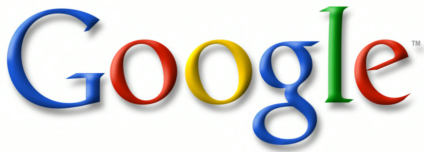
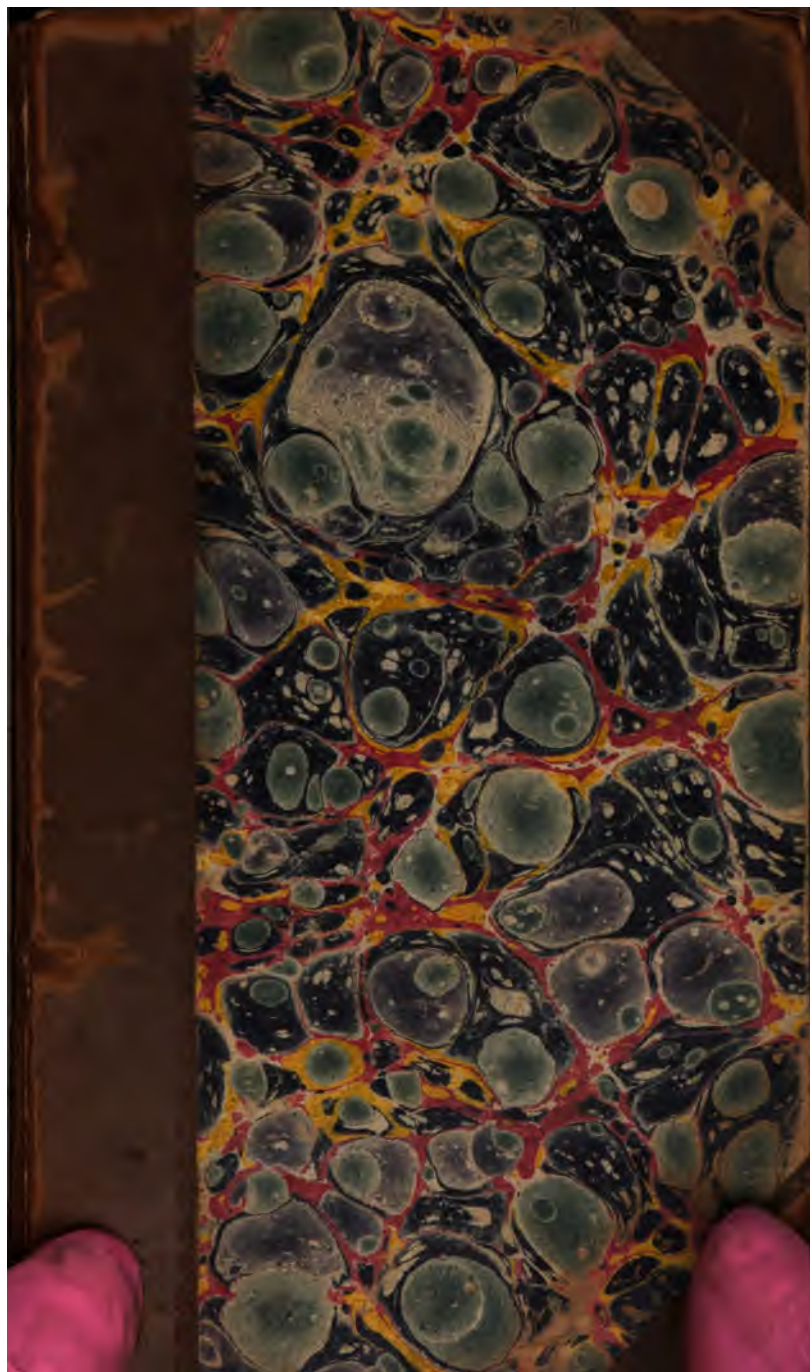
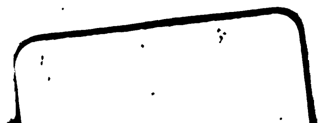

Google

600041915Q

LOCORUM

EX IURE ROMANO ANTEIUSTINIANO

AB INCERTO SCRIPTORE COLLECTORUM

FRAGMENTA

QUAE DICUNTUR

VATICANA.

EDIDIT

ANGELUS MAIUS

RECOGNOVIT

AUGUSTUS BETHMANN-HOLLWEG.

ACCESSERUNT

INDICES ET COD. MS. VATICANI SPECIMEN.

BONNAE

APUD ADOLPHUM MARCUM.

A. CIↃIↃCCCXXXIII.

111.

PRÆFATIO.

A consilio iuris anteiustiniani fragmentorum, quae Angelus Maius ante hos decem annos Romae primum edidit, denuo edendorum non alienum videbitur repetere quae de libri manu scripti, quo usus est, condicione ille praemonuit.

Exstat in bibliotheca Vaticana codex membranaceus, e monasterio Bobiensi, uti videtur, Romam allatus, forma oblonga, litteris partim quadratis, saeculi fere octavi, numero VMDCCCLXVI. insignitus, qui sanctorum anachoretarum collationes auctore Cassiano, sed non integras, continet. Constat membranis centum, quarum qua-

draginta tres semel, quinquaginta septem bis scriptae sunt. Antiquioris scripturae folia duo et viginti ad Theodosianum Codicem pertinent; unum legis Romanae Burgundionum fragmentum continet; reliqua operis iuridici antea ignoti reliquias exhibent, quae iam accuratius describamus.

Scriptum erat opus illud in codice quadrato grandioris modi, ex quo folia viginti octo usibus suis accommodavit Cassianae collationis scriptor. antiquam enim scripturam abluendo delevit, et ipsa folia ita scidit, ut ex singulis geminis foliis cohaerentibus terna aut bina cohaerentia folia et unum efficeret, omnia formae oblongioris[1], quorum partem ad librum suum conscribendum adhibuit. Ita factum est, ut in Vaticano codice prioris codicis folia duodeviginti integra sive frustis inter se

1) Res illustrabitur hac figura, quae folium primum et ultimum quaternionis XV. repraesentat.

85. a.		88.b.	87 b.
fol. V	III.	fo	l I.
	XV.		

iunctis restituta, decem vero mutila exstent. In ordinandis iungendisque membranis Maius quaternionum notis usus est, eamque seriem constituit, quam tabula subiecta demonstrat [2]. Pri-

---

2)

1.	VI.	fol. I.	fol. VIII. ⅓.
		p. 60. a. b.	p. 61. b. a.
2.	(?)	f. II. vel III.	f. VI. vel VII. ⅔.
		p. 58. b. a.	p. 63. b. a.
3.	XV.	fol. I.	fol. VIII.
		p. 88. b. a. (⅓) / p. 87. b. a. (⅔)	p. 85. b. a.
		fol. II. ⅓.	fol. VII. ⅔.
		p. 98. b. a.	p. 98. a. b.
4.	(XVI.)	(fol. I.)	fol. VIII. ⅔.
			p. 99. b. a.
		fol. II.	fol. VII.
		p. 96. a. b. (⅓) / p. 95. a. b. (⅔)	p. 91. a. b.
5.	XXVII.	fol. I.	fol. VIII.
		p. 82. a. b.	p. 89. a. b. (⅓) / p. 84. b. a. (⅔)
		fol. II.	fol. VII.
		p. 97. a. b. (⅓) / p. 92. b. a. (⅔)	p. 90. a. b.
		(fol. III.)	fol. VI. ⅔.
			p. 100. b. a.
		fol. IV. ⅓.	fol. V.
		p. 94. b. a.	p. 93. b. a.
6.	XXVIIII.	fol. I.	fol. VIII.
		p. 21. b. a. (⅓) / p. 86. b. a. (⅔)	p. 20. b. a.
		fol. II. ⅓.	fol. VII.
		p. 23. b. a.	p. 18. b. a.

mum locum obtinuit quaternio VI. ex quo praeter *πρωτόκολλον* et *ἐσχατόκολλον*, i. e. primum integrum folium et octavi tertiam partem, quae numero fasciculi insignita est, nihil superest; sex intermedia folia perierunt. Dubitare tamen licet, anne his annumerandae sint eae membranae, quas Maius, nescio qua ratione, secundo loco posuit. nam id tantum liquet, eas ad eumdem titulum (*ex empto et vendito*) et, cum quaternionis notam non exhibeant, ad mediam partem fasciculi cuiusdam pertinere. Quaternionis XV. (tit. *de usufructu*) exstant folia primum et octavum, et ea quidem integra; sed secundi et septimi tertia tantum pars; quattuor intermedia desiderantur. Quae sequuntur in Maii exemplo ex quaternione XVI. desumpta esse ipsius materiae nexus probat. Primum tantum folium huius fasciculi periisse videtur; secundum et septimum,

---

	fol. III.	fol. VI. $\frac{1}{3}$.
	p. 19. a. b.	p. 22. a. b.
	fol. IV.	fol. V.
	{ p. 17. b. a. ($\frac{1}{3}$)	p. 24. b. a.
	{ p. 85. a. b. ($\frac{2}{3}$)	
7.	(?) f. II. vel III.	f. VI. vel VII. $\frac{1}{3}$.
	p. 62. b. a.	p. 59. b. a.

quae cohaerent, integra habemus. Octavi, quod Maius non satis idonea ratione quaternioni XVII. assignavit, quodque cum praecedente ad tit. *de re uxoria et dotibus* pertinet, duae partes supersunt; tertia, in qua signum quaternionis fuisse suspicor, abscissa est. Plura servata sunt ex quaternione XXVII. (tit. *de excusatione*). Desideratur tantum folium tertium. Quarti folii non nisi tertia pars superest, sexti pars tertia interiit. Quaternio XXVIIII. (tit. *quando donator* rel. et *de donationibus* rel.) fere integer servatus est. Foliorum tamen secundi et sexti duae partes perierunt. Fragmentum denique tituli *de cognitoribus et procuratoribus* ad calcem collocavit Maius, quia nullo numeri signo certo loco assignatur. Eamdem ob causam medio fasciculo has membranas vindicare non dubito, ita tamen, ut duo aut quattuor folia inter eas excidisse putem.

Antiquior scriptura, quamvis abluta versiculisque recentioris scripturae superimpositis cooperta, omnis fere legi potuit. Singulae paginae versus triginta duos eosque praelongos complectuntur. Litteras versus, quos post editorem Romanum spe-

ciminis causa depingi curavimus, habent a quadraginta tribus usque ad quinquaginta unam. Litterarum forma, Gaii Veronensis scripturae similis, et siglarum frequentia, quarum praecipuae in specimine illo exhibitae sunt, quintum vel sextum saeculum redolent. Praeterea credendum non est post Iustiniani tempora librarios in iuris antiqui reliquiis describendis operam suam consumpsisse.

Haec sufficiant de codice manuscripto, quem in annotatione nostra littera *V.* (*Vatican.*) designare placuit; nunc videamus quomodo is publici iuris factus sit. Quod quidem prae ceteris Angelo Maio debemus, qui pro sua in indagandis palimpsestis industria codicem bis scriptum esse primus animadvertit, et acuti visus, quo naturae dono gaudet, auxilio scripturam deletam atque recentiorum litterarum figuris obrutam explicavit. Sed cum vir doctus a iuris scientia alienus esset, felicissime evenit, ut Blumius noster tunc Romae moraretur, cuius doctrina ac sagacitate in legendis et restituendis his fragmentis summopere se adiutum fuisse ipse Maius testatus est[3]. Dolendum

3) Cf. praef. ed. Rom. p. XVIIII.

tamen est Blumium propter nimiam editoris festinationem in librum plus temporis insumere nequivisse[4]; alioquin hic vir retractandi codicis necessitatem certe nullam reliquisset. Prodiit opus cum aliis antiquitatis monumentis[5] sub titulo: *Iuris civilis anteiustinianei reliquiae ineditae ex codice rescripto bibliothecae pontificiae Vaticanae curante Angelo Maio, bibl. eiusd. praefecto. Romae*, 1823.[6], in qua editione id quammaxime se egisse declarat, ut imaginem veluti restituti codicis exhiberet. Multum vero abest, quin hac in re eam praestiterit diligentiam, quam Goe-

4) Cf. Blumii *iter Italicum*, III. p. 96. not. 163.

5) Libri titulus est: *Iuris civilis et Symmachi orationum partes. C. Iulii Victoris ars rhetorica. L. Caecilii Minutiani Apuleii fragmenta de orthographia. cum append. et tab. aeneis.*

6) In Commentario praevio parte I. (p. VIIII.—XXII.) de iuris civilis fragmentis disserit. Tabula aeri incisa, quam repeti curavimus, duplicis scripturae palimpsesti et praecipuarum siglarum specimen exhibet. Contextum excipiunt (p. 93.) variae lectiones Cod. Theodosiani, (p. 104.) fragmentum legis Romanae Burgundionum, et (p. 108.) summaria quaedam Cod. Theodosiani e pervetere codice. Sequuntur indices, (p. 117.) additamenta et emendationes.

schenius summo nostrarum litterarum bono in Gaio edendo adhibuit. Nam, ut alia taceam, siglarum, quae multae sunt in codice, suis locis fere nullam mentionem fecit. Sub idem fere tempus, quo Romae liber ederetur, Parisiis etiam, venia a Maio non sine pretio impetrata, recusus est [7]; itemque Berolini [8] Savinii maxime hortatu; cuius etiam illustris viri auctoritate factum est, ut ex Germanis iurisconsultis et multi et maximi emendationes atque supplementa ipsi miserint, quibus nova editio castigatius et plenius pararetur. Quae cura v. cl. Klenzio mandata est. sed antequam opus perfici potuit, Buchholtzius librum ex sua ipsius et aliorum doctorum virorum pe-

---

7) Sub tit.: *Vaticana iuris Romani fragmenta Romae nuper ab Angelo Maio detecta et edita, Gallicis typis mandaverunt Ephemeridum quae Themidis nomine publicantur editores. Paris. Décembre* 1823. Desiderantur ceterae iuris reliquiae, item tabula aeri incisa et additamenta.

8) Tit. *Iuris Romani anteiustinianei fragmenta Vaticana e codice palimpsesto eruit Angelus Maius. Prostant Romae et Berolini.* 1824. Desideratur commentarius praevius notitiam codicis manu scripti continens, et tabula aeri incisa.

nu auctum et „commentario tum critico tum exegetico" instructum edidit[9]. Ita deflorato quasi labore Klenzium adhuc editioni se subtraxisse multum dolendum est.

Cum nos editionem praepararemus, ante omnia sperabamus fore, ut ipsius codicis Vaticani denuo inspiciendi atque conferendi copia nobis fieret; id quod fortuna nobis invidit. Utendum igitur erat iis subsidiis, quae Maius ipse, quaeque notae manu scriptae virorum doctorum, a Klenzio liberaliter nobiscum communicatae, praestiterunt. Nomina eorum sunt: Barkowius[10], Blumius[11],

---

9) Iudicium de hac editione huius loci non est. Silentio tamen praeterire non possum, emendationes tum a Savinio mecum communicatas tum a me propositas, quas ex scholis meis se accepisse Buchholtzius declarat, parum accurate eum reddidisse. Exempli causa videatur §. 46. ubi *perit* scripsit, quod sensu caret, pro *non perit.*

10) Animadversionum nonnullas publici iuris fecit in *Lectionum iuris civilis cap. I. quod praeside A. F. Barkow def. A. de Russdorf. Gryphiswald*. 1828. 4.

11) Ex notis eius manu scriptis, quibus uti licuit, aliae codicis scripturam accuratius quam Maii exemplum exhibent, aliae restitutioni contextus inserviunt.

Dirksenius, b. Hauboldus[12], Kellerus[13], Klenzius[14], Muehlenbruchius, Rudorffius[15], Savinius. Alia virorum illustrium b. Hassii[16], Schraderi[17], b. Wenckii[18], aliorum libri suppeditaverunt. In adornanda vero editione id egimus, tum ut codicis Vaticani scripturam nec non Maii exemplum fideliter repraesentaremus, tum ut studiosae iuventutis atque scholarum usui libellum accommodaremus. itaque coniecturas verisimiliores contextui, sed litteris cur-

---

12) Summi viri nomen incuria omissum supple in not. 127. ad §. 82. nam prius emendationem ibi prolatam proposuerat.

13) Emendationes, quas Savinio transmiserat, publice proposuit in *Them.* Vol. VI. p. 521. seqq.

14) In annotatione nota *Kl.* designatur.

15) Coniecturas ad tit. *quando donator* rel. et *de donationibus* rel. pertinentes in *Diss. de lege Cincia, Berol.* 1825. 8. proposuit, alias manu scriptas ab ipso et a Klenzio accepimus.

16) De legis Cinciae iure in: *Rhein. Mus.* Vol. I. p. 185. seqq. et: *Güterr. der Ehegatten.* Vol. I. *Berol.* 1824. 8.

17) *Krit. Zeitschr.* Vol. V. I. p. 167. seqq.

18) *Leipz. Litt Zeit.* 1824. *num.* 173. 174. — *Codicis Theodosiani libri V. priores. Lips.* 1825. 8. — Praefatione Vol. I. *Opusc. acad. b. Hauboldi, Lips.* 1825. 8. p. XXXVII. seqq.

sivis distinctas, inseruimus, atque, ubi codex spatium nullum praebebat, uncis inclusimus; ipsius vero codicis aut Maii scripturam in annotatione religiose indicavimus. Ubi verbum eliminandum videbatur, id quoque in annotationem ablegavimus, aut uncis appositis notavimus. Paginas ut in Gaio et Ulpiano numeravimus; membranarum vero incisiones numerosque versiculorum omisimus. Librarii scribendi ratio ubi neque plane corrupta videbatur, neque intellectui impedimento erat, servata est. ita v. c. cum codice scripsi *conpleri*, *adprobari*, *praescribtio*, *iniciet*, *subicit*, *centensimus*, *querellas* et alia. Non admonito lectore correxi codicis scripturam, ubi *e* et *ae*, *d* et *t* falso permutatae essent; aspirationem (*h*) omisi in *hostendatur*, *exhimere*, *honera*, *hisdem*, *hii*, supplevi in *actenus*; alia eiusmodi, de quibus consule indicem orthographicum. Titulos, quos codex in summis paginarum oris exhibet, ipsamque partitionem et ordinem ex Maii exemplo retinui. Paragraphorum signis, ut in Berolinensi exemplari, singulos locos distinxi, quae tamen signa transponenda erant in §§. 74. 75.

et 87. Locos denique, qui in aliis quoque iuris monumentis invenirentur, non solum indicavi, sed etiam verba eorum, quae a codicis nostri scriptura discederent, apposui.

Ceterum quid praestiterimus benevolus lector ipse diiudicet. Silentio autem praetereundum non est me, ut in arte critica minus exercitatum, ad opus suscipiendum non vana fiducia mei, sed amici vere candidi Puggaei adhortatione, atque praecipue eo motum esse, quod collega mihi coniunctissimus Böckingius operae socium se futurum spopondisset. et hic quidem pro suo erga me amore et litterarum promovendarum studio religiosissime, ut solet, vadimonium obeundo et meam ipsius et lectorum gratiam demeruit. Indices etiam ab ipso confectos utilissimam libelli accessionem esse facile mecum lectores sentient. Eiusdem autem viri cl. observationes et emendationes adiectis litteris *Bg.* ut plurimum distinximus.

Scrib. Bonnae, mens. Mart. a. MDCCCXXXIII.

NOTARUM EXPLICATIO.

Bark.	=	Barkow.
Bg.	=	Böcking.
Bl.	=	Blume.
Buchh.	=	Buchholtz.
Dirks.	=	Dirksen.
Hass.	=	Hasse.
Haub.	=	Haubold.
Kell.	=	Keller.
Kl.	=	Klenze.
Meyerf.	=	Meyerfeld.
Mühlenbr.	=	Mühlenbruch.
Nieb.	=	Niebuhr.
Rud.	=	Rudorff.
Sav.	=	Savigny.
Schr.	=	Schrader.
V.	=	Cod. Ms. Vaticanus.

EX EMPTO ET VENDITO.

... §. 1. *Qui a muliere* | sine [1] tutoris auctoritate sciens rem mancipi emit, vel falso tutore auctore, quem sciit non esse, non videtur bona fide emisse. itaque et veteres putant, et Sabinus et Cassius scribunt. Labeo quidem putabat nec pro emptore eum possidere, sed pro possessore; Proculus et Celsus pro emptore, quod est verius: nam et fructus suos facit, quia scilicet voluntate dominae percipit; et mulier sine tutoris auctoritate possessionem alienare potest: Iulianus propter Rutilianam constitutionem eum, qui pretium mulieri dedisset, etiam usucapere; et si ante usucapionem offerat mulier pecuniam, desinere eum usucapere. 60, b.

§. 2. P. lib. III. R. [2] Usurae venditori post traditam possessionem arbitrio iudicis praestantur; ante traditam autem possessionem emptori quoque fructus rei vice mutua praeberi necesse est: in neutro mora considerabitur.

---

1) Locus ex Paulli lib. VIII. ad Sabinum esse videtur, qui in L. 27. D. de contr. empt. iuri Iustiniano accommodatus ita legitur: ... *qui sine tutoris auctoritate a pupillo emit, vel falso tutore, quem scit tutorem non esse, non videtur bona fide emere, ut et Sabinus scripsit.* 2) Papinianus lib. III. Responso-

§. 3. Venditor [3], qui legem commissoriam exercere noluit, ob residuum pretium iudicio venditi recte agit; quo secuto legi renuntiatum videtur.

§. 4. Qui[4] die transacto legem commissoriam exercere noluit[5], postea variare non potest.

§. 5. Pap. lib. III. Res. Aede [6] sacra terrae motu diruta locus aedificii non est profanus, et ideo venire[7] non potest.

§. 6. Mulier [8] servam ea lege vendidit, ut si redisset in eam civitatem, unde placuit exportari, manus iniectio esset. Manente vinculo servitutis si redierit, quae vendidit manum iniciet et ex iure concesso mancipium abducet [9]. post manumissionem autem si redierit, in perpetuam servitutem sub eadem lege publice distrahetur. quae[9 *] vendidit si manum iniecerit non liberatae, mancipium retinere poterit ac manumittere. adimi quippe libertatem, et publice venditionem ita fieri placuit, ut propter pericula venditores, quamvis [10] metuentes, servis suis offensam vel duritiam possint [11] paenitendo remittere.

§. 7. Quominus possessio rei venditae tradatur empti [12] iudicio, decem annorum praescribtione non inpeditur.

§. 8. Evictione citra [13] dolum emptoris et iudicis iniuriam secuta duplum ex empti iudicio secundum legem contractus praestabitur.

---

rum. cf. §§. 4. et 5. 3) Similia ex Hermogeniani lib. II. iuris Epitomarum L. 7. D. de lege commiss. exhibet. 4) Ita V. teste Bl. Loci sententiam ex Papiniani lib. III. Responsor. refert Ulp. in L. 4. §. 2. D. de lege comm. 5) Dig. suadent *voluit.* 6) Est L. 73 pr. D. de contr. empt. ex Pap. lib. III Responsor. V. perperam habet *aedes.* 7) Ita V. teste Bl. Mai. *veniri.* 8) Hunc quoque locum Papiniani lib. III. resp. adscribere videtur Ulp. in L. 1. D. de servis export. 9) Ita Sav. V. *adducet.* 9*) Ita Sav. Mai. *distrahet, quae.* 10) Ita Sav. V. *q̄. ū.* Mai. *quaevis.* 11) V. *possum.* 12) V. *emptio.* 13) Ex Mai. coni. V. *circa.*

§. 9. Creditor a debitore pignus recte emit, sive in exordio contractus ita convenit, sive postea. Nec incerti pretii venditio videbitur, si convenerit, ut pecunia faenoris non soluta creditor iure empti dominium retineat, cum sortis et usurarum quantitas ad diem solvendae pecuniae praestitutam certa sit. |

§. 10. Iniquam sententiam evictae rei periculum venditoris non spectare placuit, neque stipulationem auctoritatis committere. 60. a.

§. 11. Convenit [14] ad diem pretio non soluto venditori alterum tantum praestari. quod usurarum centensimam excedit, in fraudem iuris videtur additum. Diversa causa est commissoriae legis, cum in ea specie non faenus inlicitum exerceatur, sed lex contractus non inprobabilis [15] dicatur.

§. 12. Ante [16] pretium solutum dominii quaestione mota pretium emptor restituere non cogetur, tametsi maximi fideiussores evictionis offerantur, cum ignorans possidere coeperit. nam usucapio frustra conplebitur anticipata lite; nec oportet evictionis securitatem praestari, cum in ipso contractus limine dominii [17] periculum immineat.

§. 13. Venditor [18] si per conlusionem imaginarium

---

14) Papiniani verba ex lib. III. Responsorum, in L. 13. §. 26. D. de act. empti ex Ulpiano relata. 15) Dig. *cum ea specie ... contrahatur ... contractui non improbata.* 16) Ex Pap. lib. III. Resp. in L. 18. §. 1. D. de peric. et comm. ita mutata: *Ante pretium solutum dominii quaestione mota, pretium emptor solvere non cogetur, nisi fideiussores idonei a venditore eius evictionis offerantur.* 17) Ex. Mai. coni. — V. *domini.* 18) Cf. Hermog. lib. III. iur. Epit. in L. 49. D. de act. empti. *Qui per collusionem imaginarium colonum circumveniendi emptoris gratia supposuit, ex empto tenetur. Nec defenditur, si, quo facilius*

colonum emptoris decipiendi causa subposuit, ex empto tenebitur. nec idcirco recte defenditur, si, quo facilius excogitatam fraudem retineret, colonum et quinque annorum mercedes in fidem suam recipiat: alioquin si bona fide locavit, suspectus non erit.

§. 14. Lege venditionis inempto praedio facto fructus interea perceptos iudicio venditi restitui placuit, quoniam eo iure contractum in exordio videtur: sicuti in pecunia quanto minoris venierit, ad diem pretio non soluto. Cui non est contrarium iudicium ab aedilibus in factum de reciperando pretio, mancipio redditur, quia displicuisse proponitur[19]; quod non erit necessarium, si eadem lege contractum ostendatur.

§. 15. Fructus pendentes, etsi maturi fuerunt, si eos venditor post venditionem ante diem solvendi pretii percepit, emptori restituendos esse convenit, si non aliud inter contrahentes placuit[19*].

§. 16. Vino mutato periculum emptorem spectat, quamvis ante diem pretii solvendi vel condicione emptionis inpleta[20] id evenerit. quodsi mille amphoras certo pretio corpore non demonstrato vini vendidit, nullum emptoris interea periculum erit.

§. 17. Evictis[21] agnis, quanti emptoris interest iudicio empti lis aestimatur. quodsi ab initio convenit[22],

---

excogitata fraus occultetur, colonum et quinquennii pensiones in fidem suam recipiat. 19) Locus corruptus ex coni. Nieb. Haub. Kl. ita restituendus est: *contrarium, quod iudicium . . . mancipio reddito, quia displicuisset, proponitur.* Bg. fortasse: *pretio mancipii redditum;* cf. tamen L. 31. §. 17. D. de aed. edicto. Mai. pro *mancipio* conlicit *mancipi.* 19*) Librarium verba *convenit* et *placuit* inter se commutavisse suspicari possis. 20) Corrige *condicionem . . . inpletam.* Mai. Bg. 21) In L. 18. pr. D. de usuris Paulli libro III. Responsorum tribuuntur, quae Papiniani esse magis est ut dicamus. 22) Dig.

ut venditor pretium restitueret, usurae quoque post evictionem praestabuntur, quamvis emptor post dominii litem inchoatam[23] fructum adversario restituat. nam incommodum medii temporis damnum emptoris est. |

[*Desunt folia sex.*]

§. 18. secundum ius in faci . . . . *empto* 61. b.
res inquietari, sed actione fiduciae . . . .
Valerio III. et *Gallieno II. conss.* (255.) . . . . .
§. 19. Gallienus Aug. . . . .
pupillorum a creditoribus . . . . *revo-*
cari nullo possunt. Si igitur abs . . . .
nita contra venditionem a *creditor* . . . .
qui inquietari te in possessione . . . . *Saeculari*
II. et Donato conss. (260.) . . . .
§. 20. periulm[24] in Ofilium spe . . . .
auxilium non potest denegari . . . . *pe-*
cuniam creditoribus s . . . .
habere non potuit in poss . . . .
et usurarum, quia in commun . . . .
kal. Iuliis. Viminaci . . . .
§. 21. Gallienus Aug. . . . . *alie-*
nandae non sunt. Aditus itaque . . . .
cedente e iussione[25] qui . . . .
P. P. VIIII. kal. Nov. Patavii . . . .
§. 22. Diocletianus[26] et Maximianus AA. . . . . . .
cessationem collationum . . . .

---

agris, si initio convenit. 23) Ita Dig. — V. *inchoatum.* 24) Ita V.; Mai. *per Iulium.* 25) Mai. proponit: *eius iussione.* 26) Est pars L. 2. C. si propter publ. pens. (4, 46.) *Diocl. et Max. AA. Plotio: Si deserta praedia ob cessationem collationum vel reliqua tributorum ex permissu praesidis ab his, quibus periculum exactionis tributorum imminet, distracta sincera fide comparasti: venditio ob sollennes praestationes necessitate facta convelli non debet. Sin autem* rel. Quae verba lacunas loci

vera fide conparasti et venditio . . . .
facta convelli non debet . . . .
§. 23. Diocletianus [27] et Aurelius *Maximianus AA. Leontio. Cum speciem venditam violentia* ignis, qui
nunc perpoc . . . *absumptam* dicas, si venditio-
nem nulla condicio suspenderat, amissae rei periculum
te non adstringet. PP. . . . .
§. 24. Diocletianus Claudia . . . .
emptori indemnita . . . .
possessionem venditam esse coe . . . .
ex qualitate rei perdoc . . . . *Diocletiano*
II. et Aristobolo conss. (285.) | . . . .
61, a. §. 25. *Gallienus A.* . . . . tico possessionem pa-
ternam . . . . *ab* aliquo directi iuris emp-
tore . . . . *Gallieno* V. et Faustino conss. (262.)
§. 26. . . . . *necessitatibus* urguentibus pater
. . . . *vivis* parentibus placuit
. . . . familia longa aetate
. . . . e PF. urbi v.c. PP. II. kal.
. . . . conss.
. . . . in Fortunatum militem
§. 27. . . . . e controversia moveri consti-
. . . . *ipso* Aug. III. consule.
. . . . vendendarum possessionum
§. 28. *Alexander A.* . . . . . i neque alienare eas, neque
. . . . *Agricola* et Clementino conss. (230.)
. . . . *Sabiniani* non oportuit post interpo-
§. 29. . . . . cari praeponere igitur procurator
. . . . rationis meae possessiones
. . . . ium nec emptor ignora-
. . . .

---

nostri hic excedunt, illic non explent. 27) Est L. 5. C. de periculo et comm. (4, 48.), quae *per violentiam* habet et *adstringit*, verba autem *qui nunc perpoc* omittit. Bg. fortasse: *perpopulatus est urbem.*

. . . . ordine audietur. PP. kal.
. . . . 28.

§. 30. . . . . *p*osita in possessione fuisti
. . . . eiectus inveniris, is erit
. . . . v.c. pro sua aequitate ad effec-
tum . . . . *A*ureliano et Basso conss. (271.)

§. 31. . . . . . . *carissime* nobis. Tenes tu quidem
. . . . *iucun*dissime et lites dirimis
. . . . um statutis tuis non cu-
. . . . e incipient discedere
. . . . versum eventum sae-
. . . . litigabatur insidunt par-
. . . . u et interpretationem diversam
. . . . est non censui quasi vero in ea |
[*Plura desunt.*] VI.

..§. 32... aditus conpetens iudex considerato tutelae 58. b.
iudicio eam curabit ferre sententiam, quam agnitam legibus esse providerit. PP. IIII. kal. Sept. Constantino et Licinio Augg. II. conss. (312.)

§. 33. Augg. et Caess. Rutiliae Primae. Ingenuos pro*genitos* servitutis adfligi dispendiis minime oportere etiam nostri temporis tranquillitate sancitur; nec sub obtentu initae venditionis inlicitae [28*] decet ingenuitatem infringi. quare iudicem conpetentem adire par est, qui in liberali causa ea faciet conpleri, quae in huiuscemodi contentionibus ordinari consuerunt, secundum iudiciariam disciplinam partibus audientiam praebiturus. PP. idib. Aug. Romae Constantino et Licinio Augg. IIII. conss. (315.)

§. 34. Aug. et Caess. Fl. Aprillae. Cum profitearis te certa quantitate mancipium ex sanguine conparasse, cuius pretium te exsolvisse dicis et instrumentis esse firmatum: hoc a nobis iam olim praescribtum est [29],

28) Extrema huius versus pars vacua est. 28*) Mai. corr. *inlicite.* 29) Mai.: *est. Quodsi . . . numeraret.*

quod, si voluerit liberum suum legitimum reciperare, tunc in eius locum mancipium domino daret, aut pretium quo valuisset numeraret; etiam nunc si a suis parentibus certo pretio conparasti, ius dominii te possidere existimamus. nullum autem ex gentilibus liberum adprobari licet. Su*b*scripta XII. kal. Augg. Constantino Aug. III. conss. (313.)

§. 35. Aug. et Caess.[30]. Nulla verecundiae vel quietis mora vel quolibet intervallo cunctandi passim, nunc singuli, modo populi, proruentes in nostros obtutus[31], sic uniformes querellas ii*s*dem[32] fere sermocinationibus volutarunt, ut nec interpellantium credulitati valeret occurri, nec allegationum qualitas disparari, parens carissime atque amantissime[33]. Pari[34] siquidem exemplo vociferationibus consules, multitudines memorarunt[35], non iuste res suas esse divenditas; aliis possidentibus se fiscalia luere: frequenti denique obsecratione delata remedium cupiverunt. His sumus valde permoti, verentes ne alicuius calliditatibus adversabili emolumento persuasi res suas venderent sine censu, ac post subsidia nostrae mansuetudinis precarentur; itaque versutiis calliditatis commenta miscentibus, dum insi*di*arum[36] fallentium non suspicamur arcana, pro innocentiae nostrae natura ceteros aestimantes, detrimento census nocentis[37] levaremus. Has fraudes, hos dolos,

---

Etiam nunc rel. 30) Haec Constantini constitutio truncata exstat in Theod. Cod. epit. L. 2. de contr. empt. (3, 1.) inscripta *Const. A. ad Gregorium*, qui Pf. P. fuit a. 336. et sequenti. 31) V. *in obtutus*. 32) V. *idem*. 33) Sollemnis Praef. praet. alloquendi formula. V. *p. k. atq. a. a.* Posteriorem siglam *augustalis* explicaverat Mai.; sed in additamentis correxit. 34) V. *paris*. 35) V. *memorabunt*. Mai. *memorabant*. 36) V. *insuarum*. 37) Ita V. pro *nocentes*.

istas argutias[38] lege prohibemus, constitutione excludimus[39]: et idcirco iustae providentiae consulta deliberatione sancimus, ut omnino qui[40] conparat rei conparatae ius cognoscat et censum[41], neque liceat alicui rem sine censu[42] conparare vel vendere. In-|
spectio autem publica[43] vel fiscalis esse debebit 58. a.
hac lege, ut si aliquid sine censu venierit, et post ab aliquo deferretur[44], venditor quidem possessionem, conparator vero id quod dedit pretium, fisco vindicante deperdat[45]. Id etiam volumus omnibus intimari nostrae clementiae placuisse[46] neminem debere ad venditionem rei cuiuslibet adfectare et[47] accedere nisi eo tempore, quo[48] inter venditorem et emptorem contractus sollemniter explicatur, certa et vera proprietas vicinis praesentibus[49] demonstretur; usque eo legis istius cautione currente[50], ut etiamsi subsellia vel, ut vulgo aiunt, scamna vendantur, ostendendae proprietatis probatio conpleatur[51]. Hinc etenim iurgia multa nascuntur, hinc proprietatis iura temerantur, hinc dominiis vetustissimis molestia conparatur, cum caecitate praepropera, et rei inquisitione neglecta, luce veritatis omissa, nec perpetuitate cogitata dominii, iuris ratione postposita, ad rei conparationem accedunt,

---

38) V. *argutitas.* 39) Ita Mai. prop. — V. *sex ludis.* 40) Priora L. 2. Th. C. cit. verba, quae et Iustinianus Legi 2. C. I. sine censu vel rel. fund. comp. non posse (4, 47.) in fine adiecit. 41) Th. C. *censum rei comparatae cognoscat.* 42) Th. C. inserit *vel.* 43) Ita Th. C.; V. *publicae.* Mai. *publice.* 44) Th. C. *et id ab aliquo deferetur.* 45) Th. C. *perdat.* 46) Th. C. *id etiam placuit.* 47) *adfectare et* Th. C. non habet 48) Ita Th. C., V. *quom.* 49) Th. C. *a vicinis.* 50) Th. C. *decurrente.* 51) Ita Th. C.; V. *conpletur* et mox perperam *hunc.* Sequentia in Th. C. in hanc formam contracta sunt: *Nec inter emptorem et venditorem sollemnia in exquisitis cuniculis celebrentur, sed fraudulenta venditio peni-*

omissis omnibus, dissimulatis atque neglectis, id properant atque [51*] festinant, ut quoquo modo cuniculis nescio quibus inter emptorem et venditorem sollemnia celebrentur: cum longe sit melius, sicuti diximus, ut lucem veritatis fidei testimonio, publica voce, subclamationibus populi, idoneus venditor adprobet [52], quo sic felix conparator atque [51*] securus aevo diuturno persistat; quod pro quiete totius successionis eloquimur, ne forte aliquis venditor suum esse dicat quod esse constat alienum. Ita conparator, malo venditore deterior, incautus et credulus, cum testificantibus vicinis omnia debeat quaerere, ab universorum disquisitione dissimulet, quoniam sic oporteat agere, ut nec illud debeat requiri, quod ex iure dicitur „si a domino res vendita sit" [53]. Ita ergo venditionum omnium est tractanda sollemnitas, ut fallax illa et fraudulenta venditio paenitus sepulta depereat. Cui legi deinceps cuncti parere debebunt, ut omnia diligenti circumspectione quaesita per universas successiones tuto decurrant: neque aliquem ex improvidentia casum [54] malignae captiones obruant [55]. Dat. IIII. kal. Sept. ap. FF. [56] ad correctorem Piceni, Aquileia. Accepta XIIII. kal. Oct. Albae. Constantino Aug. III. conss. (313.) [57].

---

tus sepulta depereat. 51*) V. *adque.* 52) V. *adprobetur.* 53) V. *si ad omnino.* Formulam iuris esse Wenckius annotavit. 54) Ita V.; Maius proponit *casuum*, vel *casu*; in add. *casum* passive pro *lapsum* accipit, quod nullo modo ferri potest. At nec Wenckii sententia, casum qui per imprudentiam acciderit, pro homine imprudente, dictum esse, mihi arridet; quare mendum aliquod hic aut voci *obruant* subesse suspicor. Bg. coni. *casus* aut *cassum*. 55) V. videtur *orrcant.* Mai. 56) Siglae fortasse significant *a Praefecto praetorio ad correctorem Piceni* transmissum esse legis exemplar. *Apud fiscum frumentarium* eas interpretatur Mai. 57) Th. C. habet subscriptionem:

§. 36. Augg. aess. Basso. Valentinus perfidiam et[58] maxime queritur, quia de illo[59] a tutore processit, a quo aliquid in fortunas suas perniciosissimum proficisci minime omnium decebat. Exuperantius vir clarissimus si tantum avunculus Valentino esset, nequaquam in Valentinum peccare deberet, qui non |

[*Duo aut quattuor folia desiderantur.*]

§. 37. . . videlicet[60] acta non donum quam . . . 63, b.
fiduciam sibi esse servatam . . . .
obnoxia conparator acced . . . .
num proinde posthac saltim . . . .
fraudesque talia dissemina . . . .
centur nullus aditus fictis . . . . :
dolis relinquatur ingenui . . . .
ad provincialium preces dudum est con . . . . . .
satisfacere vel nollent pub . . . .
summa relevaret iam nunc i . . . .
spicue lege sancire, ut quaecumque[61] *pro reliquis prodigorum in annonario titulo ceterisve* fiscalibus debitis luxu ac ne*quitia* . . . fundis atque mancipiis vel in quibus*cumque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco* auctore vendantur, et ut perpetuo *penes eos sint iure dominii, quibus res huius*cemodi[62] sub hastae

---

Dat. prid. Non. Feb. Constantinopoli, Feliciano et Titiano Coss. (337.), quam ita cum nostra componit Wenekius, ut Constantinum anno imperii sui novissimo hanc legem repetiisse et cum Oriente communicasse statuat. 58) Num *eo*? Mai. — Bark. corrigit *Exuperantii.* 59) Buchh. *quia illa.* Schr. et Bl. *de illo auctore.* 60) Est L. 1. Th. C. de fide et iure hastae (10, 17.) et L. 5. Iust. eod. (10, 3.) inscripta: *Imppp. Valentinianus, Valens, et Gratianus AAA. ad Viventium Pf. P. Gall.*, in utroque autem Codice magnopere in compendium redacta. 61) Hic incipit L. 1. Th. C. cit. ex qua sequentia supplemus, exceptis verbis *luxu* ... *mancipiis vel,* quae in Th. C. non inveniuntur. 62) Ita Cod. Iust. — V. *cem.*

sollemnis[62*] *arbitrio fiscus addixerit* . . . .
in his utitur venditoris, quae ob d . . . .
gi vel permissu iudicum distr*a* . . . .
emolumenta malle quam debita . . . .
penes perditos maneant sib . . . .
nere contractuum tergiversationum . . . .
interpretationis insidias pe*r*time*sce* . . . .
talis accesserit ignavorum . . . .
d[63] umquam quo fisco facta venditio est . . . .
hiis quae contra utilitatem provision . . . .
magisque obreptivi praerogati . . . .
latur cum haec sit commissa se c . . . .
*a*tque [51*] luxuriam ferre debem*us* . . . .
Lucana saepius vina rede*m* . . . .
per somnum et gulam atque la*sciviam* . . . . . .
alienare velle nec posse defend [63*]. . . . .
mus est ita status debet esse fe . . . .
concedit qui et in satisfactio | . . . .

63. a. . . . . nitas, nisi forsitan hi copiam . . . . que repetendi cum in praeteritum . . . . vis omnium rerum multis ex . . . . *cum etiam minoribus, si quan*do [64] aliquid [65] eorum pro fiscalibus deb*itis adiudicatur emptoribus*, *repetitionis fac*ultas in omnem intercipiatur aetatem . . . . o res obnoxiae necessitatibus . . . . pius respexere leges, quia paren- . . . . ut desidia mereri posse secre- . *Dat. III. non. Novemb. Trev.* IIII. id. Nov. Trev. Acc. *Valentiniano* nobilissimo puero et Victore conss. (369.)

Th. C. *huiusmodi.* 62*) Mai. suppl.: sollemn*itate*. 63) V. *d* cum linea traiecta. Mai. *dixit.*; L. 1. Th. C. cit. ita pergit: *Et si quid unquam, ut a fisco facta venditio possit infringi, auctoritate rescripti fuerit impetratum, nullus obtemperet, cum etiam* rel. 63*) Mai.: defendi. 64) Ex Th Cod. 65) Th. C. *ex re-*

. . . . [66]PR. PV. Lug. prim.[67] Modesto et Harintheo *conss.* (372.)

§. 38. . . . bus tantum praedii rustici sit interdicta
. . . . nullum debitum doceatur haec
. . . . supplicans Eugrafius memo-
. . . . ad speciem fuerit ementitum
. . . . a res gesta probatur, ut precibus continetur
. . . . fuisse suggerit, Fauste carissime, aes-
tima . . rem sit an in rem eius versum . . . .
. . . . si res minori profuisse potuerit
. . . .

§. 39. . . *em*ptio et venditio bonae fidei auctori-
. . . . plic. memorant raptis a*t*que si*
. . . . t terroris iniectum ut ei casula
. . . . scinderet vitesque inspectori
. . . . bonam fidem gestam in possessionis
. . . . *a*uxilium iure congruum ita faciat
. . . . a aestimet. Dat. prid. non.
. . . .

§. 40. . . . . te patris ut Maximus adserit
. . . . conparata omnium heredum commu-
. . . . suam quoque consortes obtineant |

---

bus eorum. 66) Kl. suppl.: *Iidem id rescripserunt.* Bl.: *eadem in verba rescr.* 67) *Praesidi provinciae Lugdunensis primae.* Cf. L. 1. Th. C. siue censu vel reliquis (11, 3.). Mai.

DE USUFRUCTU.

88.b 87.b. §. 41. Diocletianus et Max. Constantius[1] Tannoniae Iuliae. Usumfructum locari et venundari posse a fructuario, nulli dubium est. proinde si vendente filio tuo possessionem etiam tu certo pretio usufructu proprio cessisti, quem testamento mariti tui relictum esse proponis, quandoquidem emptorem contractus fidem commemores minime custodire, aditus Aelius Dionisius, vir clarissimus amicus noster[2], id tibi faciet repraesentari, quod te constiterit iure deposcere. PP. VI. id. Mart. Carthagine[3] Fausto II. et Gallo conss. (298.).

§. 42. Aurelio Loreo cui[4] et Enucentrio. Fructuario[5] superstite licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius utendi fruendi non tollitur. Subscripta V. id. Feb. Sirmi. Aug.[6] V. et IIII. conss. (293.).

§. 43. Cl. Theodoto.[7] Habitatio morte finitur; nec

---

1) Utrum Maximiani A., an Constantii Caes. nomen, quorum certe alterutrum superest, reiiciendum sit, dubito; nam Buchholzii opinio in Fr. Vat. Diocletiano Constantium Caes. semper adiungi, Fragmentis nostris §§. 22. 23. refellitur. 2) V. *uc. a. n.* imposita *o* super *n*. 3) V. *Carthagini.* 4) Dirks. Bark. Buchh. corr. c. *u.* i. e. *clarissimo viro.* 5) Eadem fere verba Antonino A. tribuuntur in L. 3. §. 1. C. de usufruct. (3,33.), quae post alia ita pergit: *Usufructuario autem superstite* rel. 6) Ita V. pro *Augg.* In Cod. Iust. subscriptio haec est: *PP. III. cal. Aug. Antonino A. IV. et Balbino Coss.* (213.) 7) Est L. 11. C.

proprietatem ea, quae habitationem habuit[8], legando *rei*[9] vindicationem, *nec* debitum negando *in* testamento creditoris actionem[10] excludit. Subscripta[11] IIII kal. Oct. Viminaci Caess. conss. (294.).

§. 44. *Ulp.* lib. II. R. Aur. Felici.[12] Fructus ex fundo per vindicationem pure relicto[13] post aditam hereditatem a legatario perceptos ad ipsum pertinere; colonum autem cum herede ex conducto habere actionem.

§. 45. Paul. lib. II. Manualium ex tribus[14]. Tametsi ususfructus fundi mancipi non sit, tamen sine tutoris auctoritate alienare eum mulier non potest, cum aliter quam in iure cedendo id facere non possit; nec in iure cessio sine tutoris auctoritate fieri possit. Idemque est in servitutibus praediorum urbanorum.

§. 46. *Idem* lib. I. Manualium. Actio de *usu*fructu[15] iisdem modis perit, quibus ipse ususfructus, praeterquam non utendo. Pecuniae quoque ususfructus legatus per annum non utendo (*non amittitur*)[16]; quia

---

de usufr. (3,33.) inscripta: *Iidem AA. et Caess.* (Diocl. et Max.) *Theodoro.* Cont. et Char. *Theodoto.* 8) C. Iust. *qui — habuit.* 9) V. perperam *legundo per vind.* C. Iust. habet: *dominii vind.* unde Buchh. proponit *domini.* Ad Codicis scripturam propius accedit *rei.* Ipsius rei vindicationem Impp. tam habitationi, quam creditoris actioni opponunt. 10) Ex coni. Klenz. et Wenck.; V habet: *vel debitum negandum testamento.* Haec verba Iust. Cod. omisit. 11) Quae in C. Iust. legitur subscriptio: *Dat. XV. Kalend. Novemb. Constantinop. post consulatum Lampadii et Orestis VV. CC.* (531.) aperte falsa est. 12) Est L. 120. §. 2. D. de leg. 1. inscripta: *Ulp. lib. II. responsorum.* Haloander addit *respondit*, quod in hoc quoque loco post *Aur. Felici* aut addendum, aut certe subintelligendum est. 13) Dig. *fundo pure legato.* 14) Tres libros Manualium Paullum scripsisse index Florentinus docet. 15) V. *suo fructu.* 16) Tale

nec ususfructus est, et pecuniae dominium fructuarii, non heredis est.

§. 47. Item. Per mancipationem deduci ususfructus potest, non etiam transferri. Per do lego legatum et per in iure cessionem et deduci et dari potest. Item potest constitui et *familiae erciscundae*[17] vel communi dividundo iudicio legitimo. In re nec mancipi per traditionem deduci ususfructus non potest; nec in homine, si peregrino tradatur: civili enim actione constitui potest, non traditione, quae iuris gentium est.

§. 48. Item. Ad certum tempus et in iure cedi et legari et officio iudicis constitui potest.

§. 49. Item. Ex certo tempore legari *potest*[18]. An in iure cedi, vel an adiudicari possit, variatur. videamus ne non possit; quia nulla legis actio prodita est de futuro.

§. 50. Item. In mancipatione vel in iure cessione an deduci possit vel ex tempore, vel ad tempus, vel ex condicione, vel ad condicionem, dubium est: quem-
87. a. admodum si[19] is, cui in iure ceditur, | dicit „aio
88. a. „hunc fundum meum esse deducto usufructu ex kal. „Ian.", vel „deducto usufructu usque ad kal. Ian. decimas"; vel „aio hunc fundum meum esse deducto usufructu, si navis ex Asia venerit": item in mancipatione „emptus mihi est pretio, deducto usufructu „ex kal. illis usque ad kal. illas": et eadem sunt in condicione. Pomponius igitur putat non posse ad certum tempus deduci, nec per in iure cessionem, nec per mancipationem, sed tantum transferri ipsum posse. ego didici et deduci ad tempus posse; quia et mancipationem et in iure cessionem lex XII tabularum confirmant[20]. Numquid ergo et ex tempore et condicione

---

quid desideratur. 17) V. *factum est.* 18) V. et Mai. *possit*, quod falsum esse et grammatica ratio et prudentium de usufructu ex certo tempore legando consensus docet. 19) V. *nisi.* 20) Ita V.

deduci possit? sequitur, ut et legato[21] deduci ad certum tempus possit.

§. 51. Adquiri nobis potest ususfructus et per eos quos in potestate manu mancipiove habemus: sed non omnibus modis, sed legato, vel si heredibus illis institutis deducto usufructu proprietas legetur. per in iure cessionem autem vel iudicio familiae erciscundae non posse; *per*[22] mancipationem ita potest, ut nos proprietatem, quae illis mancipio data (*sit*)[23], deducto usufructu remancipemus.

§. 52. Usumfructum[24] ad certum tempus constitutum cum adiectione temporis *vindic*ari [25] debere. Diversum est si in statu libero constitutus sit. tunc enim *pure*[26] vindicandus est, sicut pure vindicatur qui simpliciter constitutus est, non adiectis casibus, qui*bus*[27] solet amitti ususfructus.

§. 53. Item. Si[28] altius tollendo aget is, qui in infinitum tollendi ius non habet, si non expresserit modum, plus petendo causa cadit, quasi intenderit ius sibi esse in infinitum tollere.

§. 54. Sicut legato usufructu loci sine servitute iter quoque per loca testatoris debetur, ita in iure cesso[29] iter quoque contineri Neratius scribit.

§. 55. Ususfructus[30] sine persona esse non potest; et ideo servus hereditarius inutiliter usumfructum stipulatur. legari autem ei posse[31] dicitur, quia dies eius non cedit statim; stipulatio autem pura suspendi non potest. Quid ergo, si sub condicione stipuletur? vi-

21) V. *legatum*. Bark. *per legatum*. 22) V. *vel*. Legerim *potest*; *per*, nisi si quid h. l. desit. Bg. 23) Mai. aut *datur* corrigendum aut *sit* supplendum esse putat. 24) V. *ususfructus*. 25) V. *suidari*. 26) V. *iure*. 27) Ita Mai.; V. *quia*. 28) Fortasse *de* inserendum est. 29) Ita Mai.; V. *cessio*. 30) Est L. 26. D. de stip. serv. (45, 4.) inscr. *Paul. lib. I. Manualium*. 31) Dig. addunt *usumfru-*

[illegible] [illegible] ad ille legatur [illegible] . . . . capitis deminutio[illegible] . . . .

§ 63. Idem. Usque[illegible] adeo [illegible] capitis deminutione cum [illegible] ususfructus [illegible] qui [illegible] constitutus est, ut si in singulos annos legatus sit, [illegible] constituatur[50], qui [illegible] [illegible].

§ 64. Idem. Sicut[51] in annos singulos ususfructus legari potest, ita nec[52] capitis deminutione amissus legari prohibetur, ut adiciatur „quotiensque capite minutus erit", vel sic: „quotiens amissus erit ususfructus, ei do lego"; et tunc si capitis minutione amissus tuus, repetitus videbitur[52*] . . . . . . autem [illegible] [illegible] . . . . ne[illegible].

§ 65. Papinianus lib. VII Responsorum[53]. Equis per fideicommissum relictis[53*] post mortem fructus quoque praestabitur sed fetus secundus[54] . . . . si gregem [illegible]: vel [illegible] [illegible] . . . . [illegible] sequatur.

§ 66. . . . . [illegible] usufructu legato. Ulp.[55] . . . . ususfructum posse legari. . . .

---

50) Mai. supplet: *per damnationem*. Cur non per *vindicationem*? Haud meliore iure Buchh. legis 1, § 2. D. quib. mod. us. verba *si tibi fundus* instruit. Malim: *Si ususfructus — fuit ex die legatus, antequam dies venerit, non perimit eum capitis diminutio*. Hodie vel 50) [illegible] l. 1, § 3. D. quib. mod. us. ex qua sequentia Mai. supplevit. 50*) Mai. ex Dig. Flor. *amittitur*. Hal. et Al. *amittatur*. 51) Est l. 5 pr. D. tit. cit. *Ulp. lib. XVII ad Sabinum*. 52) Ita V. teste Mai in add.; in contextu: *an . . posset?*; Dig. *et* pro *nec*, et mox *potest*. 52*) Versus vacat. [illegible] Dig. quae verba *ei lego* ius post *cap. min. erit*. 53) Ex l. 8. D. *de usuris*. Mai. 53*) Mai. *per fid. legatus*. 54) Dig. *praestabitur, ut fructus, sed fetus secundus ut cuncti, sicut partus mulieris*. In loco nostro fortasse haec fuerunt: *sed fetus secundus, sicut partus mulieris, non praestabitur, nisi gregem vel* 55) Blum. *Ulp. notat*.

§. 67. . . . . adcrescendum, ut ne cuius-
. . . . m summam igitur patientiam eam
. . . . a te usus fructus caperet cete-
. . . . in ea, aut in re nova omnes
. . . . fructum. Sed in veteribus [56] rebus
. . . . *diserte* ibi scriptum est. Verendum
. . . . ae.

§. 68. . *iter* non recipit hanc quaestionem, quia et *dividi nequit* [57] . . . sit.[58] Et veteres quidem aestimandum *totum usumfructum putabant et ita* constituendum, quantum sit in *legato. sed Aristo a veterum opinione recessit*; ait enim posse quartam [59] ex eo *sicut ex corporibus retineri, idque Iulianus* [60] probat.

§. 69. *Lucius Titius testamento suo ita* [61] cavit „Do „lego eidem Seiae uxori *meae* ... us[62] mihi pro parte „heres est, usum*fructum* ... cum[63] in diem, quo le„gitimae aeta*tis erit* . . . *satisdationem* [64] exigi veto; „ita tamen, ut ab ea [65] ... et studiis liberalibus insti„*tuatur* [66] . . . *fideicommissaria* praeter uxorem de . . .
. . . . toris [67] non debere conpelli ad satis*dationem* . . .

[*Quattuor folia deperdita sunt.*]

§. 70. *Si fundi usus fructus fuerit legatus, et sit ager,*

---

56) Vel *ceteris*. Mai. V. *ceteribus*. 57) Ita restituit Buchh. 58) Fortasse supplendum est: *aliter atque si ususfructus legatus sit*. Sequentia ex L. 1. §. 9. D. ad Leg. Falc. inscr. *Paul. lib. sing. ad Leg. Falcid.* restituta sunt, quae incipit: *Si ususfructus legatus sit, qui et dividi potest, non sicut ceterae servitutes individuae sunt: veteres quidem* rel. 59) Dig. inserunt *partem*. 60) Dig. ins. *recte*. 61) Ita Mai. praeposita voce *Item*, quam eieci, quia hoc fragmentum ex Paulli lib. sing. ad Leg. Falc. desumptum esse minime constat. Idem feci in §§. 70. 71. 62) Buchh. *filius*. 63) Blum. *eum*. 64) Ita Buchh.; V. *uem*, Mai. *quem*, Kell. *cautionem*. 65) Buchh. *et alatur*. 66) Ita Buchh. 67) Buchh.

unde palo in fundum, cuius ususfructus legatus est, solebat paterfamilias uti, vel salice, vel arundine:
98. aa. *puto* | fructuarium[68] *hactenus uti posse, ne ex eo vendat; nisi forte salicti ei, vel silvae palaris,* vel arundincti ususfructus *sit legatus: tunc enim et vendere potest. nam et Trebatius scribit* silvam caeduam *posse fructuarium caedere, sicut paterfamilias caedebat.* Item, ut arundinetum . . . . . alebat, non puto. Prohibetur . . . *licet paterfamilias vendere* non solebat, sed ipse uti*: ad modum enim referendum est, non ad qualitatem utendi.* Cassius autem . . . . *Seminari*[69] quoque usumfructum ita q . . . *conserendi* tantum agri causa facta *sunt* . . . . *arbores* demortuas ad fruc*tuarium pertinere* . . . . ceteraeque materiae . . . . secuntur numquid . . . . *ad proprietarium* spectet ut. . . . . Trebatius autem sim*pliciter* . . . . esse eas fructuarii . . . . fructuarium adm . . . .
§. 71. Item *Ex silva caedua* usque[70] ad usum suum *et iussu Praetoris.*

68) Est L. 9. §. 7. D. de usufr. ex Ulp. lib. XVII. ad Sabinum, cuius ope Mai. locum nostrum restituit. 69) Similia in §. 6. eiusd. L. inveniuntur. *Seminarii autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen ut et vendere ei et seminare liceat. Debet tamen conserendi agri causa seminarium paratum semper renovare, quasi instrumentum agri: ut finito usufructu domino restituatur.* 70) Verba Ulp. lib. XVII. ad Sab. in L. 12. pr. D. de usufr. ex qua Mai. locum nostrum restituit. In Dig. est: *Arboribus evulsis vel vi ventorum deiectis usque ad usum suum et villae posse usufructuarium ferre, Labeo ait: nec materia eum pro ligno usurum, si habeat, unde utatur ligno. Quam sententiam puto veram: alioquin et si totus ager sit hunc*

villae posse fructuarium ferre; nec materia eum pro ligno usurum, si habeat, unde utatur ligno, *Labeo ait: idemque esse in arboribus evulsis, vel vi ventorum* etiam deiectis. Puto tamen . . . *si totus ager sit hunc* casum passus, *omnes arbores auferre fructuarium non posse.*[71] materiam tamen ipse *succidere, quantum ad villae refectionem, poterit: quemadmodum* Neratius lib. III. Me*mbranarum ait, calcem coquere vel arenam fodere, aliudve* quid aedificio *necessarium sumere eum posse*[72] . . . .

. . . .

apud Labeonem agit[72*] a . . . .
pertinere, quamvis Proculus non . . . .

. . . .

Nunc videndum, si [73] *servi ususfructus sit legatus*[74] . . legato. quidquid is ex opera *sua adquirit, vel ex re fructuarii, sive mancipium* accipiat, sive stipu*letur, sive . . . sive ei possessio fuerit tradita,* legatario adquirit.[75] et si heres *institutus sit, vel legatum acceperit, poterit . . . . . .* quaeri; quamvis Labeo distin*guat, cuius gratia vel heres institutus sit, vel legatum acceperit.*[76] |

§. 72. . . . *Sicuti stipulatio*ne fructuario[77] adquirit 98. b.

---

casum passus, omnes arbores auferret fructuarius.
71) Ita Buchh. 72) Dig. posteriorem partem ita exhibent: *materiam tamen ipsum succidere quantum ad villae refectionem putat posse: quemadmodum calcem, inquit, coquere, vel arenam fodere, aliudve quid aedificio necessarium sumere.* 72*) Fort. *ait.* Bg. 73) Est L. 21. D. de usufr. ex Ulp. lib. XVII. ad Sabin. quae incipit: *Si servi ususfructus sit legatus, quidquid* rel. 74) Suppl. cum Buchh. *quid insit*, aut *quid contineatur.* 75) Dig. post vocem *fructuarii* habent: *Ad eum pertinet, sive stipuletur, sive ei possessio fuerit tradita.* 76) Dig. *Si vero heres institutus sit, vel legatum accepit: Labeo distinguit,* rel. 77) Pars prior huius fragmenti exstat in L. 23.

ita etiam paciscendo eum adquirere exceptionem fructuario, Iulianus [78] XXXV. *Dig. scribit: idemque et si acceptum rogaverit, liber*ationem ei *p*arere. *Quoniam autem diximus quod ex operis adquiritur ad fructuarium* pertinere, sciendum *est etiam cogendum eum operari. etenim modicam quo*que [78*] castigationem fruc*tuario competere Sabinus respondit et Cassius lib. VIII.* *iuris* civilis scribit,[79] ita ut[80] neque *torqueat, neque flagellis caedat* . . . . . ae [81] gladiatoriae ei usus . . . . , . . . ut conpetere posse. Ut vero pug- . . . . *I*dem e*t S*abinus, quamvis navis [82] *usufructu legato navigandum mittendam putat*, licet naufragii peri*culum immineat*; . . . . *naves* enim ad hoc parantur, *ut navigent* . . .

§. 73.[83] . . . . *f*undos et mancipia dona . . . . *interve*niente recepit stipu*latione* [84] . . . . *ute*ndi fruendique partis . . . . *in die*m vitae suae ex vo*luntate* . . . . a habuerit usque in . . . . os partis alterius adpro*bat* . . . . . *et* Paterno conss.[85] (233. *vel* 269.)

D. de usufr. *Ulp. lib. XVII. ad Sabin. Sed sicuti stipulando fructuario* rel. 78) Dig. ins. *lib.* 78*) V. *quae* pro *que*. 79) Dig. *scripsit*. 80) In Dig. Flor. *vi*. Hal. et Vulg. ut in nostro *ut*. 81) Mai. rest. *arenae*. An *operae?* 82) L. 12. §. 1. D. de usufr. *Ulp. lib. XVII. ad Sabinum: Navis usufructu legato navigandum mittendam puto, licet* rel. 83) Signo §., quod in Berolinensi exemplo, h. l. omissum, inferius (§. 75.) minus recte positum est, quodque Buchh. in §. 71. verbis *Nunc videndum* praeposuit, hunc locum deberi manifestum est. novum enim incipit comma, ut vacua antecedentis versus posterior particula docet. 84) Ita Buchh. restituit. 85) Haec subscriptio, et *partis alterius* commemoratio rescriptum indicant aut Severi Alexandri, aut M. Claudii,

§. 74.[85*] . . . .[86] ex his aliqui mortuus . . . . si per damnationem . . . . legaverit liberis mortuis . . . . . .

§ 75.[85*]. . .*inter fructuarios* ius[87] adcrescendi. Sed . . . . in do lego legato m[88] . . . . . *Ceterum si separatim*[89] *ususfructus* sit relictus, *sine dubio ius adcrescendi cessat. Denique*[90] *apud Iulianum* lib. XXXV. Dig. quaeritur, si *communi servo ususfructus sit relictus, et utrique ex dominis* adquisitus sit[91], an *altero repudiante vel amittente usumfructum, alter totum* habeat. Et Iulianus quidem[92] *putat ad alterum pertinere; et licet dominis* ususfructus

---

quod ex libris Ulpiani desumptum esse Buchh. temere praesumpsit. 85*) Ed. Berol. §§. 73. 74. 86) Mai. inscriptionem praeposuit: *Ulp. lib. XVII. ad Sabinum,* quod quo iure fecerit, non intelligo, nisi forte ipsa Sabini verba, quae Ulpianus in sequentibus et maxime in §. 86. explicat, his frustulis subesse crediderit. 87) Sequentia usque ad §. 88. ex Ulp. lib. XVII. ad Sabinum exscripta de usufructu accrescendo habent et maximam partem reperiuntur in LL. 1. 3. 8. D. de usufr. accr. Desideratur in V. quod ex eod. Ulp. libro LL. 6. 10. 12. ei. tit. exhibent. L. 1. cit. ita incipit: *Quotiens ususfructus legatus est, ita inter fructuarios est ius accrescendi, si coniunctim sit ususfructus relictus. Ceterum* rel.; ex quibus Mai. et Buchh. principium loci nostri restituerunt, inserendo vocem *est* inter *fructuarios* et *ius.* 88) V. *m* cum duobus punctis (nisi forte sit lineola) superimpositis. An *modo?* Mai. — Fortasse legendum est: *modo coniunctim relictus sit. Ceterum* rel. cf. §. 77. *Interdum tamen, etsi non sunt coniuncti* rel. — Buchh. ita: *Sed etsi coniunctim sit ususfructus relictus, vel separatim, in do lego legato ius accrescendi est. Ceterum si separatim unicuique partis rei ususfructus* rel. 89) Dig. inserunt *unicuique partis rei,* a Maio omissa, et recte, quantum video. 90) L. 1. §. 1. D. cit 91) Dig. *utrique domino adquisitus.* 92) Dig. *Et putat.*

non aequis partibus, *sed pro dominicis adquiratur, tamen persona eius, non dominorum*, inspecta ad *alterum ex*
85.b. *dominis pertinere, non proprietati accedere.* | Idem ait [93], et si communi servo et separatim Titio ususfructus legatus sit, amissam partem ususfructus [94] non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, quasi solum coniunctum; quam [95] sententiam neque Marcellus, neque Mauricianus probat; Papinianus quoque lib. XVII. Quaestionum ab ea recedit; quae sententia Nerati fuit e libro I. Responsorum relata [96]. Sed puto esse veram Iuliani sententiam: nam quamdiu vel unus utitur, potest dici usumfructum in suo esse statu. [97] Pomponius *autem* [98] libro VII. ex Plautio, relata Iuliani sententia, quosdam esse in diversam opinionem [99] ait; nec enim magis socio debere adcrescere, quam debere ei, qui fundi habens usumfructum partem ususfructus proprietario cessit, vel non utendo amisit. ego autem Iuliani sententiam non ratione adcrescendi probandam puto, sed eo, quod quamdiu servus est, cuius persona in legato spectatur, non debet perire portio: urgetur tamen Iuliani sententia argumentis Pomponi: quamquam Sabinus responderit, ut et Celsus [100] lib. XVIIII. Dig. refert, eum qui partem ususfructus in iure cessit, et amittere partem et ipso momento recipere: quam sententiam ipse ut stolidam reprachendit;

---

93) L. 1. §. 2. D. cit. 94) Dig. *amissum ab altero ex sociis usumfructum.* 95) Dig. *quae sententia vera est, nam quamdiu* rel. 96) Ita Mai.; V. *relatum.* 97) Dig. *in suo statu esse.* sequentia omittunt. 98) V. *ait.* 99) Mai. sextum casum, ut in fine §. 77. postulat, Bark. corrigit *isse*, Klenz. Bg. et Buchh. nihil mutandum censent. 100) V. *Celsus Iulianus.* unde Mai. *Celsus.* [Ed. Berol. §. 75] *Iul.* etc. Sed posterius nomen mendo librarii irrepsisse argumenta librorum et Celsi et Iuliani docent. Corrigendum tamen videtur cum Buchh. *lib. XVIII.* cf. §§.

etenim esse incogitabile eandem esse causam cuique et amittendi et recipiendi.

§. 76. Iulianus scribit, [101] si servo communi et Titio ususfructus legetur, et unus ex dominis amiserit usumfructum, non adcrescere Titio, sed soli socio: quemadmodum fieret si duobus coniunctim et alteri separatim esset relictus. Sed qui diversam sententiam probant quid dicerent? utrum extraneo soli, an etiam socio adcrescere? Et qui Iulianum consuluit, ita consuluit, an ad utrum [102] pertineat, quasi possit et ipsi socio adcrescere. Atquin quod quis amittit, secundum Pomponi sententiam ipsi non accedit.

§. 77. Interdum [103] tamen, etsi non sint coniuncti, tamen ususfructus legatus alteri adcrescit: ut puta si mihi fundi ususfructus separatim totius,. et tibi similiter fuerit ususfructus [104] relictus. Nam, ut Celsus lib. XVIII. Dig. et Iulianus lib. XXXV. scribit [104*], concursu partes habemus. Quod et in proprietate contingeret: nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. sed in usufructu hoc plus est (contra [105] quam Atilicinum respondisse Aufidius [106] Chius refert), quod et constitutus nihilominus amissus [107] ius adcrescendi admittit. [108] omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt, ut et [109] Celsus et Iulianus eleganter aiunt [110]: ususfructus cotidie constituitur et legatur,

---

seqq. et Hommel. Paling. 101) Totius loci sententiam Dig. ita contractam exhibent L. 1. §. 2. in fine: *Idem est, si duobus coniunctim, et alteri separatim ususfructus esset relictus.* 102) Ita V. et Mai. quam scripturam tuetur Bg. Malim cum Kell. *utrumque.* 103) L. 1. §. 3. D. cit. 104) Dig. v. *usufructus* non habent. 104*) V. *scr.* Mai. *scribunt*, in add. *scribit*; ut Dig. 105) Dig. haec omittunt. 106) V. Mai. *Anfidius.* 107) Dig. *quia et const. et postea amiss. nihilominus* rel. 108) Ita Dig. — V. Mai. *amittit.* 109) Dig. *et ut.* 110) V. *adiunt.*

non, ut proprietas, eo solo tempore, quo vindicatur. Cum primum itaque non inveniet alterum [111], qui sibi concurrat, solus utetur totum.[112] Vindius tamen dum consulit Iulianum, in ea opinione est, ut putet non alias ius adcrescendi esse, quam in coniunctis; qui responso ait, Nihil refert coniunctim an separatim relinquatur. |

85. a. §. 78. Iulianus lib. XXXV. scribit [113], si duobus heredibus institutis deducto usufructu proprietas legetur, ius adcrescendi heredes non habere: nam videri usumfructum constitutum, non per concursum divisum.

§. 79. Neratius [114] putat cessare ius adcrescendi, lib. I. *Resp.*; cuius [115] sententiae congruit ratio Celsi dicentis totiens ius adcrescendi esse, quotiens in duobus, qui [116] solidum habuerunt, concursu divisus est.

§. 80. Unde Celsus [117] lib. XVIII.: [118] si duo fundi domini deducto usufructu proprietatem mancipaverint [119], uter eorum amiserit usumfructum, ad proprietatem redire: sed non ad totam [120], sed cuiusque usumfructum ei parti accedere, quam ipse mancipavit [121]: ad eam enim partem redire debet, a qua initio divisus est. Plane, inquit [122], si partem ususfructus habeas [123], et ego totam proprietatem cum partis usufructu, non posse me eam [124] partem tibi mancipare, quae est sine usufructu, quoniam nullam partem habeo, in qua non est tibi ususfructus.

---

111) Dig. *alter eum.* Buchh. proponit *primus alterum*, aut *alter alterum.* 112) Dig. *in totum. Nec refert* rel. 113) L. 1. §. 4. D. cit. *Idem Iulian. lib. XXXV. digestorum scripsit.* 114) L. 3. pr. D. cit. *Idem Neratius* rel. 115) Dig. *cui.* 116) Dig. *in solidum.* 117) L. 3. §. 1. D. cit. 118) Dig. inser. *scribit.* 119) Dig. *tradiderint.* 120) Dig. *totum.* 121) Dig. *tradiderit.* 122) V. *inquid.* Haec et sequentia usque ad §. 83. in Dig. non inveniuntur. 123) Ita Savign. V. *habeat.* 124) Ita Savign. V. et Mai.

§. 81. *Papinianus* quoque libro XVIII. Quaestionum sententiam Nerati probat, quae non est sine ratione.

§. 82. Poterit quaeri, si duobus servis heredibus institutis deducto usufructu proprietas sit legata, an altero defuncto ususfructus proprietati adcrescat? nam illud constat, ut et Iulianus lib. XXXV. scribit, et Pomponius lib. VII. ex Plautio non reprobat, si duobus servis meis ususfructus legetur, et alter decesserit, cum per utrumque quaesissem usumfructum, ius adcrescendi me habere; cum, si alterius nomine repudiassem, alterius quaesissem, haberem quidem usumfructum totum iure adcrescendi, sed ex solius persona amitterem. in proposito autem, siquidem pure fundus [..[125]..] non ex persona servi. Et ita Iulianus quoque lib. XXXV. Dig. scribit, quamvis Scaevola apud Marcellum dubitans notet. *At*[126] si sub condicione sit legatus, potius ex persona domini constitui usumfructum Marcellus lib. XIII. Dig. scribit; ubi Scaevola notat: quid si pure? sed dubitare non debuit, cum et Iulianus scribat ex persona servi constitui. secundum quae ius adcrescendi locum haberet[127] in duobus servis, siquis contrariam sententiam probaret. sed nunc, secundum Iuliani sententiam et Nerati, cessat quaestio.

§. 83. Non[128] solum autem si duobus do lego[129] ususfructus legetur, erit ius adcrescendi, verum si[130] alteri ususfructus, alteri proprietas[131]; nam amittente

---

me meam. 125) Sensus postulare videtur ut suppleamus: *legatus sit, ex persona servi constituitur ususfructus*; *si vero sub condicione, ex persona domini, non* rel. 126) V. *Ad.* 127) Ita Heimsoeth, et recte, quantum video. V. et Mai. *habere.* 128) L. 3 §. 2. D. cit. 129) Dig. non habent *do lego.* 130) Dig. *est ius accr., verum et si.* 131) Dig. *al-*

usumfructum altero, cui erat legatus, magis iure adcrescendi ad alterum pertinet, quam redit ad proprietatem. Nec novum: nam et si duobus ususfructus legetur, et apud alterum sit consolidatus, ius adcrescendi non perit; nec ei apud quem consolidatus est, neque ab eo: et ipse quibus modis amitteret[132] ante consolidationem, iisdem et nunc ipso quidem iure non amittet; sed praetor, subsecutus exemplum iuris civilis, utilem actionem dabit fructuario:[133] et ita Neratio et Aristoni videtur, et Pomponius probat.[134] quamquam Iulianus lib. XXXV. Dig. scribat, ipsi quidem ius adcrescendi |[135] XV.

[*Unum aut duo exciderunt folia.*[136]]

96. a. §. 84. difficile[137] est dicere. quamquam non sit lon-
95. a. ge, quod Marcellus lib. XII. Dig.[138] scribit, si duobus pure Stichus legetur, et alter manumittat, alter post manumissionem repudiet, ubi non fit caducum, libertatem locum habere. idemque, et si heres[139] deliberante legatario[140] manumittat, mox legatarius repudiaverit: nam hoc casu liberum fore ait[141].

§. 85. Si tamen per damnationem ususfructus legetur,

---

teri fundus legatus est. 132) V. *amittere.* 133) Dig. *iisdem et nunc amittet.* 134) Dig. habent *et Neratio;* seqq. omittunt. 135) Supple *competere, non vero fructuario ab eo.* 136) In his argumentum L. 6. D. de usufr. accr. fuisse suspicor. 137) Ultima verba huius loci exstant in L. 2. D. de manumiss. *Ulp. lib.* XVII. *ad. Sabin. Si heres* rel. 138) Locum Marcelli ex lib. XIII. Dig. mutatum exhibet L. 31. D. de test. mil. *Si miles Titio et Seio servum legaverit, et Titius manumisisset deliberante Seio, moxque is legatum omisisset, liberandum fore dico: quia etsi heres servum alicui legatum interim manumisisset, deinde legatarius repudiasset, liber esset.* 139) V. *herede.* 140) L. 2. cit. ins. *servum legatum.* 141) Dig. *repudiaverit: manumissum liberum fore pla-*

ius adcrescendi cessat: non inmerito, quoniam damnatio partes facit. Proinde si rei alienae ususfructus legetur, et ex Neroniano confirmetur[142] legatum, sine dubio dicendum est ius adcrescendi cessare, si modo post constitutum usumfructum fuerit amissus. quodsi ante, et socius[143] amittat, erit danda totius petitio. Idemque, et si sinendi modo fuerit legatus ususfructus. An tamen in Neroniano, quoniam exemplum vindicationis sequimur, debeat dici utilem actionem, amisso usufructu ab altero, alteri dandam, quaeri potest: et puto secundum Neratium admittendum[144]. In fideicommisso autem id sequimur, quod in damnatione.

§. 86. Novissime, quod ait Sabinus, si[145] uxori cum liberis ususfructus legetur, amissis liberis eam habere, quale sit videndum. Et siquidem do lego legetur, tametsi quis filios legatarios acceperit, sine dubio locum habebit propter ius adcrescendi. sed si legatarii non fuerint, multo magis, quoniam partem ei non fecerunt, tametsi cum ea uterentur. Matre autem mortua, siquidem legatari fuerunt, soli habebunt iure adcrescendi: si heredes, non iure adcrescendi, sed iure dominii, si fundus eorum est, ipsis adcrescit; sin minus, domino proprietatis. sed si nec heredes fuerunt, nec legatarii, nihil habebunt. [§. 87.[146]] Quodsi per damnationem fuerit ususfructus legatus matri, siqui-

---

cet. 142) Ita Buchh. — V. Mai. *confirmatur.* 143) Buchh. *antea socius.* 144) Ita Mai. — V. *amittendum.* 145) L. 8. D. de usufr. accr. *Ulp. lib. XVII. ad Sabinum. Si mulieri cum liberis suis ususfructus legetur, amissis liberis, ea usumfructum habet: sed et matre mortua, liberi eius nihilominus usumfructum habent iure accrescendi* 146) Aperte §phi signum h. l. perperam a prioribus editoribus positum est: locus usque ad verba *partem ei facit* pars est §phi 86.

dem legatarii sunt fili, partes sunt[147]: si non sunt, sola mater legataria est, nec mortalitas liberorum partem ei facit.

§. 87.[146] Sabinus certe verbis istis non ostendit utrum legatarii fuerint nec ne. sed Iulianus[148] lib. XXXV. Dig. relata Sabini scriptura ait intelligendum eum, qui solos liberos heredes scribit, non ut legatariorum fecisse mentionem, sed ut ostenderet magis matrem ita se velle frui, ut liberos secum habeat: alioquin, inquit, in damnatione ratio non permittebat ius adcrescendi. proposuit autem Iulianus vel do lego legatum usumfructum, vel per damnationem; et sic sensit, quasi legatarii sint et heredes soli, in do lego legato non esse ius adcrescendi, atque si alteri ab altero legetur, quoniam a semetipsis inutiliter legatum est, sibi non concurrunt, matri vero non in totum concurrunt, sed alter pro alterius portione[149]: et in eo dumtaxat ius adcrescendi erit; mater tamen adversus utrumque ius adcrescendi habet. |

95. b. 96. b. §. 88. Iulianus subicit Sextum quoque[150] Pomponium

Rem ordinavimus. 147) Malim *habebunt* vel *fiunt*. 148) L. 8. cit. post verba supra transscripta ita pergit: *Nam et Iulianus lib. XXX. Dig. ait, idem intelligendum in eo, qui solos liberos heredes scripserit: licet non ut legatarios eos nominaverit, sed ut ostenderet magis velle se matrem ita frui, ut liberos secum habeat fruentes.* 149) Mai: . . . *adcrescendi. Adque . . . concurrunt, matri* etc. Keller voluit: . . . *adcrescendi, quoniam a semet ipsis inutiliter legatum est. Atque si . . . legetur, sibi* rel. Cum neutrum idoneum praebeat sensum, neque quod mihi ipsi visum erat legendum esse *quasi si legatarii . . . non esset ius* etc., neque quod Bg. fecit periculum, ut legeret . . . *adcrescendi, atque . . . legetur : quoniam . . . legatum est : sibi non* rel. rem expediat, nisi cum Bg. dicas excidisse aliquid; locum, quem sanare nescimus, intactum relinquendum esse putavimus. 150) V.

praeferre, si per damnationem ususfructus uxori et liberis[151] legetur, singulare hoc esse, atque ideo fili personam[152] matri accedere[153]; nec esse legatarios, sed matre mortua liberos quasi heredes usumfructum habituros. Ego, inquit Pomponius,[154] quaero, quid si mixti fuerint liberis extranei heredes? ait et filios pro legatariis habendos, et mortui partem interituram: Aristonem autem adnotare haec vera esse, et sunt vera.

§. 89. *Ulp.*[155] ad Sabinum lib. XVI. De[156] illo Pomponius dubitat, si fugitivus, in quo ususfructus meus[157] est, stipuletur aliquid[158], vel mancipium accipiat[159]; an per hoc ipsum, quasi utar[160], retineam usumfructum. magisque admittit retineri[161]. nam saepe etiamsi praesentibus servis non utamur, tamen usumfructum retinemus, ut puta aegrotante servo, infante[162], cuius operae nullae sunt, vel defectae senectutis homine.[163] nam et si agrum aremus,[164] licet tam sterilis sit, ut nullus fructus nascatur, retinemus eum.[165] Iulianus tamen lib. XXXV. Dig. scribit, etiamsi non stipuletur quid[166] servus fugitivus intra annum mancipio-

---

quoque et Pomp. Copulam ex seqq. irrepsisse putat Bg, cui non obstat L. 32. pr. D. de leg. 1. 151) Ita Kell. — V. *et liberis uxori.* Mai. prop. *uxoris.* 152) Ita V. recte; Kell. proponit *fili portionem.* 153) V. *accederet.* 154) L. 8. D. de usufr. accr. *Sed et Pomponius quaerit, quid si mixti fuerint liberi et extranei heredes? et ait, filios legatarios esse intelligendos. Et per contrarium* rel. quae V. omittit. 155) Ita Mai. 156) Est L. 12. §. 3. D. de usufr. ex lib. XVII. Ulp. ad Sab. 157) Dig. *meus ususfructus.* 158) Dig. add. *ex re mea.* 159) Ita V.; Dig. habent *vel per traditionem accipiat.* 160) Verb. *utar* V. agnoscit teste Mai. in add. 161) Dig. *retinere.* 162) Dig. *vel infante.* 163) Ita Mai. in add; V. *hominem.* 164) Mai. in add. proponit *non aremus* Perperam. 165) Dig. *retin. usumfructum.* 166) Ita

ve[167] accipiat, tamen retineri[168] usumfructum. nam qua[169] ratione, inquit, retinetur a proprietatis domino[170] possessio; etiamsi in fuga servus sit, pari ratione etiam ususfructus non amittitur[171].

§. 90. . . . lib. I. de interdictis[172], sub titulo „In „eum, qui legatorum nomine, non voluntate eius, cui „bonorum possessio data erit, possidebit". Si usufructu legato legatarius fundum nanctus sit, conpetit [utile[173]] interdictum adversus eum, quia non possidet legatum, sed potius fruitur. Inde et interdictum „Uti possidetis" utile hoc nomine proponitur [et][174] „Unde vi", quia non possidet. Utile . . . tali[175] concipiendum est „Quod de his bonis legati nomine possides, „quodque uteris frueris, quodque dolo malo fecisti, „quominus possideres[176],utereris fruereris" cetera.

§. 91. *Idem*[177] lib. II. de interdictis, sub titulo „Si „uti frui prohibitus esse dicetur." Non is, ad quem ea res pertinet[178] . . . legatum est, qui[179] utendi fruendi causa, cum ususfructus ad eum pertineret, mis-

---

Dig.; Mai. V. *quis*. 167) V. Mai. *mancipioque*. 168) Dig. *fugitivus, retineri tamen*. 169) Ita Dig.; V. Mai. *nam in qua*. 170) Dig. *proprietario*. 171) Dig. *ususfr. retinetur*. 172) An Venuleii sunt §§. 90—93., quem libros IV. de interdictis scripsisse ex indice Florentino scimus? Ulpiani esse Zimm. et Buchh. suspicantur. Schrad. sive Ulpiani sive Paulli. Scripturam V. in his §§. minus distinctam esse testatur Blum. 173) Sav. coni. 174) Ita Sav. locum ordinavit. Mai. *fruitur inde. Et interdictum . . . proponitur. Unde vi* rel. 175) Supple *Utile autem interdictum quod legatorum formula tali*. Pro *tali* Bl. ductus incertos exhibet hos *dauito* (vel *e*) *la*. 176) V. Mai. *possidens*. 177) Ita Mai. 178) Verba *non is . . . pertinet*, quae Mai. formulae vindicaverat, cum sequentibus coniungenda esse Sav. monuit. 179) Pro *legatum* Bl. exhibet . . . *catum*. Sav. supplet: *pertinet, quae legata est, veluti qui*. Klenz. *pertinet, cuive quid lega-*

sus[180] in qua re sit, possidere eam videtur, et ob *id*[181], qui uti frui prohibitus est, proprie deiectus dici non potest. ideo specialiter hoc interdictum eo casu desiderari . .

§. 92. *Idem*[182] lib. IV. de interdictis, sub titulo „A „quo ususfructus petetur, si rem nolit defendere." Sicut corpora vindicanti, ita et ius, satisdari oportet; et ideo necessario exemplo[183] interdicti „Quem fundum" proponi etiam interdict*um*,[184] „Quem[185] usumfructum vindicare velit" de restituendo usufructu.

§. 93. Post pauca sub titulo suprascripto. Restitutus ex hoc interdicto ususfructus intellegitur, cum petitor in fundum admissus sine periculo interdicti „Unde vi" ad eam rem propositi depelli non potest. Idem Paedius *ait*[186] diversam causam esse possessionis, cum ille qui posses*sor est* . . .

[*Desunt folia duo aut quattuor.*]

tum est, *qui*. 180) Sav. prop. *admissus*. 181) V. Mai. *it*. 182) Suppl. Mai. 183) V. et Mai. *exemplum*. An *ad exemplum?* Schrad. Buchh. 184) Mai. rest. *interdicto*. 185) V. *q*. suprapposita sive lineola sive *i* sive *m*. Bl. 186) Ita Mai. V. *ali*.

DE RE UXORIA
ET
DOTIBUS[1].

§. 94. . . *Paulus lib. VII. Responsorum. Fundus aestimatus in dotem datus a creditore antecedente*
91.a. *ex causa*[2] | fiduciae[3] ablatus est; quaero[4] an mulier, si aestimationem dotis repetat, exceptione submovenda sit? ait enim se propterea non teneri, quod pater eius dotem pro se dedit, cui heres non extitit[5]. P. respondit, praedio evicto sine[6] dolo et culpa viri, pretium petenti[7] doli mali exceptionem obesse[8]; quae tamen officio iudicis rei uxoriae continetur. Poterit mulieri prodesse hoc, quod ait se patri heredem non extitisse, si conveniretur; amplius autem et consequi eam pretium fundi evicti evidens iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat.

§. 95. P. respondit solam testationem dotis repetendae non sufficere ad moram doti factam, ut actio eius ad heredem transmittatur.

---

1) Ita V. teste Mai. in add. In exemplo suo habet *De dotibus et re uxoria*. 2) Ex L. 49. §. 1. D. soluto matr. ita restituit Mai. 3) Dig. *pignoris*. Mai. *pignoris vel fiduciae*. 4) Dig. *quaesitum est*. 5) Dig. *exstiterit*. 6) V. *respondit pro praedio evicto si sine*. et ita Mai. 7) Dig. ins. *mulieri*. 8) Dig. sequentibus usque ad verba *amplius autem et* omissis, ita

§. 96. Die nuptiarum virgini optulit munus, et duxit eam. quaero de donatione. P. respondit, si ante nuptias uxori futurae sit . . . a . a . enial . .[9] traditus est, donationem perfectam videri; quodsi post nuptias donatio intercessit, tunc iura [10] donationem inpedisse. quoniam igitur die nuptiarum munus datum proponitur, facilius in iudicio examinari posse tempus donationis et matrimonii.

§. 97. P. respondit id quod dotis nomine marito datum est, si post mortem mariti nulla mora intercessit, apud heredem mariti remanere oportere.

98. P. respondit stipulationem quidem in hunc casum conceptam „cum moriar, dari" utilem esse, etiamsi mixti [11] casus non intervenirent; ut autem de dote sua, quam apud maritum habet, mulieri testari liceat, inutiliter convenisse videri.

§. 99. P. respondit filiamfamilias ex dotis dictione obligari non potuisse.

§. 100. Mater pro filia partem dotis dedit, partem dixit; filia in matrimonio decessit relictis filiis ex alio matrimonio; quaero de iure dotis. P. respondit eam, quae data est, mortua in matrimonio muliere apud virum remansisse; eam, quae dicta est a matre, peti [12] non posse.

§. 101. P. respondit rebus non aestimatis in dotem

---

pergunt: *consequi enim eam* rel. 9) Mai.: *futurae sita . . a . . geniali* etc. Blum. in V. haec vestigia scripturae se vidisse testatur *situlbat(a)ac(g* vel *q'eniale* (*o* vel *is?*). Bark. proponit *sit donatum, i. e. priusquam aqua et ignis illi traditus est.* Cf. L. 66. §. 1. D. de don. int. vir. et ux. Magis litterarum ductibus, quam sensui respondent verba *situlus cum aqua geniali*, aut *situlus aquae genialis.* Bg. 10) V. et Mai *iure.* 11) Ita videri in V. annot. Mai. — Kell. proponit *mulieris curatores.* Buchh. *rei uxoriae cautiones.* 12) Ita Sav. Bl. et Bark.; V. *repeti.*, quod

datis maritum culpam, non etiam periculum praestare debere.

§. 102. L. Titius cum esset in patris potestate, absente eo duxit in matrimonium Septiciam filiamfamilias, cuius nomine dotem accepit a patre; postea supervenit pater, quo praesente duravit [13] in diem mortis filii [14] matrimonium; postmodum decessit L. Titius: quaero an ex eo, quod non contradixit pater, etiam dotis dationi consensisse videatur, et ideo actione rei uxoriae filii nomine teneatur? P. respondit patrem etiam postea nuptiis consentientem et matrimonium filii sui et dotem efficere; et ideo ex persona filii [15] rei uxoriae iudicio vulgari conveniri posse; in qua actione peculi quantitas deducitur. Tamen in proposito tutius fuit respondere ex persona filii eum conveniri posse, qui solus contraxerat; etsi alias placeat
91. b. patrem, quo consentiente filius | dotem accepit, rei uxoriae iudicio vulgari conveniri posse.

§. 103. P. respondit rei uxoriae titulo id solum peti posse, quod in dotem datum est. Ex donatione autem non potest peti id, quod ante matrimonium in stipulatum deductum non est, salvo eo, ut quaeratur utrum perfecta fuit donatio, an non.

§. 104. P. respondit dignitatem mul*ie*rum [16] ex honore matrimonii et augeri et minui solere.

§. 105. P. respondit rebus [17] in dotem datis et manente matrimonio evictis viro adversus uxorem ex empto conpetere actionem; et ideo eius quantitatis, quae in aestimationem deducta est, sextas retineri posse.

---

tuetur Buchh. 13) Ita Sav. et Kell. — V. *dutavit.* Mai. *dotavit.* 14) In V. teste Maio vox *filii* loco deletae vocis *pater* posita esse videtur. 15) Sav. prop. *et ideo et r. u. iud. vulg. conveniri posse, et ex persona filii, in qua act.* Quid si *filii*, *reive* legamus? Bg. 16) Ita Bien. et Klenz.; V. *multorum.* 17) Supple

§. 106. Convenit in pacto dotali, ut divortio facto sextae liberorum nomine retinerentur; quaero an discidio interveniente sextae retineri possint? P. respondit secundum ea, quae proponuntur, posse.

§. 107. Item. Quaesitum est, si vir, qui repudium misit, [et][18] eandem reduxit, eaque mulier absente viro de domo discesserit, an aeque sextae retineri possint ex priore pacto? P. respondit, si verum divortium intercessit, et ad eundem rursum reversa, non renovato pacto, man*en*te[19] dote divortit, sextas liberorum nomine ita demum retineri posse, si culpa mulieris divortium intercessit.

§. 108. Paulus lib. VIII. Responsorum titulo de re uxoria.[20] P. respondit patrem dotem a se profectam, mortua in matrimonio filia, deductis quintis singulorum liberorum nomine, repetere posse.

§. 109. P. respondit pupillorum matrem uxorem ducere tutoribus interdictum non esse, et ideo eum, de quo quaeritur, et privignum fuisse et recte heredem institutum videri.

§. 110. P. respondit etiam post nuptias copulatas dotem promitti vel dari posse; sed non curatore praesente promitti debere, sed tutore auctore.

§. 111. L. Titius a Seia uxore sua inter cetera accepit aestimatum etiam Stichum puerum, et eum possedit annis fere quattuor; quaero an eum usuceperit? P. respondit, si puer, de quo quaeritur, in furtivam causam non incidisset, neque maritus sciens alienum in dotem accepisset, potuisse eum aestimatum in dotem datum post nuptias, ante non,[21] usucapi; quam-

---

aestimatis. Sav. 18) V. Mai. *et eandem*. 19) V. *mante*. 20) Verba *tit. de re ux*. alia manu scripta sunt teste Mai. 21) V. *anteno*, mox factum *antino*, tum denique correctum *anno*, teste Mai. qui

vis[22] Iulianus et ante nuptias res dotis nomin. ditas usucapi pro suo posse existimaverit [23], quoque idem probemus; tamen hoc tunc veru. cum res dotalis [24] sunt. cum vero aestimatae quoniam ex empto [25] incipiunt possideri, ante ae [26] pendente venditione, non prius usucapio potest, quam nuptiis secutis.

§. 112. Apud magistratus de plano L. Titius verbis a marito repetit. Anicius Vitalis dixit

99. b. „niam praesto est Fl. Vetus iunior, peto rem | . „ab eodem ex legibus et edictis dotem et pec . . . *d*ixit [29] tabulis signatis, nec protulit [30]. tus iunior dixit „ . . . us sum." [31] Duumvi „Sermo vester in actis erit." *Quaero an* ad eius rei uxoriae actio transierit, cum his qua *actionis neque* [32] . . . curator, neque procurat que cognitor aut *advocatus facultatem* [33] . . . P. respondit mulieris nomine postulatum viru *posse* [33] actionem rei uxoriae perpetuari. [34]

§. 113. . . . *v*erecundiam, hoc est vitae probab strumentum . . . *pe*riculum redigi, ut eam pra

---

novissimam scripturam recepit. Primam (*ant* genuinam esse puto. 22) V. *qu.* id est *quoniar* corrigendum *qu.* *quamvis*. Mai. — V. scriptura tur Kl. 23) Ita V. teste Mai. in add. pro *ae verit*. 24) Ita V. pro *dotales*. 25) Mai. coni. *niam ex empto non inc.* nam incisionem post *deri* nullam habet. 26) V. et Mai. ins. *aut*, Sav. auctore expunxi. Kell. proponit *ut*. Bl. Buchh. *sicut*. Bg. *autem*. 27) Buchh. *Titia*. Buchh. *peto rei uxoriae actione*. 29) Buchh. *M tum sibi esse dixit*. 30) Ita Mai.; V. *pertulit*. Buchh. *interpellatus sum*. 32) Ita Meyerf.; Mai. *quaerendae* habet *quaerere*. 33) Meyerf *viru neri*, *nam per quemcunque posse*. Kell. supplet *rum videri ideoque posse*. 34) In margine schol

. sibi desi-
.tre serva-
moratoriae

Inter ce-
habeatur.
causa fiat,
.re utimur;
los [58] reti-
non cul-
retentio-

culpa dis-
divortii [61]
1.
morte viri

ai.—V. d
repudi-
th. rece-
cetera.
it, ca-
58)
pact.
um est.
vide-
a est:
udium
r. in-
duxit,

pia, partus sicut fructus matrimonii[39] tempore perceptos apud virum remanere debe*re* . . .

§. 115. . . talem consultationem et responsum[40] . . . Luc*i*a Titia cum nuberet Septicio maioris dign*itatis* . . . milia in dotem dedit, cum non amplius in bonis ha*beret* . . . verum est, quod a quibusdam dicitur, omnia in dotem da . . . da . . .[41] dari posse, argumento esse in manu*m*[42] conventio*nem* . . .

§. 116. . . . ia[43] filia repudium genero misit. Quaero . . . nis[44] dotem petere possit? P. respondit matrimonium quidem *repudio a patre misso ipso iure solutum*[45] videri, *sed non licere* patri filiam invitam a marito *abducere; nec*[45] dotem repetere posse, nisi filia consentiente.

§. 117. Lucius Titius Septiciam ducturus ux*orem erat*. . Postea Septicius datus tutor Septiciae eund*em Titium potiorem*[46] *nominavit*[47] tutorem. Quaero an excusandus sit? P. respondit, de offic*io* . . .[48] eum facturum, si eum, de quo quaeritur, potiorem non *pronuntiet, ne nuptias*[49] destinatas *eorum*[50] inpediat.

§. 118. P. respondit etiam ma*nente accusatione adulterii*[51] eam, quae rea facta erat, nubere potuisse.

§. 119. Ulpianus lib. II. de officio proconsulis. Impp.

Kl. *res aestimatae et in his mancipia.* 39) Ita restituimus. 40) Sequitur spatium vacuum. 41) Spatium quattuor litterarum. 42) V. et Mai. *manus.* 43) Spatium septem fere litterarum Kell. his explevit: *Pater invita filia.* Meyerf. *L. Titius pro inscia filia.* 44) Bark. suppl. *cum filia in potestate patris sit, an is.* Kell. *quaero an deductis sextis.* Buchh. *an solus.* Meyerf. *iure stipulationis.* 45) Haec supplevi. 46) Ita Kell. 47) Ita Bl.; Kell. *nominat.* 48) Buchh. supplet *off. boni viri* Fortasse *boni Praetoris.* 49) Ita Kell. Buchh. *nominet.* Rudorff. *admittat.* 50) V. Mai. *earum.* 51) Sic lacunam explendam esse censeo. Cf. L. 11. §. 13. D. ad leg. Iul. de adult. Dirks. *manente iudicio adult.*

Augg. Iulio Iu . . tam [52] dotem recte reddi sibi desiderare dix*it*[53], quae . . . quod etiam in patre servabitur, qui consentiente filia re . . . [54] nec moratoriae dilationi locus erit, quod mal . . .

§. 120. Ulpianus lib. XXXIII. ad Edictum. Inter cetera reddenda . . . ut [55] retentionum ratio habeatur. Siquidem conveni*t* . . non [56] deterior dotis causa fiat, nisi in eum casum, quo . . . [57] hoc enim iure utimur; et Iulianus scribit, et est rescript*um* . . . dos [58] retineri uno filio interveniente potest, si modo non cul*pa*...[59] quodsi nihil convenit, exercendae retentiones non sunt [60].

§. 121. Papinianus lib. IV. R*esp*. Non ab eo culpa dissociandi matri*monii procedit, qui nuntium divor*tii[61] misit, sed qui discidii necessitatem inducit [62].

§. 122. Item. Convenit, ut divortio vel morte viri solu*to matrimonio* . . .

---

52) Buchh. *Iulio Iuliano*.. *Datam.* 53) Ita Mai.—V. *d* cum linea traiecta. An *dixerunt?* 54) An *repudium misit*, aut *repetit dotem?* Postremum Buchh. recepit. 55) Legendum puto: *ad Edictum, inter cetera. Reddenda dos est ita, ut.* 56) Lege *convenit, cavendum est, ne.* 57) An: *quo filii exstent?* 58) Supple: *Ideoque et tota dos.* cf. L. 24. D. de pact. dot. 59) Kell. *non culpa mariti divortium factum est.* 60) Reliquum spatium versiculi scriptura vacare videtur. Mai. 61) Sic Mai. ex schol. quod in marg. ita est: *Non ab eo culpam divortii procedere, qui repudium dedit, sed qui dandi necessitatem indixit* Corr. *induxit.* Mai. 62) Mai. h. quoque l. corrigi vult. *induxit.*

DE EXCUSATIONE.

82. a. §. 123. . . . | eum, de quo agitur, et de incolumitate eius sibi rescribant.

§. 124. Item. Hi quoque, qui sunt ex collegio sex primorum, habent a tutelis excusationem; sed non simpliciter, sed post unam. nam non alias a ceteris vacant, nisi unam habeant.

§. 125. Item. Olim varie observa*ba*tur [1] circa numerum tutelarum; sed hodie certo iure utimur, tam ex rescriptis divorum [2], quam ex constitutionibus imperatorum nostrorum: nam siquis tres tutelas sive curas habeat [3], excusatur.

§. 126. Item. Haec locuti sumus de tutelis finitis non inputandis. eodem loco sunt et non coeptae.

§. 127. Item. Sed hodie hoc iure utimur, ut si filium quis habeat in potestate, tam patris, quam fili onera patri in numerum proced*ant* [4].

§. 128. Item. Hodie itaque ut quis excusetur tria onera allegare debet, sive tutelarum, sive curarum, sive etiam curae kalendari; et *sive* [5] eiusdem tituli [6] sint tria onera [7], a quarta excusant.

---

1) Ita Mai.; V. *observatur*. 2) Bark. supplet *principum*. 3) Ita Mai.; V. *habeant*, littera *n* fortasse deleta. 4) Sic scribendum vel *ut* delendum esse monuit Mai.; V. *procedere*. — Bg. nisi *procedere debeant* malis, τὸ *ut* aut delendum, aut *velut* legendum, in verbo autem nihil mutandum esse putat. 5) Ita Mai.; V. *su* superducta lineola. Malim *et si vel*. Bg. 6) Kell. *eiusdem tutelae*. 7) Mai. *sive non excidisse*

§. 129. Item. Valetudo quoque mala praestat vacationem, si talis sit, ut ostendat eum ne quidem rebus suis administrandis idoneum esse.

§. 130. Item. Siquando autem huiusmodi valetudo adfirmetur, inspectio praetoris necessaria est. Sive autem quis arthriticus [8] sit, sive posicus [9], sive epilempticus [10], sive orbus, et his similia, excusantur.

§. 131. Item. Verba rescripti: Libertus, qui negotia senatoris populi Romani curat, [11] a tutela excusatur; a muneribus autem civilibus, cum ipse quoque bonis publicis fruatur, non vacat.

§. 132. Item. Sic autem interpretantur prudentes has constitutiones, ut unum libertum procuratorem in quaqua domo senatoris voluerint vacare, non quotquot erunt, si plures fuerint.

§. 133. Item. Ergo videmur hoc iure uti, ut is vacet, cui omnium rerum generaliter procuratio mandata sit; et non amplius, quam unus.

§. 134. Item. Arcari Caesariani, qui in foro Traiani habent stationes, ex sacris constitutionibus multifariam emissis habent immunitatem.

§. 135. Item. Qui iam tutores vel curatores sunt, si rei publicae causa absint, ad tempus excusantur.

§ 136. Item. Eum, qui viae curam habet ab imperatore iniunctam, excusari.

§. 137. Item. Anabolicari [12] a tutelis curationibusque habent vacationem.

---

disse putat. minus recte. 8) V. Mai. *arthrytricus.* 9) Ita V. Mai. conl. *sonticus.* Dirks. *psoricus.* Bark. *phthisicus.* Kl. *poricus* a Graeco πῶρος. 10) Ita V. 11) Buchh. vult *procurat*, quasi geminatis *P. R.* quae praecedunt. 12) Ita V. cf. Vopisc. in Aurel. c. 45.

DE EXCUSATION

82. a. §. 123. . . . | eum, de quo agitur, et de eius sibi rescribant.

§. 124. Item. Hi quoque, qui sunt ex primorum, habent a tutelis excusationem simpliciter, sed post unam. nam non ali vacant, nisi unam habeant.

§. 125. Item. Olim varie observa*ba*tur [1] circ tutelarum; sed hodie certo iure utimur, scriptis divorum [2], quam ex constitutionibu rum nostrorum: nam siquis tres tutelas sive beat [3], excusatur.

§. 126. Item. Haec locuti sumus de tut non inputandis. eodem loco sunt et non coc

§. 127. Item. Sed hodie hoc iure utimur, um quis habeat in potestate, tam patris, onera patri in numerum proced*ant* [4].

§. 128. Item. Hodie itaque ut quis excus onera allegare debet, sive tutelarum, sive cura etiam curae kalendari; et *sive* [5] eiusdem tit tria onera [7], a quarta excusant.

1) Ita Mai.; V. *observatur.* 2) Bark. *principum.* 3) Ita Mai.; V. *habeant*, littera *n* deleta. 4) Sic scribendum vel *ut* delend monuit Mai; V. *procedere.* — Bg. nisi *procedere* malis, *τὸ ut* aut delendum, aut *velut* legend verbo autem nihil mutandum esse putat. 5) Ita V. *su* superducta lineola. Malim *et si vel.* Bg. Kell. *eiusdem tutelae.* 7) Mai. *sive non ex*

[illegible]

... qui ius

... privilegia,
... [illegible], sel-
... latus sit
... quod ius

... multa
... patroni

... se sus-

... ordi-
... lal. ma-
... lal. 25)
... muniti
... vil culpa
... ita est
... 33. adit-
... quam
... liark-

§. 138. Item. Ii, qui centuria *accensorum*[13] velatorum sunt, habent immunitatem a tutelis et curis.

§. 139. De litibus, quas tutor cum pupillo habet, an propterea excusetur? Et dicit[14] propterea non excusandum; et extant rescripta.

§. 140. Item. Veterani quoque post emerita stipendia|
82.b. missi, si[15] honesta missione, in perpetuum a tutelis vacant.

§. 141. Item. Primipilaribus ob id ipsum, quod primipilares sunt, vacatio a tutelis a divo Hadriano dari coepit.

§. 142. Item. Decuriales quoque, qui ob id ipsum vacant, a tutelis condecurial*is*[16] filii non vacare, si non habeant aliam excusationem.

§. 143. Item. Neque autem primipilarium filii, neque veteranorum, a tutelis excusantur.

§. 144. Item. Is, qui inter vigiles militat, quamvis post emerita stipendia legitima missus sit, non in perpetuum vacat a tutelis, sed intra annum, quam missus est: ultra non vacat.

§. 145. Item. Officium quoque militare excusat. namque[17] munus emeritum prodest; multo magis cum frequentatur.[18]

§. 146. Item. Qui Romae magistratu funguntur, quamdiu hoc funguntur, dari tutores non possunt.

§. 147. Item. Imperatores nostri constituerunt, ne *ul*tra[19] ducentesimum miliarium senator populi Romani cogatur res pupillares administrare. Itaque in

---

13) Ita Blum. Bark. — V. Mai. *censorum*. 14) Ita V. An *dicitur*? Mai. 15) Voculam *si* superabundare quis dixerit. 16) Ita Mai. — V. *condecuriales*. 17) Infra §. 222. ubi idem fragmentum iterum occurrit, scriptum est *nam cum*. 18) In §. 222. adiicitur *prodesse debet* rel. 19) Ita Mai. in add.; V. *intra*.

usu ita servatur, ut ad eas res, quae ultra ducentesimum lapidem sunt, equestris ordinis[20] viri dentur tutores vel curatores a praetore. et hoc non tantum in eo senatore servatur, qui decreto tutor vel curator datus est, sed et in eo, qui testamento.

§. 148. Item. Is[21], qui in portu pro salute imperatoris sacrum facit ex vaticinatione archigalli, a tutelis excusatur[22].

§. 149. Item. *Philosophis* quoque et medicis et *rhetoribus* et grammaticis, quibus per[23] hanc professionem immunitas dari solet, etiam vacatio a tutelis datur tam divorum principum rescriptis, quam imperatoris nostri. Qu*od*[24] ad medicos uniuscuiusque civitatis pertinet, intra numerum quinque esse debere sacrae constitutiones docent. cetera.

§. 150. Item. Neque geometrae, neque hi, qui ius civile docent, a tutelis excusantur.

§. 151. Item. Qui[25] muniti sunt aliquo privilegio, aliquando [*non*][26] admittuntur ad excusationem, veluti si minor sit annorum XXV, si adfini datus sit *tutor*[27], et aliquem usum rerum habeat[28], quod ius venit ex epistula divi Hadriani.[29]

§. 152. Item. De libertis[30] quoque, quamvis multa privilegia excusationum praetendant, tamen a patroni sui liberorum tutela non excusantur.

§. 153. Item. Qui patri pupilli promiserunt, se sus-

---

20) V. *aequestri ordini.* Videtur tamen addita *s* τῷ *ordini.* Mai. 21) V. *iis.* 22) V. *excusantur.* 23) Mai. mavult *propter.* 24) V. videtur habere *quam.* Mai. 25) Eadem fere verba occurrunt infra § 233. *Hi, qui muniti* rel. 26) Negationem, quam sensus postulat, librarii culpa omissam esse etiam §. 223. docet. 27) In §. 223. ita est: *annis* XXV *adfini datus tutor.* 28) In §. 223. adiicitur *hereditariarum.* 29) §. 223. pergit: *quam scripsit Claudio Saturnino* rel. 30) Ita V.; Bark.

cepturos tutelam, non excusantur, quia[31] est ini*qu*um[32] alios non esse datos.

§. 154. Item. Si inmiscuit se administrationi tutor, perdit beneficium excusationis; plus enim egit, quam si promisisset; idque divi Fratres Domitio Rufo rescri-
92. b. } pserunt in haec verba: Liberi*s* tute|la*m*[33], quam spon-
97. a. } te suscepisti, praebe; nam desideras*ti*[34].

§. 155. Item. Igitur observandum deinceps erit, ut qui tutor datus [*sit*][35], siquas habere se causas excusationis arbitrabitur, adea*t*[36] ex more: *nec*[37] in infinitum captiosi silentii temp*us*[38], per qu*od*[39] res interfrigescat, concessum sibi credat. Hi, qui Romae vel intra centesimum[40] fuerint, sciant in proximis diebus quinquaginta se excusationis causas allegare debere, aut capessere administrationem; ac nisi id fecer*int*, in ea causa fore, in qua sunt, de quibus consules amplissimi decreverunt periculo suo eos cessare.

§. 156. Item. Formam autem ex hac constitutione datam hodie in usu ita celebrari animadvertimus, ut ex eo die incipiant quinquaginta dies enumerari, ex quo scierat[41] se esse tutorem vel curatorem, scilicet ex eo, ex quo in notitiam eius decretum prolatum[42] sit testato: vel, si testamento datus sit, ex quo id quoque scierit. Itaque ubi sciit, ne praescribtione L dierum excludatur, si sint *s*essiones[43] vel pro tribunali vel de plano, adversario, id est ei, qui eum

corr. *liberti*. 31) Num *quamvis?* Mai. Nihil mutandum est. 32) V. *inicum*. Bark. proponit: *quia eis imputatur*. 33) Ita Mai.; V. *liberi tutela*. 34) Ita Mai. V. *desideras*. 35) Mai. suppl. 36) Ita Mai. V. *adea*. 37) Ita Mai. V. *sed*. Fortasse *sed non infinitum*. Kl. 38) Ita Mai. V. *temporis*. 39) V. videtur habere *quam*. Mai. 40) Intellige *lapidem s. miliarium*. An cum Buchh. adiiciendum sit, dubito. 41) Ita Mai.; V. *scierant*.; Buchh. *scierit*. 42) Buchh. corr. *perlatum*. 43) Ita Mai. V. *cessiones*.

petit, denuntiare debet, et adire praetorem et titulum excusationis suae apud eum expromere. si feriae sint, libellos det contestatorios.

§. 157. Item. Tunc demum excusandus est qui prius datus fuerat, si is, quem nominaverit, et potior necessitudine et idoneus re fideque, vel absens repraehendatur [43*].

§. 158. Item. Pars orationis [44] imperatoris Severi „Promiscua facultas potioris nominandi nisi intra certos fines cohibeatur, ipso tractu temporis pupillos fortunis suis privabit: cui rei obviam ibitur, patres conscripti, si censueritis, ut collegae patris sive [45] pupilli in decuria vel corpore, item cognati vel affines utriusque necessitudinis, qui lege Iulia et Papia excepti sunt, potiorem non nominent; ceteri cognati vel adfines amicive atque municipes eos tantummodo nominent, quos *supra* [46] conplexus sum. vicinitatis autem iure nemo potior existimetur".

§. 159. *Impp.* nostri [47] Aelio Diodoto [48]. Tutores secundum patris voluntatem decreto praetoris, clarissimi viri, quod [49] non iure testamento vel codicillis dati fuerant, confirmatos potiores nominare posse non arbitramur [50]: nam iudicium patris, licet iure deficiat, servandum est.

§. 160. Item. Libertus sicut excusare se a tutelis, ita nec potiorem nominare potest.

43*) Ita V. Corr. *deprehendatur*. Bl. Bark. 44) Ita Mai.; V. *oratione*. 45) Sic Mai. in annot. In contextum posuit *sui vel*. V. habet *suiu*. 46) Ita Dirks. Muehlenbr. et Kell.; V. Mai. *cura*. 47) V. *N* superposita *o*. Mai. in contextu *Imp. noster*, in annot. *Impp. nostri*, quod praeferendum est propter §. 246. ubi idem rescriptum ex Paulli libro sing. de excus. tut. descriptum exstat. 48) In §. 246. adiicitur *salutem*. 49) Ita Mai.; V. *quos*. 50) V. Mai. *arbitramus*. In §. 246. inverso ordine legitur

§. 161. Item. Ex ea die, ex qua quis potiorem no-
92 a. 97. b. minavit, deinceps omnibus sessio|nibus adversus eum, quem nominavit, adire debet, usque dum causam finiat. ceterum si aliquam sessionem intermiserit is. qui potiorem nominavit, praescriptione excluditur. plane illa sessio, quae de plano celebratur, ei non conputabitur.

§. 162. Item. Si is, qui potiorem nominavit, litteras petierit ad magistratus, ut conpellant eum venire, quem potiorem nominavit, libellos [51] dedit, alia [52] die litteras accipere debet, ac [53] magistratibus reddere per dinumerationem vicenum[54] milium passuum.

§. 163. Item. Illud curare debet, ut intra diem decimum, quam litteras reddidit magistratibus, rescriptas[55] deposcat; et ubi eas acceperit, per dinumerationem simili modo reverti debebit: et si sessionem invenerit pro tribunali, reddere praetori [56], ut subnotet sua manu quod volet.

§. 164. Item. Siquis eos, quos potiores [57] nominavit, non probaverit, si adhuc intra quinquagesimum diem est, alios potiores potest nominare.

§. 165. Item. Quamvis supra diximus eum, qui potiorem nominaverit, si aliquam sessionem intermiserit pro tribunali, praescribtione submoveri, utique verum est, si litterae non sunt impetratae; ceterum ex quo impetratae sunt, in eum diem, quo reddi praetori rescribtae debent, et [si] [58] hoc medio spatio ses-

---

nominare potiores. 51) Ita V.; Mai. in annot. supplet *qui lib.* Malim *cum*, vel *postquam*; Bl. Kl. prop. *et lib. dederit*. 52) Malim *altera*. 53) Ita Mai. V *ad*. 54) Ita V. et Mai.; Buchh. *vicenorum*. 55) Ita Mai. in annot. cf. §. 165. V. Mai. *rescripta*. 56) Ita hic et infra §. 165. interpungendum esse censeo; Mai. et Buchh. comma ante verba *pro tribunali* posuerunt. 57) Ita Mai.; V. *potiorem*. 58) Ita Mai. in annot.; V.

sio fuerit, non oberit si sessionibus non adierit. et ita in usu servatur.

§. 166. Item. Libelli ita formandi „Cum proxime „decreto tutorem me dandum existimaveris illi, quod „mihi in notitiam pertulit ill*a* die, nomino potior*em*[59], „ut municipe*m* suprascripti[60], illum Veientanum, mo„rantem eo loco, habentem in substantia plus minus „tantum." Si eques Romanus fuerit qui *p*otior nominabitur, etiam hoc compraehendi debet. Deinde fine[61] talem clausulam addat „Rogo, praetor, propter prae„scriptiones, tempora[62], libellos accipere digner*is*."

§. 167. Si pro tribunali dabuntur vel de plano, IIII dandi erunt, et petendum ut denuntietur ex auctoritate. cum denuntiaverit[63] et non venerit, libellos det, ut litteras petat.

§. 168. Item. Quidam tamen iustos secundum has *le*ges putant dici. Divi quoque Marcus et Lucius Apronio Saturnino ita rescribserunt „Si instrumentis probas habere te iustos tres liberos, excusationem tuam Manilius Carbo praetor vir clarissimus accipiet". Sed iustorum mentio ita acc*i*pienda est, uti secundum ius civile quaesiti sint.

§. 169. Item. *In*[64] adoptionem dati ad hanc causam proderu*n*t[65].

---

et. 59) Ita Mai. melius, quam quod in add. proposuit *potiores.* V. *potior.* linea traiecta per mediam *r.* 60) Ita lego. Mai. *municipes suprascriptos.* V. *municipes ss.* Sequentia quoque ad formam libellorum pertinere Buchh. non vidit. 61) An *fini?* Buchh. 62) Kell. vult *praescriptionis tempora.* Buchh. *praescriptiones temporis.* 63) Ita fortasse V. secunda manu; prima *denuntiaveris.* 64) Ita Mai. — V. non habet praepositionem. 65) Zimm. vult *non proderunt.*

§. 170. Item. Ius liberorum a principe impetratum nec ad hanc causam, nec ad mu|*nera*[66]

[*Desideratur folium.*]

94 b. §. 171. tionem poterit . . . .
Non enim testamentarius[67] . . .
§. 172. Paulus libro II. Sententiarum[68]. *Pro t* . . .
ut est Latinus Ionia*nus* . . . . *codi*-
cillis ad testamentum non pertinen*tibus* . .
§. 173. Ulpianus de officio praetoris *tutelaris.*[69] *In Ita*-
lia[70] domicilium con*stit* . . . .
neribus[71] subicietur, ta*men*[72] . .
recuperabit . . .
vit sacerdotium cont . . .
tutelam privileg . . .
apertum testamentum sacerd*oti* . . .
§. 174. Item. Haec de sa . . .
excusationem *cons* . . .
quo quis consul vel praetor vel . . .
§. 175. Item. Collegas eo . . .
exerceant, quam pater f . . .
quo pater pupillorum ex . . .
§. 176. Item. Sicut autem de . . .
lium. Et ita imperator noster . . .

---

66) Supple: *prodest.* Buchh. *cetera devitanda proderit.* 67) Buchh. sententiam loci hanc fuisse putat: *Nec legitimus tutor ad potiorum nominationem poterit descendere, ... si iam administrationi se miscuit. non enim testamentarius excusabitur, si patri pupilli promiserit se suscepturum tutelam.* 68) In Paullo Visigotthorum non invenitur haec sententia 69) Ita Mai. in add. 70) Ita Mai. 71) Utrum *muneribus*, an *oneribus* scribendum sit dubito. Mai prius in contextu, posterius in add. probavit. 72) Totius loci sententiam Buchh. ex L. 19. D. de excus. ita constituit: *Nemo, qui in Italia domicilium constitutum habet, provincialibus oneribus subiicietur*

§. 177. Item. Veteran . . .
Veteranorum autem filii . . .
Sed utrum simul non plu . . .
unam[73], tractari potest. Puto[73*] . . .
inveni rescriptum . . . . ex-
cusantur. Et ita de ignomini[74] . . . . . . Masu-
riae[75] Sabinae rescripserunt[76] . . .
exauctoratum e . . . . Sed ignominia missi
ab urbicis plane tutelis excusabuntur, quia ingredi
eis urbem non licet[76].
Sed etsi non sint perfectis . . .
si missionem non ignominiosam[77]
§. 178. item. Sed primipil . . . |
. . . . primipilarem dabunt 94
. . . . . legare quoque ipse quoque[78] in locum[79]
. . . .
§. 179. . . . . in sacerdotio fungitur
. . . . rescripto divi Pii declaratur
. . . . .
§. 180. . . . . aut in primipilaribus
. . . . exemplo veteranorum
. . . . . .
§. 181. . . . . veterem suam emp-
t . . . . sestertia[80] centum mi-
. . . . mmatam eam nan-
cisc . . . . .

Tamen. . 73) Buchh. non plures suscipere tutelas debeant, quam unam. 73*) Mai. adiecit tamen. 74) Ita Buchh. 75) V. r. r. r. . . . 76) Ita Mai. restituit ex verbis Ulpiani in L. 8. §. 9. D. de excusat. 77) Mai. ig . . . Buchh. supplet: perfectis militiae annis ob causam missi, tamen, si missionem non ignominiosam meruerint, ad tempus excusantur. Cf. L. 8. §. 3. D. de excus. 78) Ita V. 79) Buchh. supplet: excusati tutoris alium tutorem petere. 80) V. extertia.

§. 182. . . . . ducit: nam minor viginti *quinque annis* . . . . . *tut*ela excusantur ut . . . . o daret minores XXV *annis* . . . .

§. 183. . . . . t a principio negotiorum . . . . onera tutelarum . . . . m iniuriam adferat . . . . *a tutel*a excusabitur. Hi, quos . . . . tutelas, quas ante . . . .[81]

§. 184. . . *excusa*bitur etiam ab ea, quam antea suscep . . . . si[82] ad tempus curator . . . .

§. 185. . . . . m per rusticitatem se alienum . . . . *excusationem*[83] mereri paupertas pla- . . . .

§. 186. *Item. Tria*[84] *onera tutelarum excusationem* tribuunt[85]. Tria autem *onera sic sunt accipienda, ut non numerus pup*illorum plures tutelas faciat, *sed patrimoniorum separatio. et ideo qui tribus* fratribus
93. b. tutor datus est, | qui indivisum patrimonium habent[86], vel quibusdam tutor, quibusdam curator, unam tutelam suscepisse creditur.

§. 187. Item. Qui curam kalendarii Gaditanorum a

---

81) Buchh. proponit: *Hi, quos imperator domicilium mutare iussit, etiam eas tutelas, quas ante susceperant, statim deponunt.* 82) Kell. *in locum furiosi.* Buchh. totum articulum ita restituit: *Adversa valetudine excusabitur etiam ab ea, quam antea susceperat, tutela; sed interdum in locum furiosi ad tempus curator datur.* 83) Ita supplendum censeo. cf. infra §§. 240. 243. 244 84) Est L. 3. D. de excusat. inscripta *Ulp. lib. sing. de off. praetoris tutelaris*, cuius ope Mai. locum nostrum restituit. 85) Dig. *dant excusationem.* 86) Dig. *haberent.*

principe inductam[87], in equestri[88] ordine susceptam administrabat[89].

§. 188. In tribus non inputabitur tutela vel cura, quae affectata est. Affectatam sic accipiemus, si vel appetita videatur, vel cum posset quis se excusare, ab ea se non excusavit. creditur enim affectasse qui onus, cum posset declinare, non recusavit. et id saepe decretum est in tutore, qui non potuit invitus dari tutor, vel curatore[90], qui, cuius fuerat tutor, curator est nominatus.

§. 189. Item. Siquis[91] inter tres[92] emancipati filii sui tutelam administret, an ei haec in numero cedat[93] scio dubitatum. invenio tamen Fulvio Aemiliano in persona Manili Optivi rescriptum[94] emancipatae filiae tutelam numerari ei[95] inter onera oportere.

§. 190. Item. Tria[96] autem onera in domo[97] esse sufficit. proinde si pater alicuius vel filius vel frater[98], qui est in eiusdem potestate, tria onera sustineat, quae ad periculum patris pertinent, quoniam[99] voluntate eius administrant, omnibus excusatio a tutela conpetit[100].

---

87) Buchh. proponit *iniunctam*. 88) V. *sequestri*. 89) Excidisse [Bg: aut fortasse solummodo subintelligendum esse] aliquid manifestum est. Mai. — Kl. prop. *administrat excusatur*. 90) Ita Mai. in annot.; V. *curator ei*. Buchh. *in curatore*. Fortasse legendum est: *vel curatore, qui ei* (*eius*), *cuius fuerat* rel. 91) Hanc Ulpiani sententiam ex Modestini lib. VI. excusat. L. 15. §. 16. D. de excusat. ita refert: *Ulpianus libro singulari de excusationibus ita scribit: Siquis* rel. 92) Dig. adiiciunt *tutelas*. 93) Dig. *in numerum procedit*. Cf. supra §. 127. Buchh. *in numerum cedat*. 94) Dig. *invenio tamen rescriptum*. 95) Dig. omittunt *ei*. 96) Est L. 5. D. de excus. inscripta: *Ulp. lib. sing. de officio praetoris tutelaris*. 97) Dig. *Tria onera in domo una*. 98) Ita Dig.; V. et Mai. *fratres*. 99) Dig. *patris sui spectent, quia*. 100) Dig. adiiciunt: *Sed si non patris voluntate administrent, non prodesse saepe rescriptum est*.

§. 191. Item. Numerus quoque liberorum a tutela excusationem tribuit: civibus quidem Romanis earum tutelarum, quae Romae sunt iniunctae, trium[101] filiorum; earum vero, quae in municipiis Italicis iniunguntur, quattuor numero liberorum. idque imperator noster et divus Severus Claudio Herodiano rescripserunt[102]. et ideo siquis a magistratibus municipalibus fuerit datus, quattuor numero liberorum debebit excusari.

§. 192. Item. Sed etsi in provincia delata fuerit tutela, licet Romae excusatio allegetur, a quinque liberis debet recipi.

§. 193. Item. Exemplo civium Romanorum Latinos Iunianos[103] excusari oportet.

§. 194. Item. Iusti autem an iniusti sint filii non requiritur: multo minus, in potestate necne sint; cum etiam iudicandi onere iniustos filios relevare Papinianus lib. V. Quaestionum scribat.

§. 195. Item. Ex filia nepotes [*non*[104]] prodesse ad tutelae liberationem, sicuti nec ad caducorum vindicationem palam est; nisi mihi proponas ex veterano praetoriano genero socerum avum effcetum; tunc enim secundum orationem dei[105] Marci, quam in castris praetoriis[106] recitavit, Paulo iterum et Aproniano consuli-

---

101) V. *a trium.* Fortasse *a tribus filiis.* Cf. §. 192. 102) Verba rescripti infra §. 247. Mutatum invenitur in L. 1. C. qui numero liberor. (5. 66.) 103) V. *iumanos.* 104) Negationem, quam inserendam esse Mai. annotavit, abundare putat Buchh. propter eiusdem Ulp. dictum in §. 160. Verum enimvero in eo loco sic construenda est oratio: *sicut excusare se a tutelis (non potest), ita nec pot. nominare potest.* 105) Ita V. explicatis litteris hic et infra §§. 210. 220. 247. quod utrum recte factum sit, an librarius siglam *d.* perperam explicaverit, dubito; Mai. illud probare studet ex Capitol. Marc. c. 18. 106) V. *praetoris*; Buchh.

bus [106*] VIII. id. Ian., id habebit avus, quod habet in nepotibus ex filio natis. cuius orationis verba haec sunt „Et quo facilius veterani nostri soceros repperiant, illos quoque novo privilegio sollicitabimus, ut avus nepotum ex veterano praetoriano natorum iisdem commodis nomine eorum | fruatur, quibus 93. a.
frueretur, si eos haberet ex filio".

§. 196. Item. In adoptionem dedisse non nocet; nec adoptasse ad excusationem proderit, quoniam soli naturales tribuunt excusationem.

§. 197. Item. An bello amissi a tutela excusare debeant? nam et in fascibus sumendis et in iudicandi munere pro superstitibus habentur, ut lege Iulia de maritandis ordinibus de fascibus sumendis, et publicorum kapite *vicesimo sexto*[107], item privatorum kapite vicensimo septimo de iudicando cavetur. Et puto constituendum ut et a tutelis excusent. proinde sive tres bello amiserit, sive unum duosve, pro superstitibus cedent.

§. 198. Item. Sed utrum soli filii, an et nepotes debent [108] prodesse, subsistendum; quoniam lex quidem privatorum kapite XXVII. *solos* natos [109] appellat, lex vero publicorum kapite XXVI. liberorum facit mentionem. Puto tamen eandem esse aequitatem in nepotibus, qui in locum filiorum succedunt, quae est in filiis.

§. 199. Item. Utrum in acie dumtaxat amissus, an tempore belli amissus prosit? Sed Aristo in acie amissum dumtaxat. ego [110] puto per tempus belli amissum debere prodesse, ne publica strages patri noceat.

---

praetorii. 106*) A. p. Ch. 168. 107) V. *viginti sex.* 108) Ita V. 109) Ita Mai. proponit. V. *senatus.* Bl. *ex se natos* [ut saepius in Livio. Bg.] Kl. et Bark. *gnatos.* 110) Contraria sententia eidem Ulpiano adscribitur in L. 18, D.

§. 200. Item. Erit haec etiam excusatio, siquis se dicat tutelam alicuius administrasse, et ad curam eius vocetur. nam invitum non esse conpellendum suscipere imperator noster cum patre Polo Terentiano rescripsit.

§. 201. Item. Siquis uxori[111] suae curator datur. nam sicuti senatus censuit, nequis eam ducat, cuius tutor vel curator fuit, ita uxoris suae non debere curam administrare divus [112] Severus Flavio Severiano rescripsit.

§. 202. Item. Proinde si cui fuerit pupilla a patre desponsa, non debebit ei tutor dari, ne nuptiae inpediantur, et datus excusabitur; et si sponsae suae curator fuerit datus, debebit excusari, nisi forte a patre tutor vel curator fuerit destinatus. aut enim ipse eam pater despondit, et utrumque perficiet; aut post mortem patris desponsa est, et magis est, ut voluntati patris obtemperetur in onere, quam ipsius in matrimonio; quare nuptiae inpediuntur.

§. 203. Item. Est et hoc genus excusationis[113], siquis se dicat domicilium non habere Romae [114] delectus ad munus, vel in ea provincia, ubi domicilium non habet; idque et d.[115] Marcus Pertinaci et Aeliano conss.[116] rescripsit.

§. 204. Item. Proinde qui studiorum causa Romae
100.b. sunt, praecipue civilium, debent | . . . ris causa Romae agunt studii cura distracti. Et ita . . . imperator Antoninus Aug. Caereali a censibus et aliis *rescripsit.*

---

de excusat. 111) V. et Mai. *uxoris* 112) Ita V. explicatis litteris. 113) Similia ex Paulli lib. sing. de cognitionibus inveniuntur in L. 46. §. 2. D. de excus. *Sed et hoc genus excusationis est, siquis se dicit ibi domicilium non habere, ubi ad tutelam datus est: idque imperator Antoninus cum divo patre significavit.* 114) Buchh. inserit *ibi.* 115) V. siglam exhibet; Mai. *deus.* 116) Ita V. In fastis nostris non invenitur hoc consulum par, quod Maius anno 163., sed

§. 205. Item. Proinde siquis ad urbicam *dioecesim*[117] pertinens *testamento tutor detur*[118], excusare se debebit ab eo patrimonio, quod in regio... r[119] a re provinciali; sed caveat, si legatum accepit, hoc facere, li... administratum[120], quoniam in plenum voluntati paret legati . . . *excusa*bitur[121]; idque d.[122] Marcus in eo, qui se a re provinciali excusavit, . . . s[123], Claudio Pulchro rescripsit.

§. 206. *Item. An is, qui se* voluit excusare, nec optinuit, postea potiores uomi*nare possit quaeritur*[124]. et magis est ut possit, si *dier*um[125] tempora patiantur. Vos enim . . . us, licet potior nominatus alterutrum debeat eli*gere, an velit neg*are se potiorem, au vero magis potiorem nominare. *idque imperator noster Aelio*[125*] *Diodoto* praetori[126] rescripsit.

§. 207. *Item. Licet is, qui* tutor datus est, et excusare se et non recepta excu*satione potiores* nominare potest, si tempora dierum patiantur, *tamen si elegerit*[127] potiores nominare, postea ad excusationem transire *non potest. nam confit*entis est nullam se excusationem habere, cum potiores *nominaverit; nec* ferendus est, si dicat se sine praeiudicio hoc facere.

---

apposito interrogandi signo, assignavit. 117) V. *dyocesim*. 118) Ita suppleo cum Blum. — Buchh. *designetur*. 119) Fortasse *regionibus iuridicorum est, et similiter*. Cf. §. 232. Buchh. *regionibus iuridicorum situm est, multo magis*, quae spatium vacuum excedere videntur. 120) An legendum: *licet nihil de tutela sit administratum?* 121) Ita Mai. Lacunam sic expleo: *legatum accipiendo, ideoque nec excusabitur*. 122) Siglam Mai. explicat *deus*. 123) Buchh. supplet: *testamento designatus*. 124) Coni. Mai. 125) V. *eum* — Mai. in ann. prop *dierum*. Cf. §. sq. 125*) Mai. om. *Aelio*. 126) Ita Mai. V. *praetor*. Hoc rescriptum idem esse videtur atque quod §§. 159. 211. 215. 246. memoratur. 127) Mai., qui locum ita restituit, ha-

for . . . teatur excusationem et potior*um*[128] nominationem . . .[129]

§. 208. *Item.* *Is, qui potior* nominatus est, siquidem negat se esse in ea coniunctione, am*plius nominare* potiorem non potest: convictus ne excusare se quidem poterit: *et ita est rescripto ad He*rodianum[130] de excusatione insertum.

§. 209. *Item.* *Is, qui potior* nominatus est, ad omnia haec dies eos habebit, quos *habent qui primo loco*[131] *dati* sunt, ut eodem rescripto declaratur.

§. 210. *Item.* *Is, qui* potiorem nominat, libellos debet quaternos dare praeto*ri de plano vel pro* tribunali, ut epistula dei[132] Marci ad Aemilianum *continetur*, *et dicere quo* iure potiorem nominet, id est gradum necessitu*dinis eius vel cognat*ionis aperte designare. et ideo non sufficit cognatum *vel collegam gene*raliter dicere, sed debebit gradum dicere vel nomen *collegii dig*nitatisve designare et ius cognationis expri*mere*; *nec sufficit colle*gam dicere, nisi in quo
100.a. collegio addiderit. et si forte | in aliquo horum deliquerit, emendandi ei facult*as intra tempus*, *quo po*tuit potiorem nominare, conceditur; postea non. idque imp*erator noster* . . . *rescripsit*[133].

§. 211. Item. Ne hi quidem possunt[134], quos praetor

---

bet *velit.* correxi *elegerit.* 128) V. *potiorem.* 129) An: *forte si simul profiteatur excus. et pot. nom.?* Rudorff. prop. *forte quia utrumque se habere fateatur.* 130) Ita Mai. cf. §§. 191. 247. 131) Coni. Kell.; Mai. prob. Klenz. *quos ii, qui tutores dati sunt.* Buchh. *quos habent ii, qui prius dati sunt.* 132) Ita V. explicatis litteris. 133) Ita restituit Mai.; Buchh. in fine §. addit *imp. noster cum patre.* idem enim rescriptum in §§. 200. 234. 235. 238. occurrere putat. 134) Excidisse verba *potiores nominare* Mai. putat. Equidem ex iis, quae praecesserunt, quaeque non recepit compilator, ea subintelligenda esse censeo. Cf. §. 187.

confirmavit, testamento de*signatos*, *ut imperator noster Aelio Dio*doto [135] praetori rescripsit. proinde si a matre fuerint designati, *an potiores* nomina*re* possint quaeri potest; et puto eos nomin*are posse; nam de iis tantum* [136] rescriptum est, qui a patre erant designati. sed hoc erit serv*andum*... alio virili*s* sexus per virilem sexum descenden*s* . . . curae destinati [137]. nam et Papinianus respondit libertum a patro*na nepoti des*tinatum [138] tutorem posse potiorem nominare.

§. 212. Item. Nominare autem potiores non possunt in primi*pilaris filio*, *ut* divus [139] Severus constituit.

§. 213. Item. Licet autem patris appellatio in orati*one* . . . accipiendam, quamquam [140] circa primipilares hoc iure *utimur*, *ut filio primi*pilaris dentur soli, nec [141] etiam nepoti.

§. 214. Item. Sed nec cognati vel adfines possunt nominare [142] potiores; *sed*, *ut oratione* [143] *ex*pressum est, hi soli, qui lege Iulia *Papia*ve [144] excepti sunt.

§. 215. Proinde siquis cognatus alterutra [145] lege exceptus lic . . . *Dio*doto [146] praetori est rescriptum, po-

---

135) Dubitare non debuit Mai. an *Cl. Theodoto*, ut §. 43., an *Aelio Diodoto*, ut §§. 159. et 246., ubi verba huius rescripti exhibentur, scribendum esset. 136) Ita Mai. 137) Buchh. coni. *servandum*; Bark. prop. *servandum et si fuerint ab alio . . . descendentium tutelae vel curae.* 138) Ita Mai. cf. §. 224. 139) Ita V. explicatis litteris. Lacunam Mai. explevit. 140) Ita V.; Buchh. coni. *in oratione latius sit accipienda*, *tamen.* Kl. prop. *in orat. occurrat*, *puto latius accip.* Malim *in orat. sit*, *puto latius eam acc.* 141) Ita V. et in add. Mai. In contextu habet *non.* 142) Wenck. vult *nominari.* 143) Ita Wenck. 144) Ita suppleo. V. Mai. *iuliave.* Mai. prop. *papia iuliave*, aut *publicorum privatorumve.* 145) V. et Mai. hic et in fine §. *alterultra.* 146) Buchh. supplet: *exceptus est*, *sicut Diodoto.* Sed plura desiderari existimo.

tiorem nominare non poterit; n . . . nominare adfinis qui alterutra lege exceptus . . . [147]

§. 216. Item. Excipiuntur autem lege quidem Iulia cognatorum *sex gradus et ex septimo* [148] sobrino sobrinave natus; sed et nata per interpret*ationem; item qui in* horum potestate sunt, quaeve in matrimonio. vel ii, qui *sunt cognatarum nos*trarum [149] hoc gradu nos contingentium mariti, *vel eorum, qui sunt in potes*tate nostra, cognati, contingentes eos ea cognatione, *quae septimum gradum* non excedit.

§. 217. Item. Nuptarum nobis cog*nati usque ad sextum* [150] gradum vel nostri cognati ab uxoribus nostris . . . [151]

§. 218. Item. Lege autem Papia ii adfines excipiuntur, qui v*ir et uxor, et gener et nurus* [152], et socer et socrus unquam fuerunt.

§. 219. Item. . Vitricus, *noverca, privignus*, privigna, vel ipsorum, vel eorum, qui in eorum potestate fuerunt.

§. 220. Item. Memini itaque me suad*ente* . . Alcimum libertum maternum Furi Octavi clarissimi viri . . . [153] cum tutelam eius administrasset, necessari-

90. a. usque ad . . . [154] | nam et liberti materni in pari sunt condicione. oratio enim dei [155] Marci ita scribta est, ut patroni [156] patronae libertus tutor deligi possit, tametsi aliquo privilegio subnixus sit.

---

147) Buchh *nec potiorem poterit nominare . . exceptus est.* 148) V. et Mai. . . . *no.* 149) Ita Bark melius quam quod, Dirks. adstipulante, proposueram *suprascriptarum personarum*, vel *cognatarum... mariti sunt.* 150) Ita restitui. Buchh. *cognati a nobis usque.* 151) Buchh. *excepti sunt.* Fortasse *capere possunt* 152) Ita Buchh. cf. §. 302. 153) Buchh., quod sensum attinet, recte restituit: *in cura detentum esse* 154) Buchh. *ad curam eum nominasset.* An *necessariusque* (i. e. potior) *ad curam nominaretur?* 155) Ita V. explicatis litteris. 156) Abundat copula *et,*

§. 221. **Item.** Si alius eum Latinum fecerit, alius iteraverit, an utriusque liberorum tutelam suscipiat videndum, quasi utriusque meritum habeat. Nisi forte, exemplo munerum, ut d.[157] Marcus rescripsit, apud originem[158] eius, qui Latinum fecit, debere eum fungi, solius[159] eius liberorum tutelam suscepturum[160] dicemus.

§. 222. Item. Officium[160*] quoque militare excusat nam cum munus emeritum prodest, multo magis cum frequentatur prodesse debet. sed si ad tempus rei publicae causa absit, non in perpetuum, sed ad tempus excusabitur. Denique cum ex facto sub divo Hadriano quidam cum legatus esset legionis, testamentum recitatum esset, quo tutor erat datus, non in perpetuum, sed ad tempus, quo legatus legionis erat, meruit excusationem. Etiam is, qui commentarios habet praefecti, quamdiu hic commentarios habet praefecti, ut d.[161] Marcus cum filio rescribsit.

§. 223. Item. Hi, qui[162] muniti sunt aliquo privilegio, aliquando non admittuntur ad excusationem, velut si minor sit annis XXV adfini datus tutor[163], et aliquem usum rerum habeat hereditariarum[164]. Quod ius venit ex epistula divi Hadriani[165], quam scribsit Claudio Saturnino, legato Belgicae; quae constitutio vi-

---

quam Buchh. h. l. ins. 157) Ita V.; Mai. *deus*. 158) Ita Rudorff. et Buchh. cf. L. 17. §. 9. D. ad municipal. Mai. *Orignem*. V. *orignem*. 159) V. *solus*. sed in annot. Mai. *solius*. 160) Ita Mai.; V. *suscepturam*. 160*) Eadem fere verba supra §. 145. inveniuntur 161) V. siglam, Mai. *deus* habet. 162) Eamdem sententiam scriptor recepit supra §. 151. quae incipit: *Qui muniti*. 163) In §. 151. est: *annorum XXV si adfini datus sit tutor*. 164) §. 151. *hereditariarum* non habet. 165) Sequentia omisit compilator ex §.

detur de his loqui, qui a praetore dati sunt. ego[166] idem esse accipiendum, si testamento datus sit. in eandem sententiam et divus[167] Pius Plaetorio[168] Nepoti scribsit.

§. 224. Papinianus lib. XI. Quaestionum respondit, verbis orationis Fratrum imperatorum libertum, etsi ob aliquod privilegium a tutelis *vacet*, patroni tamen patronaeque liberorum[169] tutor ut delegatur[170], conpraehensum. In numero liberorum pronepos patroni sine dubio continetur. sed potest dici non aliis patroni liberis libertum hoc debere, quam qui iure patroni hoc sper*a*re possunt; et ideo neque patronae nepotis tutelam administrare conpellen*dum privilegio subnix*um[171], neque pupilli, qui ex filia patroni venit, quia vacatione pr*ae*ter[172] liberos patronorum, qui per virilem sexum descendunt, liberti fruuntur.

§. 225. Item. Et haec qui*dem*[173] de eo, cui beneficium datae libertatis exprobrari potest. alioqui nequaquam[174] credendum est ei privilegium[175] ablatum, cui fideicommissa[176] libertas soluta est. nam in toto fere iure manumissor eiusmodi nihil iuris [*ut*][177] patronus adversus personam modo liberti consequitur, licet in bonis eius patroni ius exerceat; excepto[178]

151. 166) Buchh. suppl. *puto*. 167) Ita V. expl. litt. 168) V. prima manu *platoria*, secunda, ut videtur, *plaetorio*. Mai. 169) Ita Mai; V. *libertorum*. 170) Ita V. pro *deligatur*, quod Buchh. in contextum posuit. 171) Ita Wenck. cf. §. 220. Bark. Blum. Kell. *munitum*. V. et Mai. lacunam quattuor litterarum et *irum* exhibent. 172) Ita Kell. et Mai. in add.; V. *pp*. id est *propter*, quod Mai. in contextu habet. 173) Ita Blum. et Kell.; V. *hac q*. Mai.: hac *quae* ... 174) Est L. 24. D. de excusat. *Papinianus libro XI. Quaestionum.. Nequaquam* rel. 175) Dig. adiiciunt *excusationis*. 176) Dig. *fideicommissaria*. 177) Ita Mai. e Dig. ins. 178) Dig. *adversus liberti pers. conse-*

quod in ius vocare patronum iniussu praetoris non debeat. |

§. 226. Item. Ius anulorum ingenuitatis imaginem 90. b.
praestat, salvo iure patronorum patronique liberorum.

§. 227. Paulus libro sexto Quaestionum sub rubrica [de][179] legitimis tutelis. Apollinaris Paulo. Duo[180] sunt Titi, pater et filius: datus est tutor Titius, nec apparet de quo sensit testator; quaero quid sit iuris? R. Is datus est, quem dare se testator sensit. si id non adparet[181], non ius deficit, sed probatio: ergo neuter est tutor[182]. Hoc rescriptum est in Sticho manumisso, si duo sint Stichi, et incertum de quo testator senserit; vel si Erotem legaverit qui plures eodem nomine habuit servos. Quod in nummis legatis non ita placuit: si non adparet voluntas, id acceptum est, quod minus est.

§. 228. Antoninus Granio Firmino militi. Ex duobus tutoribus, qui non specialiter in locum excusati dati sunt, sicut precibus tuis adlegas, si unus pro tutore res tuas administravit, adversus eum tantum tibi competere actionem ignorare non debes. nec enim mutuo cessationis periculo qui nihil gessit teneri potest, cum simpliciter datus eius[183], qui administrationi se miscuit, contutor iure fuisse non videatur.

§. 229. Paulus libro singulari de testamentis. Parentibus licet liberis suis in potestatem habentibus[184] testamento tutores dare, masculis quidem inpuberibus, feminis vero etiam puberibus, et tam iam natis

---

quitur; *excepto*. 179) Ita Mai.; V. *R*. 180) Est L. 30. D de test. tut. *Paulus lib. VI. Quaestionum. Duo* rel. 181) V. hic et infra *atparet*, quod Mai. recepit. 182) Dig. *igitur n. e. t.*, om. sequentia. 183) Ita Buchh.; Wenck. *ei*. V. et Mai. *est*. 184) Ita V.; Bark. vult *in potestate manentibus*. Nihil mutare ausi sumus. Cf. etiam Bg. annot. ad Ulp. XXIX. §. 1.

quam etiam postumis. itaque post institutionem heredum hoc modo scribere potest „Lucio Titio filio meo, et si mihi vivo mortuove nati erunt, tutores do Lucium Aurelium et Gaium Optatum; a quibus peto ut tutelam liberorum meorum gerant, ita ut ea, quae in Asia reliquero, Aurelius, ea autem, quae in Italia, Optatus administret."

§. 230. Possumus autem et singulis liberis alium atque alium tutorem dare, veluti hoc modo „Titio filio meo Aurelium tutorem do; Seio filio meo tutorem Optatum do". Pluribus quoque liberis unus tutor, item uni plures dari possunt.

§. 231. Paulus libro singulari de excusationibus. Ii, qui tres pluresve tutelas vel curationes, vel permixto modo cuiuscumque [tituli] [185] separatas administrant, excusari a tutela curationeve solent. quodsi fratrum tutelam suscipiant, pro una tutela reputantur eadem bona. |

89. a. 84. b. §. 232. Ulp. de officio praetoris tutelaris. Observari autem oportet, ne his pupillis tutorem det, qui patrimonia in his regionibus habent, quae sunt sub iuridicis, ut Cl. Pompeiano praetori imperator noster rescripsit; multo magis, si in provincia sit patrimonium, licet is, [qui] petitur [186], in urbe consistat.

§. 233. Ulp. de officio praetoris tutelaris. Qui [187] in collegio pistorum sunt a tutelis excusantur, si modo per semet ipsos [188] pistrinum exerceant. sed non alios puto excusandos, quam qui intra numerum [189] constituti centenarium pistrinum secundum litteras divi

---

185) Ita Buchh. cf. §. 128. 186) Num *petit?* Mai.— Sav. Wenck. Buchh. *cui petitur*. 187) Eadem verba L. 46. pr. D. de excus. ex Paulli lib. sing. de cognitionibus exhibet. cf. §§. 235. 203. 188) Hoc *ipsos* L. 46. cit. non habet. 189) L. 46. cit. *intra numerum sunt*.

Traiani ad Sulpicium Similem exerceant. quae omnia litteris praefecti annonae significanda sunt.

§. 234. Ulp. lib. suprascripto. Sed Ostienses pistores non excusantur, ut Filiuminiano [190] imperator noster cum patre rescripsit.

§. 235. Item. Urbici [191] pistores a collegarum quoque filiorum tutelis excusantur, quamvis neque decuriales, neque qui in ceteris corporibus sunt, excusentur. et ita Hadriano [192] rescripto ad Cl. Iulianum praefectum annonae significatur; quam epistulam quodam rescripto ad Vernam et Montanum pistores imperator noster cum patre interpretatus est et ad pistores pertinere, cum in eo negotio frumentum agentibus daretur a collegarum filiorum tutelis vacatio. Plus [193] etiam imperator noster indulsit, ut a tutelis, quas susceperant antequam pistores essent, excusarentur. sed hoc ab ipso creatis pistoribus praestitit; et ita Marco Dioscae praefecto annonae rescripsit.

§. 236. Item. Sed et qui in foro suario negotiantur, si duabus partibus bonorum annonam iuvent, habent excusationem litteris allatis *a praefecto* urbis testimonialibus negotiationis; ut imperator noster et divus Severus M. An*icio* Cereali rescripserunt; quo rescripto declaratur ante eos non habuisse inmunitatem, sed *nunc* [194] eis dari eam, quae data est his, *qui* annonam populi Romani iuvant.

§. 237. Paul. lib singulari ad municipalem. Urbici [195]

---

190) Buchh. *Filumeniano.* 191) *Urbici autem pistores ... excusantur* sunt verba L. 46. §. 1. cit. ex Paulli lib. sing. de cognitionibus. 192) Mai. quam adiectivum nomen maluit *Hadriani.* 193) Ita incidit locum Sav.; Mai.: *pertinere. Cum ... vacatio, plus.* 194) Coni. Sav; Mai. *inmunitatem. Sed non.* 195) Eadem usque ad v. *excusantur* ex Paulli lib. sing. de co-

autem pistores a collegarum quoque filiorum tutelis excusantur. Sed et siqui in foro suario negotiantur si[196] duabus partibus patrimonii annonam iuvent, a tutelis habent excusationem.

§. 238. Ulp. de officio praetoris tutelaris libro singulari. Proinde si mutus surdusve quis sit, sine dubio a tutela excusabitur. Hi vero, quos valetudo *vel* furor vel morbus perpetuus excusat, etiam eas tutelas, quas ante *sus*ceperant, deponunt: alia causa aetatis est: luminibus etiam captum[197] Port*ato* Faustino rescripsit imperator noster cum patre.

84. a. 89. b. §. 239. Item. Furio | Epatidae, cum allegasset se unum oculum amisisse et in alio periclitari, rescripsit, an propter adversam valetudinem oculorum excusari deberet praetorem aestimaturum. Hi etiam a susceptis excusabuntur.

§. 240. Item. Paupertas[198] plane[199] dat excusationem, siquis imparem se oneri iniuncto possit docere[200]; idque divorum Fratrum rescripto continetur.

§. 241. Item. Siquis autem in provincia domicilium habet, debet excusari, sed et siquis patrimonium in ea regione, quam iuridicus administrat, habet.

§. 242. Item. Scio tamen quosdam, cum per errorem ad potiorum nominationem prosiluissent, haud impetrasse[201], ut deserto iure potiorum ad excusationem se converterent.

§. 243. Paulus libro singulari ad municipalem. Paupertas[202]

---

gnitionibus L. 46. §. 1. D. de excus. exhibet. 196) V. et Mai. *ins. a.* 197) Buchh. adiicit *habere excusationem.* 198) L. 7. D. de excus. eamdem sententiam Ulp. libro sing. excusationum tribuit. cf. supra §. 189. 199) Dig. *sane.* 200) Dig. *probare.* 201) V. et Mai. *impetrassent.* 202) Similia ex Paulli lib. II. Sententiarum inveniuntur in L. 40. §. 1. D de excusat *Paupertas, quae operi et oneri tutelae impar est,* sc-

quoque solet tribuere excusationem, quod oneri tutelae impar esse[203] videatur.

§. 244. Paulus libro singulari de officio praetoris tutelaris. Mediocritas[204] et rusticitas et domesticae lites[205] interdum excusationes merentur[206], ex epistula divorum Hadriani et Antonini[207] et Fratrum ad Caerellium Priscum, praetorem tutelarem.

§. 245. Item. Qui conplura allegant, quae singula non sint firma, interdum excusari solent. nam et Fratres imperatores Sentio Potito ita rescripserunt „Quamvis singula, quae litteris tuis conplexus es, non praestent tibi[208] iustas causas excusationis, tamen quia multa simul congruerunt, movere nos possunt, ut excusatio tua a tutela recipi possit".

§. 246. Paulus libro singulari de excusatione tutorum. Imperatores nostri[209] Aelio Diodoto suo *salutem*[210]. Tutores secundum patris voluntatem decreto praetoris, clarissimi viri, quod non iure testamento[211] vel codicillis dati fuerant, confirmatos nominare potiores[212] posse non arbitramur. nam iudicium patris licet iure deficiat, servandum est.

§. 247. Paulus libro I. editionis secundae de iurisdictione tutelari. Qui tres pluresve liberos habent superstites excusari solent, idque conpluribus constitutionibus cavetur tam dei[213] Marci et Luci, quibus[214]

---

let tribuere vacationem. 203) Ita Mai.; V. *inpetrasse.* 204) Modestinus haec Paulli verba allegat in L. 6. §. 19. D. de excusat. 205) Dig. om. *et domesticae lites.* 206) Dig. *excusationem praebent.* 207) Dig. *secundum epistulas divorum Hadriani et Antonini. Eius, qui se neget litteras scire* rel. 208) V. Mai. *sibi.* 209) Idem rescriptum §. 159. exhibetur. 210) §. 159. om. *salutem.* 211) V. et in contextu Mai. *testato.* 212) §. 159. *potiores nominare.* 213) Ita V. 214) Klenz. corr. *qui.*

Pontium Marcellum trium liberorum patrem liberaverunt litteris ad eum emissis, quam dominorum nostrorum. Sed hic numerus in Italia cives Romanos liberat [215]: nunc ex constitutione principum nostrorum nec in Italia, sed Romae tantum *exemplo* municipalium munerum. nam Clodio [216] Herodiano ita scribserunt „Sicut in Italia cives Romani consistentes numero quattuor liberorum *in*columium a civilibus [217] | . . .

XXVII.

215) Buchh. *liberabat*. 216) Buchh. *Claudio* ut in §. 191. ubi idem rescriptum memoratur. Mutatum extat L. 1. C. qui numero lib. (V. 66.). 217) Buchh. supplet *muneribus excusantur*.

QUANDO DONATOR INTELLEGATUR REVOCASSE VOLUNTATEM.

§. 248. . . . | ipsam [1] contumeliis persequi, in affectu 21. b.
pietatis monitos posse mitescere. Volumus igitur, ut 86. b.
si constet [2] iuxta patrem liberos, contra quam humanitatis ratio deposcit, superbe cru*deliterque* se tollere, emancipatio firmitudine evacuetur; idque, quod liberis pater do*nati*onibus contulit, patris dicioni naturaeque *iuri* subiugatis [3], patriae reccidat potestati. Et ita illi, qui sacris evoluti a functione obsequii recesserunt, necessitatis laqueis adstricti, in qua [4] commendatione pietatis etiam detrectantes adveniant. Dat. XVII. kal. Augg. Constantinopoli, Gallicano et Symmacho conss. (330.)

§. 249. Constantinus et Caess. [5] Multas saepe natas ex donatione causas cognovimus, in quibus vel adumbrata pro expressis [5*], vel inchoata pro perfectis, vel plurima pro omnibus controversiam faciant, cum agentium visa [6] ex ingenio ac facultate dicendi aut perfecta deformarent aut inchoata perficerent. inde ius

---

1) Buchh. vult *ipsum*. 2) Blum. prop. *constabit*; plures enim litteras desiderari. 3) Ita Buchh. — V. Mai. *subiugati*. 4) Mai. prop. *iniqua*. 5) Huius constitutionis verba decisiva exstant in L. 1. Th. C. de donat. (8,12.) et L. 25. I. C. eod. (8,54.) inscr. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U.* 5*) Mai. (et V.?) *espressis*. 6) Sic V. habere videtur. Mai. — Buchh.

anceps ac pro dicentium inpulsu vaccillans [7] sententiarum decreta differebat [8], Maxime carissime ac iucundissime. hinc enim nuper exceptis personis dicta lex est [9], in quibus summum ius et voluntas omnibus libera, solemnitate more perfecta, ortus [10] suos praesenti munere opulentat [11]; tempestiva dehinc communium donationum cura successit. absolutis enim illis, quae ideo prima sunt, quoniam sunt religione potiora, circumacto animo ad universum donationum genus conspeximus omnes earum species signis ac nominibus inprimendas, ut in hominum contractibus differentiam sui nuncupationum proprietate secernant. Itaque sive illa donatio [12] directa sit, sive mortis causa instituta, sive condicionibus faciendi non faciendive [13] suspensa, sive ex aliquo notato tempore promissa, sive ex [14] animo dantium accipientiumve sententiis, quantum ius sinit, cognita [15]; eius haec prima observatio est [16], ut, quas leges indulgent [17], condiciones pactionesque promantur [18]; hisque penitus cognitis vel recipiantur, si conplacitae [19], vel reiciantur, si sunt molestae. Sed iuri [20] rectius parendum erit, nec denegabitur officium, quin simul spes abiciatur adipiscendi [21]. In ceteris sane condicionibus indefensos minores, quando [22] .

---

prop. *agentes quaevis.* 7) Ita Buchh.; V. Mai. *vaccillanti.* 8) Bark. vult *differebant.* 9) Videtur esse L. 4. Th. C de donat. (a. 319. p. Ch.) 10) Ita V.; Blum. coni. *ocius.* 11) In V. additur *e*, superposita lineola; postea vero expuncta est. 12) His verbis incipiunt L. 1. Th. C. et L. 25. I. C citt. *Donatio sive directa* rel. 13) V. Mai. *faciendis non faciendisve.* Th. C. *faciendi ac non faciendi.* I. C *sive condicione faciendi aut non faciendi.* 14) Th et I. C. om. *ex.* 15) Th. et I. C. *cognominata.* 16) Fort. *esto.* Th. et I. C. *sub hac fieri debet observatione.* 17) Th. et I. C. ins. *actiones.* 18) Th. et I. C. *contineat.* 19) Th. et I. C. add. *sunt.* 20) V. Mai. *iure.* Buchh. *Sic iuri.* Haec usque ad vv. *quorum tamen* omitt. Th et I. C. 21) Spatium vacuum hic vidit Bl. 22) V

ta re[23] promissa difficile est, non . . it[24], quorum tamen defensores[25], si forte per eos in obeundis donationum officiis, neglecta [*fuerit*] utilitas minoris, quare, cum res erit recepta, commod*is*[26] spoliabitur[27], rei ami*s*sae periculum praestabunt[28]. Ita familiaris dispendii | metus etiam segniores ad ea conficienda ex 86 a.
tard*itate i*ncitabit[29]. Post in iisdem conscribendis[30] 21. a.
praecipue nomen donatoris, ius ac *rem* notans proscribatur; tum ab utroque iure conpleatur, neque id occulto[31], aut per imper*itos*, aut privatim. his[32] enim rebus saepe clandestina fraus, et quae facta sunt infecta, *et i*nducta[33] quae scripta sunt simulans, aliisque ac dehinc aliis largiendo ac donando, ac saepe vel dando multos habendi spe allectos concurr*ere* in expugnanda sibi proprietate impulit. Tabulae *igitur aut*[34]

---

qn. i. e. *quando*. cf. notae iur. a Magn. coll.; Mai. *quoniam*. 23) Mai. *certa re*. Vocem *certa* incertam esse testatur Bl. ipse vidisse sibi videtur *pota* aut *fota*. Sensus postulat *implere* aut simile quid. 24) Ita Mai. An *sinit?* Sententia loci esse videtur: *Minores, siquando iniquis condicionibus donationum se subiecerint, indefensi non erunt, i. e. in integrum restituentur*. 25) Th. C. *ita ut minorum defensores, si per eos donationum condicio neglecta est, rei amissae periculum praestent*, quae I. C. omittit. repetita autem sunt in L. 2. Th. C. de adm. et per. tut. (3, 19.) et L. 21. I. C. eod. (5, 37.), quae incipit *Pupillorum seu minorum* rel. 26) Ita locum ordinavi. V. Mai. habent *officiis, quare cum res erit recepta, neclecta utilitas minoris commodis* rel. 27) Ita V. secunda manu; prima *probabitur*. 28) Sententiam loci hanc esse puto: *si defensores minorum modum donatae rei impositum non impleverint, ideoque donatio revocata fuerit, amissae rei periculum praestabunt*. 29) Haec om. Th. et Iust. C. 30) Th. et I. C. *In conscribendis autem donationibus*. 31) Th. et I. C. *rem notari oportet, neque id occulte*. Sequentia *aut p. imp.* non sunt in I. C. 32) *His ... impulit* non hab. Th. et I. C. 33) Ita V. prima manu; secunda *indicta*. 34) Ita

quodcumque aliud materiae [35] tempus dabit, vel ab ipso vel ab eo, quem fors sumministraverit, scientibus plurimis perscribantur [36], eaeque, ut supra conpraehensum est, rebus, nominibus, personisque distinctae sint; ac tum [37] corporalis traditio, in quam saepe multi talia simulando inrepentes, aut veluti corpora capientes, sollemne illud ius ac voluntarium, inconcessa usurpatione praeripiunt. Ea igitur ipsa rerum traditio praesentium advocata vicinitate, omnibusque arbitris [38], quorum post fide uti liceat [39], conventu plurimorum celebretur. non enim aliter vacua iure dantis res erit, quam ea vel eius voluntate, si est mobilis, tradatur, vel abscessu sui, si domus aut fundus aut quid eiusdem generis erit, sedem novo domino patefecerit [40]. Quae omnia consignare actis [41] iudicis praestat, ut res multorum mentibus, oculis, auribus testata, nullum effugiat, cuius aut scientiam capiat aut dissimulationem tegat. Quodsi iudex aberit, cui summa provinciae commissa est, mandetur istud magistratuum actis, atque ut nullus sit subiciendi aut surripiendi locus, cum alterutri commodum sit verum,

---

Bl. et Bark.; Mai. in context. *i...*; in add. *igitur*. In Th. et I. C. ita est: *Sed aut tabula aut quodcumque*. 35) I. C. ins. *genus*. 36) Th. et I. C. *sors ministravit ... perscribatur*. V. in marg. habet schol.: *Donationes apud acta firmandas et praesentibus multis inplendas*. 37) Th. C. om. quae praecedunt, et sequentia usque ad v. *praesentium* ita exhibet: *Et corporalis traditio ad excludendam vim atque irruptionem*. I. C. haec omnia non habet. 38) Th. C ins. *adhibitis*. 39) Th. C. *quor. postea fide probabitur*. 40) Th. C. *donatam rem, si est mobilis, ex voluntate traditam donatoris, vel, si immobilis, abscessu donantis novo domino patefactam*. 41) Th. et I. C. finem constitutionis ita exhibent: *actis etiam annectendis, quae apud iudicem vel magistratus conficienda*

exemplis idem magistratus adscribant. sic enim conscientia multorum, monumentis iudiciorum ac populorum praescribtis, aut litium causa pervulgatis omnibus, fides abstrusior non erit. Talia enim esse oportet dominiorum[42] initia, quorum diuturna possessio saepe legitima proprietatum iura perfringit; talis liberalitatum honestas, quae locis clamata omnibus accipientium donantiumque familiis, liberalitatis et gratiae praedicatione conpleat[43]. Simul cum sit eximium cuiusque donum promerendo cepisse, eius iucunditas nulla litium tristitudine minuatur. Quodsi expectanda causa dicendaque sententia, orba publico testimonio liberalitas caecam gratiam obscurosque coetus prodiderit, quoniam sola fraus cognita est, eorum[44], quae donata dicuntur, temere non erit fides acci|pienda, 23. b.
sed ea alienatione . . .
uorum reiecta vel su . . .
versis studiis recte r . . .
iure quod quibusque rebus donatis . . .
ea perfectione faciend . . . . verborum deinde esse quicquam . . .
lege commutata verborum . . .
faciendis neque ullam . . .
flare cum futuris ius p . . .
quae ut omnes cognosc . . .
ti tuo praeferenda est. PP. *III. non. Feb. Severo et Rufino* conss. in foro divi *Traiani*. (323.)[45]

---

sunt. I. C. adiicit, *ubi hoc leges expostulant*. 42) Ita Mai.; V. *dominorum*. 43) Mai. vult *praedicationem* aut *compleatur*. 44) Ita Mai.; V. *earum*. 45) Subscriptionem Mai. restituit ex L. 1. Th. C. et L. 25. I. C. citt. quae tamen *Romae* datam esse legem indicant. Praeterea *Sabino et Rufino conss.* scribendum esse contendit Wenck. in annot. ad L. 2. Th. C. de adm. tut.

§. 250. Paulus[46] lib. XII. R. Inperfecta . . . . .
liberalitatis novissim[47] . . . .
§. 251. Item. Non ideo donatio . . . .
filiae tradita placui . . . .
tatem sibi recepisse . . . .
§. 252. Item. Cuius[48] mater absenti *filio*[49] . . . .
ad eum fecit quas *procurator*[49] . . . .
quae instrumenta praediorum e . . . .
praediorum ad filium . . . .
vel servis eius tradita a . . . . *prae-*[49]
diorum ad filium perven . . . . *mater-*[49]
nae voluntatis et c . . . .
causa redire iussisset . . . .
possessionem praediorum . . . .
constare . . . .
factam praedio neque m . . . .
habuisse. Respondi nec fideicommissum s . . . .
in aede sacra editu[50] . . . .
teris post mortem *suam* . . . .
post mortem suam . . . .
23. a. . . . . r poenam mad . . rationem
. . . . vit quod ne fiduciae daretur
. . . . num accepit perveniret, qui
. . . .
§. 253. . . . actio perficitur. Cum autem creditor
. . . . nem si debitor pecuniam, quam dele-[51]

---

46) V. *Paul.*; sed Papiniani haec et sequentia esse Mai. putat; qua ratione non video. 47) Sententiam Rudorff. hanc esse coniicit: *Imperfectam collationem liberalitatis ad novissimum diem vitae voluntas perseverans confirmat.* 48) Verba L. 48. D. de acq. vel am. poss. et L. 77. §. 26. D. de leg. 2. agnoscere sibi videtur Dirks. 49) Ita restitui. 50) Buchh. prop. *aedituum.* 51) Ita Mai. in add.; in cont. *quando.*

gat[52] . . . . . *stipulatione*[53] factam novationem . . . . dam stipulationem venit . . . . *inchoavit*. Respondi . . . . *possessione* tradita, quam inritam . . . . *donavit*, in iis praediis fuit

§. 253a. *Donationes in concubinam collatas*[54] non posse revocari conve*nit*, *nec si matrimonium inter eosdem postea fuerit contractum*, ad irritum reccidere, *quod ante iure valuit. an autem maritalis honor et* affectio pridem praecesserit[55] . . . *personis comparatis* vitae coniunctione *considerata perpendendum esse respondi*[56].

§. 254. *Item. Species extra dotem a matre filiae nomine viro* traditas[57] filiae, quae *praesens fuit, donatas et ab ea viro traditas videri* respondi; nec matrem *offensam repetitionem habere, vel eas recte* vindicare, quod vir *cavisset extra dotem usibus puellae sibi traditas; cum* ea significatione non *modus donationis declaretur, nec ab usu proprietas* separetur, sed peculium *a dote puellae distingueretur*[58].

§. 255. *Item Pater, qui filiae, quam habuit in potestate, mancipia*[59] donavit, et peculium *emancipatae non ademit* . . . *emancipationis* vita *decesserat*[60], *ex post facto donationem videbatur perfecisse.*

---

52) Ita Buchh. 53) Sic restitui. 54) Est L. 31. pr. D. de donat. inscr. *Papinianus lib. XII. Responsor.*, ex qua locum nostrum restituimus. 55) Ita Dig.; Mai. *praecesseris.* 56) Dig. adiic. *neque enim tabulas facere matrimonium.* 57) L. 31. cit. §. 1. esse vidit Mai. eaque usus est in rest. h. §. 58) Dig. adiic. *iudicem tamen aestimaturum, si mater iure contra filiam offensa eas revocare velit, et verecundiae maternae congruam bonique viri arbitrio competentem ferre sententiam.* 59 L. 31. cit. §. 2. 60) Ita Mai.; Buchh. *ademit, atque post diem em. vita decesserit.*

§. 256. . . . bat praediorum, quae pater ei post
. . . . am donationem genuit
. . . . esset: parvi etenim refert
. . . . . . *perf*ecta[61] non probaretur arbitrum[62]
. . . . em recte secuturum
. . . . ea dati sint[63]
. . . . si filiae *pr*opria praedia |
19. a. praelegaret, et adiecisset „exceptis quae sorori tuae donavi". nam et testamento liberalitatem confirmatam, et aperte patris declaratam voluntatem[64]; quod divisionis arbitrio sufficit, iuris quoque verbis deficientibus.

§. 257. Item. Eiusmodi[65] lege deposita in aede arca, ut eam ipse, qui solus[66] deposuit, tolleret, aut post mortem domini Aelius Speratus, non videri perfectam[67] donationem respondi.

§. 258. Item. Pomponius[68] Filadelfus dotis causa praedia filiae Pomponiae[69], quam habuit[70] in potestate, tradidit, et mercedes[71] eorum genero *s*olvi[72] mandavit. An ea praecipua filia retinere possit, cum communes[73] filios heredes instituisset, quaerebatur. Iustam causam retinendae possessionis habere filiam, quoniam pater praedia, [*de*][74] quibus quaerebatur, dotis esse voluit, et matrimonium post mortem quoque patris constiterat[75], respondi; filiam[76] etenim, quae

Dig. *ademit, ex post facto.* 61) Ita rest. 62) Rudorff. prop. *arbitrum enim hereditatis dividundae donationem recte.* cf. §§. 295. 296. 281. 63) Ita Bl.; Mai. ed. *sint*, et finem versiculi scriptura vacare testatur. 64) V. ins. *confirmat*, postea deletum. Fortasse v. *esse* aut *valere* excidit. Bg. 65) L. 31. cit. §. 3. 66) Dig. *solus qui.* 67) Dig. *celebratam.* 68) L. 35. D. fam. ercisc. *Pap. lib. XII. Resp.* 69) Dig. om. *Pomponiae.* 70) Dig. *habebat.* 71) Dig. *reditus.* 72) Ita Mai.; V. *fulvi.* 73) Dig. *omnes* 74) Ita Mai. e Dig. 75) Dig. *steterat.* 76) V.

naturaliter agros retinuit [77], specie dotis, cuius capax fuit [78], defendi.

§. 259. Item. Mulier sine tutoris auctoritate praedium stipendiarium instructum non mortis causa Latino donaverat. perfectam in praedio ceterisque rebus nec mancipii [79] donationem esse apparuit; servos autem et pecora, quae collo vel dorso domarentur, usu non capta. si tamen voluntatem mulier non mutasset, Latino quoque doli profuturam duplicationem respondi: non enim mortis causa capitur quod alteri [80] donatum est, quoniam [81] morte Cincia removetur [82].

§. 260. Item. Filius emancipatus, cui pater peculium non ademit, res quidem pro donato vel pro suo, quod iustam causam possidendi habet, usucapit; sed debitores convenire non potest, neque lites pecuniae [83] prosequi, si non sit in rem suam cognitor datus aut nominum delegationes intervenerunt. Plane quod ei solvitur patre non dissentiente debitorem liberat; nec interest an emancipatum ignoret vel ei non esse peculium ademptum, cum rei substantia plus polleat [84] existimatione falsa.

§. 261. Item. Peculium vindicta manumisso vel inter amicos si non adimatur, donari [85] videtur. Quae ratio facit, ut ex iusta causa possidens usucapere rem possit. aliud in his placuit, qui tantum libertatem acceperunt, si testamento parentis [86] potestate solvuntur; quos amittere peculium, si non sit legatum, con-

---

Mai. male *per filiam*. Fortasse *posse filiam*. Bg. 77) Dig. *tenuit*. 78) Dig. *fuisset*. 79) Ita V. 80) Ita Sav.; V. *altero*. Mai., prob. Rudorffio, prop. *Latino*. 81) V. *qn*. An *quamvis*? Mai. — Nihil mutandum est. 82) Versus scriptura vacat. 83) Ita Mai.; V. *pecun*. An *pecuniarias*? 84) V. Mai. *pulleat*. 85) Hoc, vel *donatum* prop. Mai.; V. Mai. *donatori*. 86) Dele

stitit. neque enim tacita liberalitas defuncti permit-
19. b. tentis[86*] retinere peculium po|tuit intellegi.

§. 262. Item. Sponsae res simpliciter donatae non insecutis nuptiis non repetuntur. sed etsi adfinitatis contrahendae causa donationes factae sunt et nuntium sponsus culpa sua remiserit, aeque non repetuntur. quod ita intellegi oportet, si revocan*dae* donationis[87] condicio non coniuncti matrimonii conpraehendatur, non[88] perficiendi contractus.

§. 263. Item. Eam, quae bona sua filiis per epistulam citra stipulationem donavit, si neque possessionem rerum singularum tradidit, neque per mancipationem praediorum dominium transtulit, nec interpositis delegationibus aut incboatis litibus actiones novavit, nihil egisse placuit.

§. 264. Item. Matrem, quae sine tutoris auctoritate filio donationis causa praesentes servos mancipio dedit, perfecisse donationem apparuit[89].

§. 265. Item. Aurum et argentum, quod in re praesenti fuit, pater filio sui iuris donavit, eiusque possessionem traditam esse instrumento palam fecit: non *id*circo[90] donationem inritam factam existimavi, quod usum omnium rerum apud patrem filius reliquit[91].

---

parentis. Sav. 86*) V. *promittentis.* Mai. 87) Ita Sav. Kell.; V. Mai. *revocantis.* Mai. *donatione.* 88) Ita V.; Mai. habet *sed* pro *non.* 89) Post hunc versum interponitur scholion: *Pollicitatio donationis inter privatos vim obligationis non inducit.* 90) V. Mai. *itcirco.* 91) V. prima manu *reliquid.*

DE DONATIONIBUS
AD LEGEM CINCIAM[1].

§. 266. Ulpianus lib. I. ad edictum de rebus creditis. Indebitum[2] [non][3] solutum accipimus non solum si omnino non debebatur[4], sed et si per aliquam exceptionem peti non poterat, id est perpetuam exceptionem[5]. quare hoc quoque repeti poterit, siquis perpetua exceptione tutus solverit[6]. unde siquis contra legem Cinciam obligatus non excepto solverit, debuit dici repetere eum posse; nam semper exceptione Cinciae uti potuit non solum ipse, verum, ut Procul[e]iani contra *Sabinianos*[7] putant, etiam quivis, quasi popularis sit haec exceptio; sed et heres[8] eius, nisi forte durante voluntate decessit donator: etenim doli re-

1) Hic titulus in summis paginarum oris scribitur: nulla tamen in ipso contextu secretio fit. Mai. Hugo et Schrad. dubitaverunt, anne cum priore coniungendus esset hic titulus; id quod fecit Buchh. At cum neque in aliis locis appareat, qua ratione sive compilator sive librarius in ordinandis discernendisque titulis usus sit, nihil mutare ausus sum. 2) Verba sunt L. 26 §. 3. D. de cond. indeb., inscr. *Ulp. lib. XXVI. Ad edictum.* 3) Loco *non*, quod del., Dig. habent *autem.* In loco nostro *uo* (*vero*) fuisse dixerim. Bg. 4) Dig. *debeatur.* 5) Dig. *per aliq. except. peremptoriam peti non poterat.* 6) Dig. *poterit, nisi sciens se tutum exceptione solvit.*; rel. omittunt. 7) Ita Bg. Rudorff. — V. Mai. *tabulas.* 8) Ita Mai.; V. *heris*.

[illegible] in haec verba[9].

§. 266. Greg. lib. XIII. tit.[10] Imp. Alexander Flavio Menandro. Professio donationis apud acta facta, cum neque mancipationem, neque traditionem subsecutam esse dicas, destinationem potius liberalitatis quam effectum rei actae continet. quapropter quod non habuit filius tuus dominium, si quae adhuc apud te sunt, diligere partis suae vindicari non potuit; nec quod [illegible] PP. III. Kal. Ian. Alexandro Aug. III et Dione II. conss. (229.)

§. 267. Impp. Severus et Antoninus Augg. Cornelio Sabino. Actio nova[11] et praejudicium[12], quae donationis causa facta sit, dari non[13] solet. PP. post. Kal. Ian. Romae, Antonino II. conss.[14] (205.)

§. 268. Quaerebatur an, cum Seius filium suum emancipaverit, apud acta professus sit ei se donare fundum, nec instrumentum donationis fecerit, an[15] videatur professione actorum perfecta esse donatio. Respondi, si neque mancipatio, neque traditio secuta est, solis actis dominium non transisse.

§. 269. Ulpianus libro XLVI ad Sabinum. „Id, quod utendum mater filiae dedit, non videtur donatum; et si donatum sit, non valet, in potestate filiae con-

---

9) Verba huius rescripti desiderantur. nam quod sequitur rescriptum Alexandri ad alia omnino pertinet, nec ab Ulpiano citari potuit, quippe qui libros ad edictum sub Antonino Caracalla scripsit, et a. 228. p. Chr. interfectus est. quare nec Hassii Wenckiique sententiam probo, qui post v. *habere* plene distinguendum esse censuerunt. 10) Ita V. recentiore uti videtur manu. Mai. — Ed. Berol. habet: *verba: [Greg. lib. XIII. tit.] Imp. vel.* 11) Hass. prop. *nuda.* 12) Wenck. vult *professione.* 13) Ita Mai. in add.; in contextu *non dari.* 14) Ita V. duabus *s.* Mai. 15) Mai. τὸ *an* ex con-

stituta patris. Aliud esse, si dotem dedit". Ulpianus: Constat quod utendum filiae datum est non esse donatum; sed etsi do*na*t*um*[16] esset, aeque donatio non valeret in filiam conlata, quae in patris erat potestate[17]. plane si in dotem mater filiae dedisset, valet quod factum est: potest enim donare filiae, cum res mariti fiant; quamvis quandoque filia vel sola, si iuris sui fuerit, vel voluntate filiae pater habeat rei uxoriae actionem. Merito igitur Sabinus ait, si inscia uxore vel invita, ma*ter*[18] in dotem dedit, rem mariti non esse fact*a*m, et ideo vindicari ab herede mulieris posse. quod*si*[19] sciente ea hoc factum sit, consequens erit dicere in dotem conversum esse id, quod datum est[20].

§. 270. Hermog. tit. de donationibus[21]. Divi Diocletianus et Constantius Caeciliae Anagrianae. Si donationibus in unam filiam conlatis quarta non retenta patrimonium exha*u*stum[22] in fraudem ceterorum filiorum probetur, has rescindi ad instar inofficiosi testamenti[23] sacris constitutio*n*ibus parentum nostrorum evidenter continetur. Matre quoque filiae res venundante nihil ei auferre posse non ambigitur. Subscripta V. kal. Mai. Sirmi, Caess. conss. (294.)

§. 271. Idem[24] Boncio Secundo. Praeses provinciae amicus noster notionem suam inpertiet, non ignorans pro sua auctoritate atque experientia, si docebitur

---

textu om. in add. supplevit. 16) Coni. Mai.; V. *donator*. 17) In marg. schol. *Mater filio in potestate posito donando nihil agit*. 18) Ita Blum.; V. Mai. *maritus*. 19) V. Mai. *quod*. 20) Verba *datum est* deleta atque alia manu restituta esse testatur Mai. in add. 21) Haec quoque alio scripturae genere inter versus addita sunt. Mai. 22) Ita Mai.; V. *exhastam*; alia manu *exhastum*. 23) V. *tt*. superimposita *i*. Mai. 24) In marg. schol. *de inmodicis do-*

plicationem locum habere imperator noster rescripsit in haec verba [9].

§. 266.a. Greg. lib. XIII. tit. [10] *Imp.* Alexander Flavio Menandro. Professio donationis apud acta factae, cum neque mancipationem, neque traditionem subsecutam esse dicas, destinationem potius liberalitatis quam effectum rei actae continet. eapropter quod non habuit filius tuus dominium, si quae adfirmas vera sunt, obligare pacto suo creditori non potuit; nec quod sine effectu gestum est, vindicationem tui iuris impedit. PP III. kal. Ian. Alexandro Aug. III. et Dione II. conss. (229.)

§. 267. *Impp.* Severus et Antoninus Augg. Cosoniae
17.b. Hilarae. Actio nova [11] ex pro|missione [12], quae donati-
85.a. onis causa facta sit, dari non [13] solet. PP. prid. kal Ian. Romae, Antonino II. conss. [14] (205.)

§. 268. Quaerebatur an, cum Seius filiam suam emanciparet, apud acta professus sit ei se donare fundum, nec instrumenta donationis fecerit, an [15] videatur professione actorum perfecta esse donatio. Respondi, si neque mancipatio, neque traditio secuta est, solis actis dominium non transisse.

§. 269. Ulpianus libro XLVI. ad Sabinum. „Ut, quod utendum mater filiae dedit, non videatur donatum. et si donatum sit, non valeat, in potestate filia con-

---

9) Verba huius rescripti desiderantur. nam quod sequitur rescriptum Alexandri ad alia omnino pertinet. nec ab Ulpiano citari potuit, quippe qui libros ad edictum sub Antonino Caracalla scripsit, et a. 228. p Chr. interfectus est. quare nec Hassii Wenckiique sententiam probo, qui post v. *habere* plene distinguendum esse censuerunt. 10) Ita V. recentiore uti videtur manu. Mai. — Ed. Berol. habet: *verba: [Greg. lib. XIII. tit.] Imp.* rel. 11) Hass. prop. *nuda*. 12) Wenck. vult *professione*. 13) Ita Mai. in add.; in contextu *non dari*. 14) Ita V. duabus *s*. Mai. 15) Mai. τὸ *an* ex con-

stituta patris. Aliud esse, si dotem dedit". Ulpianus: Constat quod utendum filiae datum est non esse donatum; sed etsi do*na*t*um* [16] esset, aeque donatio non valeret in filiam conlata, quae in patris erat potestate[17]. plane si in dotem mater filiae dedisset, valet quod factum est: potest enim donare filiae, cum res mariti fiant; quamvis quandoque filia vel sola, si iuris sui fuerit, vel voluntate filiae pater habeat rei uxoriae actionem. Merito igitur Sabinus ait, si inscia uxore vel invita, ma*ter* [18] in dotem dedit, rem mariti non esse fact*a*m, et ideo vindicari ab herede mulieris posse. quod*si* [19] sciente ea hoc factum sit, consequens erit dicere in dotem conversum esse id, quod datum est[20].

§. 270. Hermog. tit. de donationibus[21]. Divi Diocletianus et Constantius Caeciliae Anagrianae. Si donationibus in unam filiam conlatis quarta non retenta patrimonium exha*u*stum [22] in fraudem ceterorum filiorum probetur, has rescindi ad instar inofficiosi testamenti [23] sacris constituti*o*nibus parentum nostrorum evidenter continetur. Matre quoque filiae res venundante nihil ei auferre posse non ambigitur. Subscripta V. kal. Mai. Sirmi, Caess. conss. (294.)

§. 271. Idem [24] Boncio Secundo. Praeses provinciae amicus noster notionem suam inpertiet, non ignorans pro sua auctoritate atque experientia, si docebitur

---

textu om. in add. supplevit. 16) Coni. Mai.; V. *donator*. 17) In marg. schol. *Mater filio in potestate posito donando nihil agit.* 18) Ita Blum.; V. Mai. *maritus*. 19) V. Mai. *quod*. 20) Verba *datum est* delcta atque alia manu restituta esse testatur Mai. in add. 21) Haec quoque alio scripturae genere inter versus, addita sunt. Mai. 22) Ita Mai.; V. *exhastam*; alia manu *exhastum*. 23) V. *tt.* superimposita *i*. Mai. 24) In marg. schol. *de inmodicis do-*

inmoderatis donationibus, non retenta quarta ad excludendam inofficiosi querellam[25] nepotis ex filio nati, patrimonium suum avum exhausisse, postque[26] constitutiones huiusmodi conmentis ad exemplum inofficiosi querellae esse occursum[27]. PP. Mogontiaci XI. kal. Iul. Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 272. Greg. lib. XIII. tit.[28] Imperator Philippus Agilio Cominio[29] suo salutem[30]. Inter patronos [*et*[31]] libertos de iure donationum tractari non oportet, cum etsi[32] perfectis donationibus in possessionem inductus libertus, quantolibet tempore ea, quae sibi donata sunt, pleno iure ut dominus possederit, tamen[33] omnis donatio mutata patronorum voluntate revocanda sit[34].
85.b. 7.a. Quod observabitur etiam[35] circa | ea, quae libertorum nomine, pecunia *tamen* patronor*um* et beneficio conparata sunt. nam qui o*b*sequiis suis liberalitatem patronorum provocaverunt sunt digni, quin eam non retineant[36], cum coeperint obsequia neglegere[37]: cum magis eos[38] conlata liberalitas ad obsequium inclinare debeat[39], quam ad insolentiam erigere. Fundus[40] autem, quem Agilio liberto donasse te tribus et decuria

---

nationibus. 25) V. *quaerellam.* Mai.; sed q̄. *rellam.* Blum. 26) Ita Mai. In V. v. *post* per siglam a Magnone exhibitam scriptum esse test. Blum. Corr. cum Rudorff. *per.* Buchh. *iuxta.* 27) Ita Blum. et Mai. in annot. In contextu *querellam esse concursum.* Syllaba *con* in V. per siglam scripta est. Blum. — Buchh. *concessam.* 28) Ita V. ut §. 266. a. 29) Hoc rescriptum exstat in L. 1. C. de revoc. don. (8,56.) inscr. *Cosmino.* 30) In marg. schol. *In libertos conlatam a patrono donationem, si ingrati extent, revocandam, vel si nomine eorum quid emptum sit.* 31) Copulam Mai. ins. 32) L. 1. cit. ab v. *etsi* incipit. 33) Iust. C. ins. *si ingratus sit.* 34) Iust. C. *est.* 35) Iust. C. *et.* 36) Iust. C. *non sunt digni, quo eam retineant.* 37) V. *neglegerent.* 38) Iust. C. *in eos.* 39) Iust. C. *eos incl. deberet.* 40) Iust. C. om. locum: *Fundus*

quae ipsius nomine *parata*[40*] . . sive partis est vindicatio cum consuetudo novo[41] . . . . [42] libertus obtinere debeat, circa quas voluntas patronorum in supremam[42*] usque diem perseveraverit. Hoc tamen ius stabit intra ipsorum tantum liberalitatem, qui donaverunt[43]: ceterum neque filii eorum, neque successores ad[44] beneficium pervenient[45]. neque enim fas est omni[46] modo *inquie*tari donationes, quas is, qui donaverat, in diem vitae suae non revocavit[47]. *Dat. XV. kal. Iul. Aemiliano II. et Aquilino conss.*[48] (249.)

§. 273. Divi Constantinus et Caess. Prisca legum aequitate provisa, variis ambagum versutiis exquisita donatio, licet instrumentum emptionis vel debiti tenorem conpraehendere videatur, tamen claris donationibus[49] probata debet[50] in irritum devocari; siquidem consultissima ratione videatur esse provisum matrimonio cons*t*ante donationes inter virum et uxorem ac r. in . . . . . atas[51] nullam firmitatem habere. nec sibi debent mulieris[52] blandiri, *qua*mquam venditores vel debitores ad eludendas legum sanctiones mariti earum se falso videantur esse professi. quare Vettium

---

...*perseveraverit.* 40*) Mai. *par*ata; sed praeter *p* omnia incerta esse testatur Blum. 41) In hoc versu non nisi ductus plane incertos se vidisse testatur Blum. 42) Rudorff. suppl. *donationes.* 42*) V. Mai. *suppremam.* Cf. not. 70*. 43) Iust. C. *intra ipsos tantum qui liberalitatem dederint.* 44) Iust. C. ins. *hoc.* 45) Iust. C. *pertinebunt.* 46) Iust. C. *ullo.* 47) Iust. C. *retractavit.* 48) Ex Iust. C. restituta. In V. tria circiter sunt verba litteris inclinatis atque obscuratis. Mai. 49) Corr. *documentis.* Buchh. *probationibus.* 50) Ita Buchh.; V. Mai. *debent.* 51) Mai. *uxorem ac re* (sive *res*) *insecuta non ratas.* Blum. *ac r.* (cum linea transiecta) *in ... itatas.* Fort. *ac res invicem datas.* Bg. Schol., quod in marg. est, Mai. in add. ita dedit: *De donationibus sub emptione . . . sub . . . tis;* Blum. ita: *De donationib. sub emp . . . tis*; Rudorff. suppl. *sub emptionis titulo factis.* 52) V. pro

Rufinum, clarissimum virum praefectum [53] urbi, amicum nostrum, cuius notio est, adire non prohiberis, qui *par*tium allegationis exa . . [54] petitioni tuae secundum iuris providebit iustitiam. Dat. XIIII. kal. Nov. Mediolano [55], Constantin*o* [56] et Licinio conss. (315.) [57]

§. 274. Idem Aureliae Sabinae sive Gaudiosae. Licet in potestate filii [sunt] degentes [58] donationum effectum a patre sibi conlat*um* mox consequi *non* [59] posse videa*n*tur [60], tamen perseverant*e* *volunt*ate [61] ad instar mortis causa donationis huiuscemodi liberalitatem redigi oportere retro principum rescribt*is* [62] cognoscitur [63] esse concessum. unde virum clarissimum praefectum urbi, amicum nostrum, cuius notio est, adire non prohiberis, qui omnibus *r*ite consideratis, *quae* in precem tuam conferenda m . . . *n* s pro experientia sua recte . . ari . . Dat. idib. Augustis, Romae, Constantino et Licinio Augg. conss. (312?)

§. 275. Divi Diocletianus et Constantius Sab*i*nae [64] et
24. b. Diodulae. Perfectam dona|tionem mutata voluntate donatoris, etsi parum gratus existet cui dono res data est, minime contendi [65] posse saepe rescriptum est.

---

mulieres. 53) V. Mai. *c. u. p. f.* 54) Ita V. Mai.; Blum. prop. *allegationes exaudiens.* Bark. Buchh. Rudorff. *allegationibus examinatis.* 55) Ita V. Mai. Cf. infra not. 143**. 56) V. Mai. *Constantio.* 57) Quartum consulatum Constantini et Licinii AA. intelligendum esse Buchh. monuit, quia hoc anno Vettius Rufinus praef. urbi fuit. Mai. habet (312?) 58) Wenck. et Buchh. hic ins. *ut.* Rudorff. *et.* Equidem puto delendum esse v. *sunt.* 59) Rudorff. prop. *non* vel *minime.* Mai. *m* . . 60) Ita Wenck.; Rudorff. *videntur.* V. Mai. Buchh. *videatur.* 61) Conl. Rudorff.; Wenck. prop. *perseverantia voluntatis.* V. Mai. *perseverat* et . . . . *satis.* 62) V. Mai. *scribtis.* 63) Ita Mai.; V. *cognitor.* 64) Ita Mai.; V. *Sab* . . *na.* 65) Hass.

PP. V. non. Mart. Nicomediae, Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 276. Idem . . . [66] iae. Si *pater*[67] tuus nomine matris tuae de sua pecunia . . . [68] *donatio*nis causa; eique tradidit et decedens non revocavit, ad . . . [69] contulisse videtur, intellegis frustra te velle experiri, cum oratione divi Severi huiusmodi donationes post obitum eorum, qui donaverunt, confirmentur. PP. pridie non. Mart. Antiochiae, Augg. IIII. et III. conss. (290.)

§. 277. Idem. A . . . [70] *con*tulit donationem et decedens supremo [70*] *iu*dicio non revocavit, scilicet manente potestate, praeses provinciae iuxta divorum principum constitutiones super hac re factas vim prohibebit, de ceteris inter vos disceptaturus. PP. IIII. kal. Sept. Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 278. Idem Aurelio Zoilo. Cum adfirmes patrem tuum donationes perfectas in te contulisse et supremis [70*] iudiciis eas non revocasse, poteris iure constituto, praesertim cum honori primipilari sis adstrictus [71], securo animo ea, quae donata sunt, possidere. PP. VIII. kal. Nov. Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 279. Idem Benign*ae* Superlatae. In filiam post emancipationem a patre conlatam [72] postea auferri ab ea non potuisse dubitari non oportet. si igitur nihil

---

prop. *condici* vel *rescindi*. Bark. *contundi*. Cram. aut nihil mutandum aut *Post perf. don.* legendum esse censet. 66) Desiderantur sex fere litterae. Mai. 67) Ita Rudorff. et Wenck. Sex litterae desiderari videntur. Mai. 68) Wenck. *fundos emit*. 69) Rudorff. *ad matrem* vel *eam*. Malim [*quae*] *ad eam*. Buchh. *ad illam recte donationem cont. videtur*. 70) Totus fere versiculus abrasus est. Mai.; Rudorff. suppl. *Si pater tuus in te contulit*. 70*) V. Mai. *suppremus* et mox *suppremis*. Cf. not. 42*. 71) Ita potius videtur in V., quam *adscriptus*. Mai. 72) Ita V. Mai.; Blum. ins. *donationem*. Sav. prop. *conlata*; Buchh. *conlatum*.

aliud tibi de iure adversatur, praeses provinciae ne qua tibi legitime possidenti fiat iniuria intercessu auctoritatis suae providebit. PP. IIII. kal. Dec. Maximino [73] et Aquilino conss. (286.)

§. 289. Idem [74] Aur. Anniae [75]. In q . . . lum [76] non venit adversus enormes donationes, quae ita [77] in quosdam liberos vacuefactis [78] facultatibus in filiorum pernicie [79] conferuntur, iamdudum divorum principum statutis *esse* provisum. si [80] igitur mater tua ita patrimonium suum profunda liberalitate *in* fratrem tuum *evisceratis opibus suis exhausit* [81], ut quartae partis dimidiam, quam [82] ad excludendum inofficiosi querellam adversum au . . . . . . habes [83], praeses provinciae quod *immoderate* [84] gestum est revocabit [85], eamque [86] aeris alieni solutionem, *si* [87] ab intestato cum fratre tuo ma-

---

73) Buchh. vult *Maximo II.* Cf. superiores subscriptiones. 74) In marg. schol. *De inmodicis donationibus.* 75) Est L. 7. Iust. C. de inoff. don. (3,28.), inscr. *Iidem AA.* (Diocl. et Max.) *Ammiano,* unde Buchh. Maii scripturam corr. *Aur. Ammiano.* 76) Mai. quattuor litteras desiderari notat. Bg. prop. *querelam.* Rudorff. *quaestionem.* Buchh. *dubium.* 77) Una tantum littera post *ita* legi non potest; sed nescio quid aliud supra versum videtur esse additum. Mai. 78) Ita Buchh. V. *vacua factis.* Mai. *vacuis factis.* 79) Ita V. Mai.; Buchh. *perniciem.* 80) Principium L. 7. cit. *Si mater tua patrimonium* rel. 81) Ex L. 7. rest.—Mai. habet *profundit lib. in fratrem tuum . . . isce pati . . . pibus tuis auxit.* 82) Ita Mai.; Buchh. *partem.* Iust. C. *partis dimidium, quod.* 83) Mai. *adversum au . . . rtat his datis . . . atis quae in Aurelio tecum ri habes.* Buchh. non male: *adversum Aurelium* (fratrem) *sufficere constat, his datis collatisque in Aurelium tu non habes.* Iust. C. *ad excludendam inoff. testamenti querelam adversus te sufficeret, in his donationibus, quas tibi largita est, non habeas.* 84) Mai.: . . . *tae.* 85) Iust. C. *quod imm. gest. est, revocabitur.* 86) Ita Mai.; Buchh. prop. *quamquam.* An *namque?* 87) Ita Rudorff.

tri heres exstitisti, revocare non potes. *Dat.* Nicomediae V. non. Mart. Augg. III. et II. conss.[88] (287.?)

§. 281. Idem[89] Aurelio Severo Alexandro. Pater in filium, quem in potestate habet, conferens ipso iure donationem non facit; sed ex praeceptis statutorum recepta | humanitate placuit, si in eodem iudicio per- 24 a.
severans in fatum concesserit, liberalitatem eius salva lege Falcidia probari. Proinde si pater, qui per epistulam res tibi dono dedit, non revocata liberalitate, nec mutata voluntate fatalem diem intestato obiit, inlibata donatio permanet, nisi tamen legis Falcidiae ratio comminui eam exegerit; quod si locum habet, eatenus ex donatione fratres tui deducent, quatenus id fieri indemnitas et iuris ratio [et][90] in optinendis portionibus, quas eos habere necesse est, exigunt. Iuxta hanc iuris formam praeses provinciae ad vicem familiae herciscundae officium sententiae suae legibus temperabit. PP. Byzanthio[91], XI. kal. Apr. Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 282. Idem[92] Calpurniae Aristenetae. Quoniam non contenta rescripto, quod ad primas preces acceperas, iterato supplicare voluisti, ex iure rescriptum reportabis: Communes res in solidum donari nequeunt, sed portiones eorum, qui donant, ad eos, qui dono acci-

---

et in fine *non potest*, quod displicet. Buchh. *quia.* 88) Fasti hos conss. non exhibent, sed a. 207. Augg. III. et I.; a. 290. IV. et II. In Iust. C. subscr. est: *PP. V. id. Maii, conss. ut supra.* (Maximino II. et Aquilino conss. a. 286.) 89) In marg. schol. *Si pater in filiumfamilias aliquid* confert, *liberalitas eius salva lege Falcidia probanda* est. 90) Copula abundat. Mai. Buchh. *et indemnitas et iuris ratio in.* 91) Ita V. In margine notas Tironianas vidisse sibi visus est Mai. 92) In marg. schol. *Communes res in solidum donari non posse. Donationes etiam inter absentes posse fieri, et validas esse, si ex voluntate donantium hi, quibus donatum est, nanciscuntur possessionem rerum*

piunt, transitum faciunt. nec[93] ambigi oportet donationes etiam inter absentes, si[94] ex voluntate donantium possessionem ii[95], quibus donatum est, nanciscantur, validas esse[96]. Restat, ut si[97] filius tuus inmoderatae liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit, iuxta legum placita[98] praesidis provinciae auxilio[99] utaris[100]; qui discussa fide veri si integri[101] restitutionem ex filii persona conpetere tibi[102] ob inprobabilem donationis enormitatem animadverterit[103], in removendis his, quae perperam gesta sunt, tibi subveniet[104]. PP. III. id. Feb.[105] Mediolani, Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 283. Idem[106] Aurelio Carrenoni. Si stipendiariorum[107] proprietatem dono dedisti, ita ut post mortem eius, qui accepit[108], ad te rediret, donatio inrita est[109], cum ad tempus[110] proprietas transferri nequi-

donatarum. 93) Verba *nec . . . validas esse* exstant in L. 6. Iust. C. de donat. (8,54.), inscr. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Christianae.* [in cod. Casin. et Vat. 1427. est *Aristianae*. Blum.] 94) Iust. C. *et maxime si.* 95) V. Mai. *hii.* Iust. C. *possessiones hi.* 96) Schol. *Idem supra pag. VIII. et infra pag. XV. et XXIII.* 97) Haec inveniuntur in L. 4. Iust. C. de inoff. don. (3,29.), inscr. *Impp. Diocl. et Max. AA. Aristinae.* 98) Iust. C. om. *iuxta leg. placita.* 99) V. Mai. *aucxilio.* 100) Iust. C. *uteris.* 101) Iust. C *in integrum.* 102) Iust. C. *tibi comp.* 103) Iust. C. *animadverteret.* 104) Iust. C. pergit: *ideoque non est tibi necessarium adversus immodicas donationes auxilium ad instar inofficiosi testamenti.* 105) Ita quoque L. 6. cit., sed L. 4 habet *Dat. VI id. Febr.* 106) Hoc rescriptum mutatum exstat in L. 2 Iust. C. de don. quae sub modo (8,55). *Impp. Diocl. et Max. AA. et CC. Zenoni.* 107) Iust. C. *rerum tuarum* 108) Iust C. *qui accipit.* Rudorff. corrigi vult *quae accepit.* 109) Iust. C. *donatio valet,* et loco sequentium haec habet: *cum etiam ad tempus certum vel incertum ea fieri potest, lege scilicet, quae ei imposita est, conservanda.* Subscriptio eadem est. 110) Ita Rudorff. cs

verit. si vero usumfructum in eam, contra quam supplicas, contulisti, usumfructum a proprietate alienare non potuisti. PP. V. id. Mart. Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 284. Idem Alexandriae. Ea quidem, quae iure donationis a socru tua in te conlata sunt, manere inconcussa rector provinciae efficiet. *In*[111] matrimonio vero retinendo tui arbitri[112] est, an velis et filiis communibus intervenientibus in eodem proposito perseverare. PP. III. id. Oct Heraclia[113] Thracum, Maximo et Aquilino conss. (286.)

§. 285. Greg. lib. XIII. tit.[114] Idem Aurelio Abanti. Si filiae tuae possessiones, de quibus agitur, neque mancipasti, neque tradidisti, frustra vereris, | ne ex 22 a.
una professione vel . . . . [115] *praesertim* cum fundos tribut*arios* . . .
etiam ab iniuria tempera[116] . . .
Maximo et Aquilino con*ss.* (286.)

§. 286. Eodem libro eodem tit.[117] Idem[118] Iuliae Marcella*e*. *Quoties donatio ita conficitur, ut post tempus id,* quod donatum est, alii restitu*atur*[119], *veteris iuris auctoritate rescriptum est*, si is, in quem liberalitatis conpen*dium conferebatur*, *stipulatus non sit, placiti* fide non servata[120] ei, qui libera*litatis auctor fuit, vel heredibus eius condicticiae actionis* persecuti-

---

Iust. C.; V. Mai. *ad te.* Buchh. *a te.* 111) Una vel duae litterae legi nequeunt. Mai. 112) Ita V. pro *arbitrii.* 113) Ita V. Mai. 114) Haec inter versus alia manu addita sunt. Mai. 115) Buchh. suppl. *vel apud acta facta perfecta sit donatio* 116) Buchh. *temperari aditus praeses provinciae praecipiet.* 117) Haec quoque alia manu addita sunt. Mai 118) Est L. 3. Iust. C. de don. quae sub modo (8.55.), inscr. *Iidem AA. et CC.* (Diocl. et Max.) *Marcellae.* ex qua restituere licuit, quae V. et Mai. non habent. 119) Mai. in add. *restitui.* in contextu habet *rescripti.* 120) Iust.

onem conpetere. sed cum *postea benigna iuris interpretatione divi principes* ei, qui stipulatus non sit. *utilem actionem iuxta donatoris voluntatem* decernendam esse [121] admi*serint, actio, quae sorori tuae, si in rebus humanis* ageret, potuit decerni [122] s . . . . . *tibi* adcommodabitur. PP. S*irmii* [123] . . .

§. 287. Constantinus et Caes*s*. . . .
nec ea, quae matres in filios cont*ulerunt* . . .
tunt. Sane si generaliter r . . .
vel mancipatione totius pa*trimonii* [124]
est, id quod donatum est, stare non . . .
transferri non valeat qu . . .
li possit rectorem provinciae interp . . .
Licinio V. et Crispo *conss.* (318.)

§. 288. Greg. lib. XIII. tit. [125] Divus [126] imp. Probus Massiciae R. . . est, siquidem donatur*am* [127] te, quae d . . . menta [128] fecisti, aut eundem, cui d*on* . . .
perfectam ac solam ti*b*i p . . .
non posse, quando apud te eius rei propri*etas*.
*func*tiones [129] vel per eum, cui dona*ta res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine* celebratae non tibi obesse [130] . . .
iustum magistrum sum . . .
cum comminatione vide . . .

C. *impleta*. 121) Iust. C. *competere*. 122) Iust C. *competebat, tibi accommodabitur* 123) Subscr Iust. C. est *PP. XI. kal. Octobr. ipsis IV. et III. conss* (290.) 124) Suppl Buchh 125) Haec verba Mai uncis inclusit. 126) Ita Mai.; V. *d.* linea traiecta. 127) Ita Buchh., V. Mai. *donaturum*. 128) Bg. Rudorff prop. *documenta*. Buchh. *instrumenta*. 129) Verba L. 4 Iust. C. de donat. (8, 54.) *Imp. Probus A Marsiae Si functiones [exactiones vel tributa] per eum* rel. 130) Ex Iust. C. restituimus quae Mai. non habet. Habet autem Iust. C. *celebratae sunt, tibi obesse non*

praefinitione allega, ut si prae . . .
latur. PP. VI.[131] kal. Ian. *Messala et Grato conss.*
(280.) | .

§. 289. . . . . stipendiarii vel tributa- 22. b
rii . . *donatio*[132] perficitur. Pone igitur sollicitu-
dinem . . . . . egit non tradidisse ea, vel quae
. . . . *spernenda* non sunt. PP. non. Oct.
. . . .

§. 290. . . . . a fides adiuvet. Ceterum
. . . . lem declarat[133] voluntatem
. . . . onem ab eo perfecisti, siquidem feminis[134]
. . . . *in familia* degentibus pater do-
n . . . . s adeo emolumenti tribuat
. . . . *les*, quod *tibi*[135] ex patris rebus iure
. . . . res tuorum inquietudinem, siqua
. . . . *portionem*, quae tibi ex bonis patris
. . . . um[136] voluntas perseverans
. . . . t, vel etiam fundi ex pecunia a patre
. . . . m tibi tradita, ac postmodum
. . . . tit[137] facta numerans, quod penes
. . . . dat. III. kal. Oct. Verona
. . . .

§. 291. *donationem* in te conlatam, licet[138] in pote-
state . . . . *in diem novissimum*[139] vitae voluntas
. . . . are: nam tu eorum, quae praetulisti
. . . . fiat contra voluntatem defuncti
. . . . *arbitrum*[140] divisioni dabit, qui in
potest.

131) In Iust. C. est *PP. V. kal. Ian.* 132) Ita Buchh.; Rudorff. prop. *Donatio praedii stip. vel trib. sine traditione non perficitur.* 133) V. *dederat*, mox *declarat*. Mai. 134) Alia manu in marg. adscripta est v. *feminis*. Mai. 135) Ita vel *sibi* in V. esse videtur. Mai. 136) Rudorff. *in diem noviesimum*. Buchh. *usque ad diem vitae supremum*. 137) Ita V. vel *tat* Mai. 138) Prima manu *dicet*. Mai. 139) Ita Rudorff. et Buchh. 140) Ita Rudorff. Buchh.

. . . . tare debebit, ut tibi istae rei . . . . *portio*[141] ex legibus ab intestato debita[141] . . . . PP. V. kal. Ian. Treveris . . . . II. conss.

§. 292. . . . . *donatio*[142] quidem a patre in filium . . . .[143] si in eadem voluntate pater . . . . *novissimam*[143*] voluntas quam in extrem[143*] . . . portio, quae ab intestato debetur, |
18. b. inlibata servetur. Iuxta quae adi correctorem virum clarissimum, amicum nostrum, et ea, quae in precem contulisti, adlega; qui in examinationibus eam sententiam promet, quam iuris atque aequitatis ratio dictaverit. PP. Mediolano[143**], VII. kal. Ian. Tusco et Anullino conss. (295.)

§. 293. Idem Aur. Luciano[144]. In donatione rei tributariae circa exceptam et non exceptam personam legis Cinciae nulla differentia est; cum et vacuae possessionis inductione celebrata in utriusque persona perficiatur, et si hanc secutam post huiusmodi placitum non constet, manifeste nec coepta videatur. quapropter in his quidem, quae solo tributario consistunt, a maiore V et XX annis in vacuam inductos possessionem ostendi convenit; rerum autem mobilium sive moventium, si [*non*][145] excepti fuistis, quae mancipi sunt, usucapta vel mancipata post vel antea maiore[146] tempore a vobis anni possessa avocari non possunt; nec mancipi vero, traditione facta, propter eiusdem interdicti potestatem similis possessionis probatio ne-

141) Suppl. Buchh. 142) Ita Buchh. Mai. vidit *rtio* et rest. *portio.* 143) Buchh. suppl. *filiumfamilias collata ipso iure rata non est; quodsi.* 143*) Nos restituimus. 143**) Cf. supra not. 55. 144) Pars huius rescripti est L. 4. Iust. C. de contrah. empt. (4,38.), inscr. *Iidem AA.* (Diocl. et Max.) *Luciano.* 145) Ita ius Rudorff. Malim *moventium nisi.* Bg. 146) V. *a maiore*, sed

cessaria est. nam si exceptus fuisti, privignus tum constitutus, sola traditio sufficit. Quod autem res [147] tibi ab herede donatricis distractas [148] esse proponis, *duplicari* [149] tibi titulum possessionis non potuisse constat; sed ex perfecta donatione [150] dominum factum [151] frustra emisse, cum rei propriae emptio non possit consistere; ac tum [152] demum tibi profuerit [153], si ex donatione te non fuisse dominum monstretur [154]. sane quoniam omnia vobis ab eo donata et tradita dicitis [155], ad hoc a filio facta venditione [156] rerum maternarum adferre perfecta etiam donatione poterit [156*] defensionem, *ne vel* [157] exemplo inofficiosi testamenti possit haec avocare. Quibus [158] omnibus praeses provinciae suam notionem praebebit. PP. IIII. kal. Iun. Diocletiano et Maximiano V. et IIII. conss. (293.)

§. 294. Papinianus [159] libro XII. *Resp.* Quod pater filiae, quam habuit ac retinuit in potestate, donavit, cum eam donationem testamento non confirmasset, filiae non esse respondi. nam et peculia non praelegata communia fratrum esse constabat. Diversa ratio est contra legem Cinciam factae donationis: tunc enim ex-

---

a videtur expuncta. Excidisse nonnulla putat Mai. propter v. *eiusdem interdicti.* 147) Incipit L. 4. cit. a verbis: *Cum res tibi donatas ab herede.* 148) Iust. C. *tibi distractas.* 149) Ex Iust. C. qui habet *proponas*, *intelligere debueras duplicari.* Blum. *duplicare te tibi.* 150) Iust. C. *ex donatione et traditione.* 151) Iust. C. ins. *te.* 152) Iust. C. *tunc.* 153) Iust. C. *profuit.* 154) Iust. C. *demonstretur.* 155) Iust. C. *omnia bona tibi* [Blum.: recte! V. *ΒΟΝΑ ṫ*] *ab ea don. et trad. dicis.* [Blum.: recte!] 156) Iust. C. *et a filio facta venditio.* 156*) Blum. *poteris.* 157) Ita Iust. C. — V. prima manu *defensionem*, secunda *defensione in.* Mai. *defensionem ne.* 158) Haec et subscriptionem I. C. non habet. 159) In marg. schol. *Nihil prodesse filiofamilias donatum, si[t] non confirmetur donatio, quamvis pater non mutaverit voluntatem. Et sequens et tertia. Infra pag. X. adnota . . . similis huic inc.*

ceptionem voluntatis perseverantia doli replicatione perimit[160]. Cum[161] pater filiis, quos habuit ac retinuit in potestate, donat, nihil prodest non mutari voluntatem, quoniam quod praecessit totum inritum est unde cum filius in divisione bonorum penes fratrem quod pater donaverat, errore lapsus reliquit, portionem eius non esse captam usu Servio Sulpicio placuit; quod neque frater ipse donaverat, neque pater donare
18. a. poterat[162]. | Cur ergo quod vir uxori dedit, morte soluto matrimonio, si voluntas perseveravit, fini decimarum[163] auferri non oportere maximi principes nostri suaserunt, et ita senatus censuit? Sed nimirum liberi, qui repulsam donationis auctoritate iuris tulerunt, aliis rationibus ad bona patris perveniunt; ac plerique plus habere[164] quam fratres iurgiis eiusmodi contendunt.

§. 295. Impp. Severus et Antoninus Augg. Atilio Natili militi[165]. Si frater tuus in potestate patris in diem mortis perseveravit, donationes, quas a patre in eum conlatas esse adfirmas, nullius esse momenti dubitare non debes. de patris igitur bonis dividundis cum fratre tuo apud eum, de quo meres[166], consiste. PP. XIIII. kal. Sept. Faustiniano et Rufino conss. (210.)

§. 296. Papinianus lib. II.[167] Resp. Donationem, quam pater in filium, quem in familia retinuit[168], frustra

---

adnot . . . 160) Ita Kell. et Rudorff. — V. Mai. *excepti . . . replicationem perimit.* secunda manu *replicatione perimitur.* Blum. et Bark. prop. *exceptio . . . replicatione perimitur.* 161) Mai. ins. vult *vero.* 162) Inferiore in marg. huius pag. litteris magnis inclinatis scribitur *CYCNUS.* Mai. 163) Ita V. accentibus positis supra *marm.* Hass. prop. *perseveravit fine dierum, auferri.* cf. tamen Ulp. fragm. tit. XV. 164) Ita V. recte.; Mai. prop. *habent.* 165) In marg. *Quod supra.* 166) Ita V. Mai. — Buchh. *sub quo meres.* 167) Ita V. an XII.? Mai. 168) In marg. *Quod*

contulit, arbiter hereditatis dividundae non sequitur. et ideo si frater coheres apud fratrem suum possessionem errore iuris lapsus reliquerit, usucapio partis non erit.

§. 297. Divi Diocletianus et Constantius [169] Clodiae Iuliae Ptolemaidi [170]. Cum matrem tuam donationis instrumenta in neptem suam fecisse, nec ea tradidisse dicas, in dubium non venit liberalitatem, quoniam adsignatis instrumentis minime coepta est, invalidam esse. Igitur ut querella [171], quae inter vos orta est, cognita causa conprimatur, a viva matre tua neque instrumenta, neque possessionem traditam esse ostende. PP. IIII. non. Nov. Suneata [172], Diocletiano Aug. II. et Aristobolo conss. (285.)

§. 298. Paulus lib. LXXI. ad edictum ad Cinciam. Personae igitur cognatorum excipiuntur in his verbis „sive quis cognatus cognata [173] inter se, dum sobrinus „sobrinave propiusve eos, et sive quis in alterius potestate matrimoniove [174] erit, qui eos hac cognatione „attinget, quorumve in potestate matrimoniove [174] erit, „eis omnibus inter se donare capere liceto."

§. 299. Item. Quinque igitur gradus pleni excepti sunt, et ex sexto una persona, sobrinus et sobrina.

§. 300. Item. Excipiuntur et ii, qui in potestate eorum vel manu mancipiove, item quorum in potestate manu mancipiove erunt.

§. 301. Item. Ita [175] si is, qui [176] in eo gradu est, in potestate habeat eum, qui mihi longiore | gradu 20.b.

---

supra. 169) Ita Buchh.; V. Mai. *Constantinus.* 170) In marg. *Donationem non adsignatis instrumentis non valere.* 171) Ita Mai.; V. *q* traiecta linea. An *quaestio?* 172) Ita V. Mai. 173) Mai. prop. *cognatave.* 174) Wenck. prop. *manu mancipiove*, sed nihil mutandum est. 175) Corr. *itaque.* Mai. 176) Ita

sit, dare[177] ei potero: sic et lex Furia scribta est eo amplius, quod illa lex sex gradus et unam personam ex septimo gradu excepit, sobrino natum.

§. 302. Item. Excipiuntur et adfinium personae, ut privignus, privigna, noverca, vitricus, socer, socrus, [*gener*[178],] nurus, vir et uxor, sponsus, sponsa.

§. 303. Item. Sed in hac[179] adfines qui sunt tempore donationis excipiuntur. Idemque etiam divus Pius rescripsit: leges enim quae voluissent etiam eos excipere, qui fuissent, nominatim id cavisse.

§. 304. Item. Excipit tutorem, qui tutelam gerit, si dare volet; quia tutores quasi parentes proprii pupillorum sunt: nam permisit eis [*in*][180] infinitum donare. Contra, ut possit pupillus donare, non excepit.

§. 305. Item. Item[181] excipit „si quis mulieri virginive cognatus dotem conferre volet." igitur quocumque gradu cognatus dotis nomine donare potest.

§. 306. Item. Quaesitum an et cognata cognatae ultra except*am*[182] donare possit? Labeo scribit non posse; sed ratio aequitatis a*e*que[183] in feminis est.

§. 307. Item. Item[184] excipit „siquis a servis [185] quique pro servis servitutem servierunt, accipit, duit"[186]. his verbis „siquis a servis suis" liberti continentur, ut patronis dare possint. sequentibus vero excipitur, ut is, qui bona fide serviit, si postea liber pronuntiatus sit, possit dare ei, cui servit. Sabinus utraque scribtura[186*] contineri et *bis*[187] idem dictum.

§. 308. Item. Sed tantum patronum a liberto excipit.

Mai.; V. *quiqui* aut *quique*. 177) Corr. *donare*. Mai 178) Suppl. Wenck. 179) Ita V.; supple *lege*. 180) Ita Rudorff. 181) Ita V. 182) Corr. Rudorff. — V. Mai. *exceptum*. 183) Id vel *aequa*, sive *eadem* prop. Rudorff. et Kell. — V. Mai. *ea*, *quae*. 184) Ita V. 185) Buchh. suppl. *suis* propter seqq. 186) Hass. prop. *duitor*. 186*) Buchh. ins. *idem*. 187) Ita

quidam putant etiam liberos patroni exceptos, quoniam libertus continetur servi appellatione: et sicut in XII tabulis patroni appellatione etiam liberi patroni continentur, ita et in hac lege.

§. 309. Item. Contra autem [187*] liberti a patronis excepti sunt? et hoc iure utimur, ne excepti videantur, ut et dare et capere [188] lex eis [189] permittat.

§. 310. Paulus lib. XXIII. ad edictum de brevibus. Perficitur donatio in exceptis personis sola mancipatione vel promissione; quoniam neque Cinciae legis exceptio obstat, neque in factum „si non donationis causa mancipavi vel promisi me daturum". idque et divus Pius rescripsit.

§. 311. Item. Sed in persona non excepti sola mancipatio vel promissio non perficit donationem: in rebus mobilibus, etiamsi traditae sint, exigitur ut et interdicto *Utrubi* [190] superior sit is, cui donata [191] est, sive mancipi mancipata sit, sive nec mancipi tra|dita. 20. a.

§. 312. Divi Diocletianus et Constantius Aurelio Onesimo. [192] Successoribus donatoris perfectam donationem revocare non permittitur; cum inperfectam perseverans voluntas per doli mali replicationem confirmet. unde aditus praeses provinciae si de possessione te pulsum animadvertit, nec annus excessit, ex interdicto Unde vi restitui *rem* [193] cum sua causa providebit;

Mai.; V. *his*. 187*) Buchh. loco *autem* prop. *an item*. 188) Rudorff. prop. *nec dare nec capere*, prob. Wenck.; Hass. *ut excepti vid. ut et cap.* Nihil mutandum censeo. 189) V. Mai. *eiis*. 190) Coni. Sav.; V. *vel*. Kell. prop. *uti possidetis*. Mai. corr. *vel interdicto*. 191) Hass. ins. vult *res*. 192) In marg. schol. *Nec inperfectam donationem a successoribus* [*non*] *posse revocari*. Videtur deleta *non*. Mai. 193) Ita Rudorff. et Buchh.; V. *te*. Mai. prop. *te cum tua causa*.

vel si hoc tempus finitum est, [*per*][194] formulam promissam, quasi[195] nullas vires donationem habuisse dicatur, quaestione facti examinata iure praeses provinciae sententiam ferre curabit. PP. VIIII. kal. Mart. Diocletiano V. et Maximiano IIII. conss. (293.)

§. 313. Idem Laelio Sempronio Laeporio.[196] Donatio praedii, quod mancipi est, inter non exceptas personas traditione atque mancipatione perficitur; eius vero, quod nec mancipi est, traditione sola. Si igitur patrona tua in rebus humanis agens supradicto iure ex causa donationis, retento sibi usufructu, ad te eundem fundum transtulit, intellegis ius tuum satis esse munitum; si tamen[197] cum moreretur patrona, quam praedium donasse commemoras, possessionem rei donatae non revocavit. Iuxta quae aditus is, cuius de ea re notio est[198], auctoritatem suam interponet. Dat pridie kal. Apr. Diocletiano Aug. VI. et Constantio II conss. (296.)

§. 314. Idem Aureliae Apollonidae. In filium a patre donationum conscribtis instrumentis, eum in vacuam inductum possessionem horum lectio manifestat.[199] Ceterum sine dubia facti quaestione divus Titus Antoninus parens noster necessariis angustis rationem[200] eius consortii, quod[201] nascendi tempore liberis et pa-

---

194) Suppl. Rudorff. 195) Buchh. *formula praemissa qua si*; Hass. *formula praemissa, quodsi nullas vires donationem habuisse dicatur.* 196) Schol. *Donatio praedi* (sic) *mancipi ab eo, quod non mancipi est, in quo discrepet* 197) Schol. *Donationem praedii patronae in libertum ita firmam esse, si possessionem eius, cum moreretur, non revocavit.* 198) Ita Mai.; V. *c d e r n e.* singulis litteris linea superimposita. 199) Schol. *Traditionem inter parentes et filios non requiri: nec patris indignatione*[*m*] *iustam donationem debere rescindi.* 200) Ita Wenck.; V. Mai. *ratione.* 201) Rudorff Buchh. ins. *a.*

rentibus datur, cogitans [202] non admitti scrupulosam inquisitionem statuit; nec idcirco patris indignatione posse donationem iustam umquam rescindi summa cum ratione placuit. PP. V. id. Nov. Melantia, Caess. conss. (294.) [202*]

§. 315. Idem Ulpiae Rufinae.[203] Cum[203*] ex causa donationis uterque dominium rei tributariae vindicetis, eum, cui priori possessio vel soli tradita est, haberi potiorem [204] convenit. Dat. XII. kal. Mart. Dorocortoro [205], Tiberiano et Dione conss. (291.)

§. 316. Idem Aug. Homoneae.[206] Si non est in vacuam possessionem ex causa donationis inductus is, contra quem supplicas, nulla ratione tributarii praedii dominus constitutus extraneus vindicationem habere potest. . . . XXVIIII.

---

202) Rudorff. prop. *consulens*. sed vid. annot. praeced. 202*) Mai. habet: 294. 300 302? 203) In marg. schol. *Si in causa donationis duo sibi dominium rei tributariae vindicent, potiorem esse cui possessio tradita est.* 203*) Eadem fere verba inveniuntur in fine L. 15. C. de rei vind. *Iidem AA. et Caess. Aureliae Philoxenae. Quotiens duobus in solidum praedium iure distrahitur . . .; cum et si ex causa donationis utrique dominium rei vindicetis, eum cui priori possessio soli tradita est haberi potiorem convenit. Dat. II. kal. Octobr. AA. conss.* (293.) 204) Ita Mai.; V. *portionem*. 205) Buchh. corr. *Dorostoro*. 206) Schol. *Eum, cui non sit tradita possessio, rem ex donatione sibi vindicare non posse.*

DE COGNITORIBUS
ET
PROCURATORIBUS.

62.b. §. 317. . . . *apud acta facto*[1] | procuratori haec satisdatio remitti solet. nam cum apud acta non nisi a praesente domino constituatur, cognitoris loco intellegendus est. Ad defendendum cognitore constituto dominus, non cognitor, actori satisdare cogendus est: cum vero procurator defensurus intervenit, non dominus, sed procurator iudicatum solvi satisdare compellitur. quae satisdatio adeo necessaria est, ut eam remitti non poss*e*[2], etiamsi apud acta procurator constituatur, divus Severus constituerit. cognitore enim interveniente iudicati *actio*[3] domino vel in dominum datur: non alias enim cognitor experi*e*tur[4] vel ei acti*oni*[5] subicietur, quam[6] si in rem suam cognitor factus sit. interveniente procuratore iudicati actio ex edicto perpetuo ipsi et in ipsum, non domino vel in dominum, conpetit.

§. 318. Ulp. lib. VIII. ad edictum. Non[7] tamen sic putat certis verbis cognitorem dari debere, u*t*[8] siquid

---

1) Ita supplevi. Kell. *praesentis*. 2) Ita Mai.; V. *possit*. 3) Ita Kell. — V. Mai. *iudicatio*. 4) Ita emendavi, prob. Muehlenbr.; V. Mai. *cognitori experitur*. 5) V. Mai. *actio*. 6) Ita Mai.; V. *q. ium* linea superducta, i. e. *quoniam*. 7) Ita Buchh.; Mai *ad edictum non tamen* rel. 8) Ita Mai.; V. *u* linea

fuisset adiectum vel detractum, non valeat datio, ut in legis actionibus.

§. 319. P.[9] Etiam Graecis verbis cognitorem dari posse inter omnes constat.

§. 320. Secuntur haec verba „et qui[10] eam, quam in potestate habet[11], genero mortuo, cum eum mortuum esse sciret, [*intra id tempus, quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret*[12],] in matrimonium conlocaverit, eamve sciens uxorem duxerit[13]; et qui eum, quem in potestate haberet, earum quam[14] uxorem ducere passus fuerit[15], quae virum, parentem, liberosve suos, uti mos est, non eluxerit; quae, cum in parentis sui potestate non esset, viro mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum moris est, nupserit".

§. 321. „*Parentem*", inquit[16]. Hic omnes parentes accipe utriusque sexus: nam lugendi eos mulieribus moris est. quamquam Papinianus lib. II. Quaestionum etiam a liberis viril*is*[17] sexus lugendos esse dicat; quod nescio ubi legerit. sed quatenus extendatur parentum ap*pel*latio[17*] non est definitum apud quemquam. itaque erunt lugendi etiam ex feminino sexu parentes. liberos similiter accipere debemus et nepotes et deinceps ulteriores exemplo parentium. Lugendi autem sunt parentes anno, item liberi maiores X annorum aeque an-

superposita. 9) Haec littera rubro et quidem vix superstite colore scripta est. Mai. 10) Haec verba edicti inveniuntur in L. 1. D. de his qui not. inf. 11) L. 1. cit. *quae in pot. eius esset.* 12) Haec excidisse Mai. non vidit. 13) In L. 1. cit. est *quis duxerit, non iussu eius, in cuius potestate est.* 14) Ita V.— L. 1. cit. habet *eam, de qua supra comprehensum est.* 15) Spatium vacuum Mai. L. 1. cit. sequentia non habet. 16) V. Mai *inquid.* 17) Ita Mai.; V. *viriles.* 17*) Mai. (et V?) *apellatio.*

DE COGNITORIBUS
ET
PROCURATORIBUS.

62.b. §. 317. . . . *apud acta facto*[1] | procuratori haec satisdatio remitti solet. nam cum apud acta non nisi praesente domino constituatur, cognitoris loco intelligendus est. Ad defendendum cognitore constituto dominus, non cognitor, actori satisdare cogendus est cum vero procurator defensurus intervenit, non dominus, sed procurator iudicatum solvi satisdare compellitur. quae satisdatio adeo necessaria est, ut eam remitti non posse[2], etiamsi apud acta procurator constituatur, divus Severus constituerit. cognitore enim interveniente iudicati *actio*[3] domino vel in dominum datur: non alias enim cognitor experietur[4] vel *ei actioni*[5] subicietur, quam[6] si in rem suam cognitor factus sit. interveniente procuratore iudicati actio ex edicto perpetuo ipsi et in ipsum, non domino vel in dominum, conpetit.

§. 318. Ulp. lib. VIII. ad edictum. Non[7] tamen sic putat certis verbis cognitorem dari debere, ut[8] siquid

1) Ita supplevi. Kell. *praesentis*. 2) Ita Mai.; V. *possit*. 3) Ita Kell. — V. Mai. *iudicatio*. 4) Ita emendavi, prob. Muehlenbr.; V. Mai. *cognitori experitur*. 5) V. Mai. *actio*. 6) Ita Mai.; V. *q. iam* linea superducta, i. e. *quoniam*. 7) Ita Buchh.; Mai. *ad edictum non tamen* rel. 8) Ita Mai.; V. *u* linea

fuisset [illegible]
in legis [illegible]

§ 3:9. [illegible]
inter [illegible]

§ 3[illegible]. [illegible]
potestas [illegible]
esse [illegible]
ris est, [illegible]
condec[illegible]
cum, quem [illegible]
rem [illegible]
beatre [illegible]
parentis [illegible]
mortuum esse [illegible]
virum [illegible]

§ 3[illegible]. [illegible]
accipe [illegible]
nonis est [illegible]
etiam a [illegible]
[illegible] aut [illegible]
appellati[illegible]
erant [illegible]
similiter [illegible]
[illegible]
[illegible]

---

superposita [illegible] Haec litera [illegible]
superscripta [illegible] est. Mai. [illegible]
edicti inveniuntur in L. 1. B. [illegible]
L. 1. cit. quae in pot. eius esset [illegible]
Mai. non vidit. [illegible] L. L. cit. est [illegible]
non iussu eius, in cuius potestate est [illegible]
L. 1. cit. habet eam [illegible]
15) Spatium vacuum [illegible] L. 1. cit. [illegible]
bet. 16 V. Mai [illegible]
[illegible] 17*) Mai. [illegible]

no. quem annum decem mensuum [18] esse Pomponius ait. nec leve argumentum est annum X mensuum [18] esse, cum minores [19] liberi tot mensibus elugeantur, quot annorum decesserint, usque ad trimatum; minor trimo non lugetur, sed sublugetur; minor anniculo neque lugetur, neque sublugetur.

§. 322. . . . . XXXIIII. [20] Verba autem edicti haec sunt „Alieno nomine, item *per* [21] alios agendi potestatem non faciam in his causis, in quibus ne [22] dent cognitorem, neve dentur, edictum conpraehendit."

§. 323. Quod ait „alieno nomine [23], item per alios"
62. a. breviter repetit duo edicta: | cognitorium [24] unum, quod pertinet ad eos, qui dantur [25]; ut qui prohibentur vel dare vel dari cognitores, *iidem* [26] et procuratores dare darive arceantur.

§. 324. Ob [27] turpitudinem et famositatem prohibentur quidam [28] cognituram suscipere, adsertionem non [29], nisi suspecti praetori.

§. 325. *Divi* Diocletianus et Constantius Aur. Pantiae. Actor rei forum sequi debet, et mulier quidem facere procuratorem sine tutoris auctoritate non prohibetur. siquam itaque habes actionem, experiri magis iure, quam adversus ea, quae pro tuo [30] statuta

---

18) Ita V. 19) Ita Mai.; V. *minoris*. 20) Ita videtur in V. Haud scio an legendum sit *Paul. ad edict. lib. LXXIIII.* vel *Ulp. ad ed. lib. LXXVII.* Mai. Priorem scripturam Buchh. recepit. 21) Ita Mai.; V. *post*. 22) Ita V.; Mai. *neue*. 23) Spatium vacuum. Mai. 24) An: *edicta cognitorum* vel *cognitoria?* 25) Excidisse puto tale quid: *alterum ad eos, qui dant cognitores; ut qui* rel. Plura suppl. Buchh. 26) V. Mai. *idem*. 27) Vix tantum spatium est, ut scribi possit *idem*. Mai. 28) Ita V. Mai.; Buchh. prop. *quidem*. 29) Mai. *adsertionem, non nisi.* et ante *ads.* inseri vult *ob*. Perperam. 30) Aut *pro te,* aut *pro*

sunt, quaecumque postulare debes. PP. V. id. Nov. Heracliae, Augg. V. et IIII. conss. (293.)

§. 326. *Iidem*[31] Aur. Agemacae. Actor rei forum, sive in rem, sive in personam sit actio, sequitur. unde perspicis non eiusdem provinciae praesidem adeundum, ubi res, de quibus[32] agitur, sitae sunt, sed in qua[33] is, qui possidet, sedes ac domicilium habet. In rem actio privati iudicii quaestionem continet. Dominae praesentia[34] si procurator agat vel defendat, satisdationem recte postulat. nam procuratorem tam puellam tutore auctore, quam adultam posse facere nulli dubium est. PP. Sersum[35] XVIII. kal. Feb. conss. ss.[36] (293.)

§. 327. . . .[37] Lib. XXI. R. Mulieres quoque et sine tutoris auctoritate procuratorem facere posse.

§. 328. Lib. II. R. Procurator[38] absentis, qui pro evictione praediorum, quae vendidit, fidem suam adstrinxit, etsi negotia gerere[39] desierit, obligationis tamen onere praetoris auxilio non relevabitur[40].

§. 329. Sub condicione cognitor non recte datur, non magis quam mancipatur aut acceptum vel expensum fertur. nec ad rem pertinet, an ea condicio sit inserta, quae non expressa tacite inesse videatur.

§. 330. Lib. II. R. P.[41] respondit, si procurator absentis aliquam actionem absentis nomine inferre velit, cogendum eum adversus omnes absentem defendere.

---

tuo commodo legendum est. (Sed ne sic quidem locus sanus est. Bg.) 31) Ita Buchh. In margine esse *quod XII.* vel *quod ait* annot. Mai. 32) V. *de quibus res ubi.* Corr. *de quibus rebus.* Bg. 33) Ita Mai.; V. *quas.* 34) An *absentia?* 35) Ita V.; Buchh. prop. *Sestini.* 36) Sigla significat *suprascriptis*, Mai. 37) Buchh. suppl. *Papinianus.* 38) Est L. 67. D. de procur. *Papinianus lib. II. Responsorum. Procurator, qui rei.* 39) Dig. *agere.* 40) Dig. *levabitur : nam.* rel. vide in §. 332. 41) *Paullum*, non *Papinianum* intellegit Buchh., non

Actoris[63] procurator *non solum absentem defendere, sed et rem ratam dominum habiturum satisdare cogitur.*

§. 337. Procurator ante g . . .
accipere iudicium[64] . . .

§. 338. *Di*vi Diocletianus et Consta*ntius* . . . . .
citra[65] mandatum do*mini*[66] |

59. a. . . . . *do*mino a procuratoribus dis*tra*[66] . . . . . ex superfluo autem ea, quae procu*rator*[66] . . . . *confirm*are[66] desideras. nam prin- . . . . temporis terminos perpe- . . . . *Ma*rt. Nicomediae . . .

§. 339. . . *condem*nato[67] quae periculum ignominiae

---

pro praede litis et vindiciarum satisdare debet: si in personam sit actio, de iudicato solvendo cavere debet; si vero in rem, pro pr. lit. et vind. 63) Haec Mai. ex Consult. vet. ICti, c. 3. restituit, ubi eadem verba ex Paulli lib. I. Sententiarum leguntur. 64) Sententiam hanc esse puto: *Procurator ante quam actionem postulet, vel iudicatum solvi satisdederit, accipere iudicium non cogitur.* 65) Hoc rescriptum esse L. 19. C. de procurat. propter nonnullorum verborum concordantiam minus recte credidit Wenck. 66) Ita restituo. Sententia est: *Citra mandatum domini gesta nullius momenti sunt. Ideoque quae invito domino a procuratoribus distracta comparasti, auferri tibi possunt. Ex superfluo autem ea, quae procuratores ex mandato domini gesserunt, confirmare desideras.* 67) Blum. locum ita restituit: *Cognitore vel procuratore ex eiusmodi causa condemnato, quae periculum ignominiae irrogat, neque dominus neque cognitor vel procurator infamia notabitur; quia neq. dom. condemnatus est, neque cognitor vel procurator suo nomine condemnatur.* Optime! reliqua vero non probaverim: *Sed si cognitor in rem suam datus sit vel procurator, notabitur. Quare cognitore vel procuratore in rem suam dato bis infamia irrogari potest, si post litem*

. . . . itur; quia neque dominus condemnatus est[67] . . . . et si cognitor in rem suam[67] . . . . in rem[68] suam dato bis in . . . . vel cognitore transfertur . . . .

§. 340. . . . . *famae* periculum inrogat . . . . cognitorem dirigere . . . . *actio*[69] popularis cognitorem . . . . *post*[69] *litem* contestatam admittit . . . . *iudicium*[70] accipere cogitur maxime . . . . t capitales inimicitias . . . . *permittitur*[70] excusatio cognitori[70] . . . *si* suspectus[71] tutor postuletur *defensorem eius oportere etiam de rato cavere, ne reversus ille velit* retractare, quod actum *est. Sed non facile per procuratorem quis suspectus accusabitur*, quoniam famosa[72] causa est, nisi *constet ei a tutore mandatum nominatim*[73].

§. 341. . . . . um[74] de pluribus speciebus . . . . . . cavetur, quod edicto praetor perspiciendum[75]. . . . . *facultatem* vel a cognitore . . . . *iudicium* transferendi[76] . . . . cognitoris sit affecta-

contestatam in procuratorem vel cognitorem transfertur iudicium. 68) Ita Blum.; Mai *sem.* 69) Ita Blum.; Buchh. male *ante l. c.* Sensus est: *actio popularis cognitorem ante l. c. non admittit; post l. c. admittit.* 70) Ita Blum. De sensu cf. L. 8. §. ult. L. 14. D. de procur. 71) Haec Buchh. restituit ex L. 39. § 7. D. de procur. inscr. *Idem* (Ulp.) *lib. IX. ad edictum.* quae inc. *Idem ait, si.* 72) Dig. *famae.* 73) Sequitur in Dig. *aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur, praetor erat cogniturus.* 74) Blum. suppl. *Hoc edictum de plur. spec. loquitur. Primo enim* rel. 75) Ita Buchh. 76) Fortasse legendum

Actoris[63] procurator *non solum absentem defendere, sed et rem ratam* dominum habiturum *satisdare cogitur.*

§. 337. Procurator ante g . . .
accipere iudicium[64] . . .

§. 338. *Di*vi Diocletianus et Constan*tius* . . . . .
citra[65] mandatum do*mini*[66] |
59. a. . . . . *do*mino a procuratoribus dis-
tra[66] . . . . . ex superfluo autem ea, quae procu-
rator[66] . . . . *confir*mare[66] desideras. nam prin-
. . . . temporis terminos perpe-
. . . . *Ma*rt. Nicomediae
. . .

§. 339. . . *condem*nato[67] quae periculum ignominiae

---

pro praede litis et vindiciarum satisdare debet: *si in personam sit actio, de iudicato solvendo cavere debet; si vero in rem, pro pr. lit. et vind.* 63) Haec Mai. ex Consult. vet. ICti. c. 3. restituit, ubi eadem verba ex Paulli lib. I. Sententiarum leguntur. 64) Sententiam hanc esse puto: *Procurator ante quam actionem postulet, vel iudicatum solvi satisdederit, accipere iudicium non cogitur.* 65) Hoc rescriptum esse L. 19. C. de procurat. propter nonnullorum verborum concordantiam minus recte credidit Wenck. 66) Ita restituo. Sententia est: *Citra mandatum domini gesta nullius momenti sunt. Ideoque quae invito domino a procuratoribus distracta comparasti, auferri tibi possunt. Ex superfluo autem ea, quae procuratores ex mandato domini gesserunt, confirmare desideras.* 67) Blum. locum ita restituit: *Cognitore vel procuratore ex eiusmodi causa condemnato, quae periculum ignominiae irrogat, neque dominus neque cognitor vel procurator infamia notabitur; quia neq. dom. condemnatus est, neque cognitor vel procurator suo nomine condemnatur.* Optime! reliqua vero non probaverim: *Sed si cognitor in rem suam datus sit vel procurator, notabitur. Quare cognitore vel procuratore in rem suam dato bis infamia irrogari potest, si post litem*

. . . . itur; quia neque dominus condemnatus est[67]. . . . . et si cognitor in rem suam[67] . . . . in rem[68] suam dato bis in . . . . vel cognitore transfertur . . . . . .

§. 340. . . . . famae periculum inrogat . . . . cognitorem dirigere . . . . actio[69] popularis cognitorem . . . . post[69] litem contestatam admittit . . . . iudicium[70] accipere cogitur maxime . . . . t capitales inimicitias . . . . permittitur[70] excusatio cognitori[70] . . . si suspectus[71] tutor postuletur *defensorem eius oportere etiam de rato cavere, ne reversus ille velit* retractare, quod actum *est. Sed non facile per procuratorem quis suspectus accusabitur*, quoniam famosa[72] causa est, nisi *constet ei a tutore mandatum nominatim*[73].

§. 341. . . . . uni[74] de pluribus speciebus . . . . . . cavetur, quod edicto praetor perspiciendum[75]. . . . . *facultatem* vel a cognitore . . . . iudicium transferendi[76] . . . . cognitoris sit affecta-

---

contestatam in procuratorem vel cognitorem transfertur iudicium. 68) Ita Blum.; Mai *sem.* 69) Ita Blum.; Buchh. male *ante l. c.* Sensus est: *actio popularis cognitorem ante l. c. non admittit*; *post l. c. admittit*. 70) Ita Blum. De sensu cf. L. 8. §. ult. L. 14. D. de procur. 71) Haec Buchh. restituit ex L. 39. § 7. D. de procur. inscr. *Idem* (Ulp.) *lib. IX. ad edictum.* quae inc. *Idem ait, si.* 72) Dig. *famae.* 73) Sequitur in Dig. *aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur, praetor erat cogniturus.* 74) Blum. suppl. *Hoc edictum de plur. spec. loquitur. Primo enim* rel. 75) Ita Buchh. 76) Fortasse legendum

I. Rubricae s. Tituli.

II. Index ICtorum eorumque librorum,

A. quorum in libello nostro capita exstant.

B. qui aut quorum sententiae in libello nostro nominantur.

III. Index Constitutionum imperatoriarum, A. quas in libello nostro habemus.

B. quarum in eo mentio facta est.

IV. Indices Nominum propriorum :
A. Consulum chronologicus.

B. Eorum, quibus Imperatores rescripserunt aut ICti responderunt.

C. Aliorum hominum.

[*Nomina* Eros, Lucius, Lucia, Maevia, Seius, Seia, Stichus, Titius, Titia, *quibus exempli causa scriptores utuntur, accuratius indicare operae pretium non est.*]

D. Urbium in subscriptionibus nominatarum.

V. Magistratuum, Dignitatum, Honorum, Sacerdotiorum etc.

VI. Res aliquot vocesque notabiliores.

VII. Index grammaticus.

VIII. Index orthographicus.

bm. submov. 94. 165. submoto 113. (*sed* sumministr. 249.)
bp. subposuit 13.
bs. scribsit, rescribsit *et similia frequentius occurrunt, quam* scripsit *etc. e. gr.* 168. 222. 223. 247. (*sed e. gr.* rescripsit 205. nupserit 320.)
bt. item frequentius quam pt *in* scribtum 220. 274. 301., scribtura 307. scribtio 113. conscribt. 314. praescribt. 7. 34. 156. 165. rescribt. 165. *et c. Cf. infra pt.*
c. cl. neclect. 35. *bis.* 249.
d. dc. idcirco 13. 35. 314. (*Cf. etiam infra t loco τῆς d.*) adcommod. 286. adcresc. *saepenumero in* 75...86.
df. adfect. 35. (*saepius* affect. 188. 248. 253a. 341.) adfer. 183. 293. adfin. 151. 158. (*sed in ead.* §. affin.) 214. 215. 223. 262. 302. 303. adfirm. 130. 266a. 278. 288. 295. adfl. 33. 113.
dl. adleg. 228. 292. (*sed* allect. 249. alleg. 155. 239. 245. *et* allat. 236.)
dn. adnot. 88.
dp. adprob. 34. 75. (*sed* appar. 259. appetita 188.) *Cf. t loco τῆς d.*
dq. quidquid 71. adquir. 51. 71. 72. 75. 334. (*Cf. d pro t.*) *sed* quicquam 249. *fin.*
ds. adser. 40. 324. adsign. 297. adstr. 23. 248. 278. 328.
m. mq. ubique (*nusquam nq.*) *e. gr.* cuiuscumque 231. quaecumque 325. quamquam 83. 84. quocumque 305. umquam 35. 218. 314. *mt. Cf. v.* Dumtaxat.
n. nd. (*nusquam md.*) *e. gr.* eand. 75. 107. 198. eund. 107. 117. 313. venund. 41. 270.
nl. inlib. 281. 292. inlicit. 11. 33. conlat. 269. 270. 272. 274. 279. 284. 291. 295. conloc. 320. conlusio 13.
nm. inmisc. 154. (*sed* immin. 12.) inmoderat. 271. inmunit. 236. (*sed* immunit. 134. 138. 149.) conment. 271. (*sed* commemor. 313.) conmittere 10. (*sed* commissoria 3. 4. commissa 249. *et c.* commenta 35.) conmu . . 40. (*sed* commun. 20. 249. 258. 284. 294. commutat. 249.)
np. sexcenties fere occurrit (*multo rarius mp.*) *e. gr.* conpar. 22. 34. 35. 37. 40. 272. (*sed* imparem 240.) inped. 7. 96. 117. 201. 202. (*sed* imped.

a *pro* o: earum (*l.* eorum) 249. mandata (*l.* mandato) 333.
arthrytricus (*l.* arthriticus) 130.
at' *pro* abat': observatur (*l.* observabatur) 125.
a *pro* u: susceptūram (*l.* suscepturum) 221. exhastam, *tum* exhastum (*l.* exhaustum) 270.
altero (*l.* alteri? *aut* Latino?) 259.
alterultra (*l.* alterutra) 215. *bis.*
as *pro* asti: desideras (*l.* desiderasti) 154.
c *pro* s: cessiones (*l.* sessiones) 156.
centuria censorum (*l.* centuriæ accensorum) 138.
ceteribus (*l.* veteribus?) 67.
cognitori experitur (*l.* cognitor experietur) 317.
con *pro* oc (9 *pro* oc): concursum (*l.* occursum) 271.
conss. *pro* cons. 267.
cura *pro* supra 158.
d *pro* b: *Cf* ad. d *pro* c: *Cf.* ad.
de *excidit* 258.
donatori (*l.* donari) 261.
donator (*l.* donatum) 269.
dyocesim (*l.* dioecesim) 205.
e *pro* em (e *pro* ē) Cf. t *pro* r.
e *superabundat*: Proculeiani (*l.* Proculiani) 266. *Cf. supra:* e. eiis.
e *pro* i: condecuriales (*l.* condecurialis) 142. viriles (*l.* virilis) 321.
e *pro* is: oratione (*l.* orationis) 158.
e *pro* u: potiorem (*l.* potiorum) 207.
em *pro* e (ē *pro* e): replicationem (*l.* replicatione) 294.
em *pro* es (ē *pro* e^s) potiorem (*l.* potiores) 164.
es *pro* ede: heres (*l.* herede) 84.
est (*l.* esto?) 249.
excepti (*l.* exceptionem) 294.
factum est (*l.* familiae erciscundae) 47.
fulvi (*l.* solvi) 258.
i *abundat:* cessio (*l.* cesso) 54.
i *excidit:* dominorum (*l.* dominiorum) 249. origneм (*l.* originem) 221.
i *pro* e: heris (*l.* heres) 266.
in *excidit:* infinitum (*l.* in infinitum) 304.
in *abundat*: inobtutus (*l.* obtutus) 35.
inpetrasse (*l.* inpar esse) 243.
iudicatio (*l.* iudicati actio) 317.

IX. Index locorum tum ex anteiustiniano tum ex Iustiniano iure, qui in libello nostro exstant.

EX OFFICINA CAROLI GEORGII.

NUENITLIBERALIS

CEPTAENUALIDAMEELG · UT

NUUA MATRET UANTQ · IN

OSTENDE · PP IIII · NON · NOU

OSS

COGNATORUM EX

q̄	*quem*	2DO	*secundo*
qs̄ ·	*quasi*	SAR ·	*sententiarum*
qR ·	*quare* ·	SU ·	*sive*
qN̄ ·	*quoniam*	STA	*sine tutoris auctoritate.*
qAM	*quemadmo*	L	*secundum*

